

HARIDUS- JA NOORTEAMET

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Uuringu tellija on Haridus- ja Noorteamet ning selle läbiviimist kaasrahastavad Euroopa Sotsiaalfond ja Haridus- ja Teadusministeerium.

Autorid:

Sandra Haugas

Elisabeth Kendrali

Uuringu valmimisse panustasid Praxise analüütikud Kirsti Melesk, Aleksandr Michelson ja Anni Kurmiste, Praxise praktikant Joosep Tiks ning uuringu raames moodustatud noortegrupi liikmed Iti-Riin Jaagant, Sabine Liisa Pärn, Tali Kletter, Romet Mägi ja Henri Holtsmeier.

Suure panuse andsid ka kõik fookusgrupi- ja individuaalintervjuudel, töötoas ja/või valideerimisseminaril osalenud noored ja eksperdid: Johannes-Emmanuel Allas, Airi-Alina Allaste, Kertu Birgit Anton, Grete Arro, Kati Aus, Ebeli Berkman, Marcus Ehasoo, Ülly Enn, Heili Griffith, Tessi Ilustrumm, Greg Juhanson, Mihkel Kangur, Olav Kersen, Kaspar Koržets, Kristjan Kruus, Gertha Teidla-Kunitsõn, Irene Käosaar, Erik Laido, Triin Lauri, Rex Lehtme, Anna Markina, Anneli Meisterson, Mihkel Nestor, Joosep Norma, Kaisa Orunuk, Heidi Paabort, Triin Parts, Merle Purre, Eve-Liis Roosmaa, Helika Saar, Lasse Siurala, Triin Toomesaar, Bert Tsapov, Jüri-Mikk Udam, Laura Ustav, Agnes Väester, Howard Williamson.

Uuringusse andis suure panuse ka tellija meeskond Reelika Pirk'i eestvedamisel.

Viitamine: Haugas, S., Kendrali, E. (2022). Noortevaldkonna tulevikustsenaariumid. Tallinn: Mõttekoda Praxis.

Kujundus: Kaur Saarepuu

Ahtri 6a, Tallinn, 10151, Tel 640 8000,

Illustratsioonid: Pia Martin

www.praxis.ee, praxis@praxis.ee

praxis | mõttekoda

Lühitutvustus

Käesolev uuring tõukus vajadusest mõista, millist mõju avaldavad Eesti noortele siseriiklikud ja globaalsed arengud ning kuidas peaks noortevaldkond ja sidusvaldkonnad muutustega kohanema, et noorte vajadustele parimal moel vastata ja noorte arenguvõimalusi toetada. Uuringu eesmärgiks oli luua neli alternatiivset ehk omavahel eristuvat noortevaldkonna tulevikustsenaariumit aastaks 2030.

Uuring tugineb osaluspõhisel lähenemisel, mille keskmes on uuritavast teemast kõige otsesemalt mõjutatud sihtrühmade sügav ja sisuline kaasamine uuringu protsessi. Käesoleva uuringu sihtrühma ehk noorte võimalikult sisuliseks kaasamiseks moodustasime projekti alguses noorte töögrupi, mille liikmeid käsitasime kaasuurijatena. Uuringu keskseteks analüüsimeetoditeks on sekundaarallikate analüüs, megatrendide analüüs ja tulevikustsenaariumite analüüs. Sekundaarallikate analüüsi abil kaardistasime Eesti noortevaldkonna ja sidusvaldkondade hetkeolukorra. Megatrendide analüüs aitas meil välja tuua peamised riskid ja võimalused, mis Eesti noori ja noortevaldkonda aastal 2030 ees ootamas on ning töötada välja soovitusel, kuidas peaks noortevaldkond ja sidusvaldkonnad tulevikuks valmistuma. Megatrendide, aga eriti just tulevikustsenaariumite analüüsi viisime läbi koosloomes: etteantud võtmejõudude telgede lõikumisel tekkivate stsenaariumite narratiivid sõnastasid noored ja eksperdid ühiste arutelude tulemusel stsenaariumite loomise töötoas.

Kaks kõige kriitilisemat probleemi, mis Eesti noorte heaolu ja arenguvõimalusi aastal 2030 võivad ohustada, on kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudujääk ning piirkondlik ebavõrdsus. Seetõttu käsitasime neid kahte ka tulevikustsenaariumite loomise võtmejõududena. **Uuringust koorusid välja järgmised Eesti noortevaldkonna tulevikustsenaariumid: „Eesti utoopia“ (töötajaid piisavalt, väike ebavõrdsus), „Uhhuu-ahhaa“ (töötajaid puudu, väike ebavõrdsus), „Noored sõltuvad õhinapõhisusest“ (töötajaid piisavalt, suur ebavõrdsus) ja „Nähtamatud noored“ (töötajaid puudu, suur ebavõrdsus).**

Riigisiseste ja rahvusvaheliste arengute (megatrendide) taustal on Eesti noorte ja noortevaldkonna jaoks märkimisväärsed riskid, mis aastaks 2030 realiseeruda võivad (a) noorte poliitikast võõrandumise süvenemine, polariseerumine ja vägivaldne radikaliseerumine, (b) süvenev lõhe oskuste vahel, mida noortelt tööturul oodatakse ja mida noored haridussüsteemist saavad, (c) noorte vaimse tervise riskide süvenemine ja (d) rändega seotud väljakutsed, sh pinged Eesti venekeelse elanikkonna ja uussisserändajatega. Uuringu peamised poliitikasoovitused on: (a) väärtustada senisest enam nii noorte- kui ka haridusvaldkonna töötajaid, sh tegeleda noorsootöötajate palgakasvuga, (b) analüüsida noorsootöötajate kutsenõudele ülemineku toetamist, (c)

uurida ja ühtlustada noorsootöö kättesaadavust ja kvaliteeti kohalike omavalitsuste lõikes, (d) hinnata ja vajadusel täiendada meetmeid haridus- ja noortevaldkonna töötajate maapiirkondadesse tööle suunamiseks, (e) arendada kodanikuharidust ka mitteformaalõppes, arvestades kaasaegseid poliitikas osalemise vorme ning pöörates iseäranis suurt tähelepanu poliitikas osalemise motivatsiooni kujundamisele noorte seas, (f) arendada õpetajate ja noorsootöötajate baas- ja täienduskoolitussüsteemi, võttes fookusesse 21. sajandi oskuste arendamise noortel, (g) arendada vaimse tervisega seotud pädevusi noortel, (h) järjepidevalt analüüsida noorteinfo seotud vajadusi ning noorteinfo pakkumist vastavalt arendada, (g) noortevaldkonna poliitika kujundamisel, tegevuste väljatöötamisel ja mõõdikutes noorte alarühmi senisest täpsemalt eristada ning kaaluda noorte definitsiooni ülemise vanusepiiri tõstmist 30. eluaastale. Arusaam noorte ühiskondlikust rollist võiks ennekõike muutuda selliselt, et ühiskonna edasiviimise juures oleks rõhutatud eri põlvkondade ja ühiskonnagruppide koostöö vajalikkus.

Nii noorte- kui ka haridusvaldkonna puhul tajuvad intervjueritud noored ja eksperdid vajadust ajaga paremini kaasas käia – seda oskust soovitatakse õppida noorteorganisatsioonidelt ja -liikumistelt, kes on silma paistnud hea organiseerumisvõime, oma hääle kuuldavaks tegemise suutlikkuse ning uuendusmeelsusega (nt *Fridays for Future*). Noorte- ja haridusvaldkonnas tuleks kaasajastada nii käsitletavaid teemasid, meetodikaid kui ka tegevusi. Noorte heaolu toetamisele, noorte vajaduste ja ootuste selgeks tegemisele ja nendele vastamisele ning noortega töötamisel usaldusliku õhkkonna loomisele on vaja senisest enam tähelepanu pöörata.

Abstract

This study stemmed from the necessity to understand how do the trends that take place in Estonia, but also the global megatrends impact Estonian young people, and how should Estonian youth sector and other policy fields adapt to these changes in order to best respond to young people's needs and to support young people's developmental opportunities. The aim of this study was to create four future scenarios of Estonian youth field for 2030.

The study is based on the participatory research approach according to which it is important to substantially and meaningfully include the target groups most affected by the study topic to the study process. In order to substantially include young people as the target group of this study we created a working group of young people in the beginning of the project. The members of this group were seen as the co-researchers. The central study methods that we used were secondary source analysis, megatrends' analysis and future scenario analysis. With the help of secondary source analysis we mapped the current state of Estonian youth sector, but also young people's situation in educational landscape, labour market and regarding their health. Megatrends' analysis helped us to map the main risks and opportunities of Estonian young people and youth sector for 2030, and also to come up with policy recommendations regarding how should the youth sector and other policy fields prepare for the future. Megatrends' analysis and future scenario analysis were carried out in co-creation workshop that brought together young people, youth workers, labour market experts and researchers in order to discuss about the potential impact of megatrends to Estonian young people and youth sector and to create the future scenarios. The participants were given the framework that encompassed the key forces of the scenarios, but the narratives of each scenario were articulated by the participants.

Two most critical problems that can endanger Estonian young people's wellbeing and developmental opportunities in 2030 are (a) the lack of qualified youth and educational workers, and (b) area-based inequality. Therefore, we considered these as the key forces of the future scenarios. **As a result of this study the following scenarios were formed:** „Eesti utoopia“ („Estonian utopia“ – sufficiently workers, small inequality), „Uhhuu-ahhaa“ („Uhhuu-ahhaa“ – lack of workers, small inequality), „Noored sõltuvad õhinapõhisusest“ („Young people depend on activism“ – sufficiently workers, big inequality), and „Nähtamatud noored“ („Invisible youth“ – lack of workers, big inequality).

In the context of domestic trends and global megatrends the following risks are relevant for Estonian young people and youth sector: (a) growing alienation from politics,

polarization and violent radicalization of young people, (b) skills' mismatch, (c) worsening mental health of young people and (d) migration-related challenges, including tensions with Estonia's Russian-speaking population and with new immigrants. The main policy recommendations of the study are: (a) value youth and education workers more, focus more on the salary increase of youth workers, (b) analyze the idea of supporting the implementation of youth workers' qualifications system, (c) carry out research and equalize accessibility and quality of youth work activities in local governments, (d) evaluate and if necessary adapt the measures to steer education- and youth workers to work in rural areas, (e) develop citizenship education in addition to formal education also in non-formal education by taking into consideration today's approaches of political participation and by most of all focusing on supporting the development of motivation to participate in politics among the young people, (f) improve the basic and in-service training system for teachers and youth workers in order to better support the development of 21st century skills among young people, (g) develop the competencies related to mental health among youth, (h) consistently analyze the needs regarding youth information and develop/adapt the youth information system accordingly, (i) in the context of developing youth policies, activities and indicators differentiate young people's profile more precisely and consider changing youth definition by shifting the age spectrum from current 7–26 to 7–30 years old. The approach to young people's societal role should first and foremost change in such a way that the necessity of cooperation between different generations and societal groups would be emphasized in the context of moving society forward.

Regarding both the youth and education fields, the interviewed young people and experts perceive the need to better keep up with the times – this skill is recommended to be learned, for example, from well-organized, well seen and heard, and innovative youth organizations and movements such as Fridays for Future. In youth sector and education, the topics, methodologies and activities should be modernized. It is necessary to pay more attention to supporting the well-being of young people, clarifying and responding to young people's needs and expectations, and creating an atmosphere of trust when working with young people.

Sissejuhatus

Noorte individuaalse heaolu ja ühiskonna edasimineku tagamiseks on oluline, et noorte positsioon ühiskonnas oleks väärtustatud ja noorte arenguvõimalused toetatud. Noortevaldkonna tegevused lähtuvad Eestis noortevaldkonna arengukavast – neist kõige hiljutisem on loodud aastateks 2021–2035. Seega on Eesti noortevaldkond hetkel uue arenguperioodi lävel, olles samal ajal ka endiselt kestvas ülemaailmses COVID-19 kriisis. Lisaks seisavad noored, noortevaldkonna poliitika, institutsioonid, poliitikakujundajad ja praktikud nii Eestis kui ka mujal silmitsi suurejooneliste arengutega (megatrendidega) nagu demograafilised muutused, kliimakriis ja muutuv tööturg. Täiendavad väljakutsed tõi kaasa selle aasta alguses puhkenud sõda Ukrainas.

Käesolev uuring tõukus vajadusest mõista, kuidas mõjutavad Eesti noori nii eelnimetatud väljakutsed kui ka teised olulised siseriiklikud ja globaalsed arengud ning kuidas peaks noortevaldkond ja sidusvaldkonnad (haridus-, tööturu- ja tervisevaldkond) noorte vajadustele vastamiseks ja arenguvõimaluste toetamiseks nende muutustega kohanema. Uuring on tulevikku vaatav – lisaks järeldustele, mida eelnimetatud trendid ja väljakutsed noortele ja noortevaldkonnale juba on kaasa toonud, analüüsime ka seda, missugust mõju võivad nad avaldada tulevikus.

Uuringu **eesmärk** oli luua neli alternatiivset ehk omavahel eristuvat noortevaldkonna tulevikustsenaariumit aastaks 2030.

Peamine **uurimisküsimus** oli:

Milliseid muutusi noorte huvides, vajadustes, oskustes ja väljakutsetes toovad kaasa erinevad ülemaailmsed ja siseriiklikud arengud ning kuidas peab nende taustal kohanema ja muutuma noortevaldkond, et saavutada arengukava strateegilised sihid?

Eestis kuuluvad noortevaldkonna alla noorte huvitegevus, noorte huviharidus, avatud noorsootöö, noortelaagrid, noorteühingud, noorteprojektid, noorte osaluskojad, noortemalevad ning õpingutes, tööturul ja täiendkoolituses mitteosalevate noorte toetamine (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021). Siin aruandes kasutame eelnimetatute kohta üldistavalt terminit „noorsootöö“, kui jutt ei käi ühestki eelnimetatust eraldi, mida sellisel juhul vastavalt sõnastame. Noorsootööga tegelevad Eestis huvitegevuse juhendajad, huvihariduse spetsialistid, noorsootöötajad jt, keda aruandes nimetame üldistavalt „noortevaldkonna töötajateks“, kui kõne all pole spetsiifiline töötajategrupp, keda vastavalt nimetame.

Aruanne algab metoodikat selgitava peatükiga, millele järgnevad Eesti noortevaldkonna ja seejärel sidusvaldkondade olukorda analüüsivad peatükid. Neljandas peatükis teeme ülevaate megatrendidest, mis noori ja noortevaldkonda aastani 2030 enim mõjutavad

ning viiendas peatükis analüüsime, kuidas peab megatrendide ja riigisiseste arengute kontekstis muutuma käsitlus noorte sihtrühmast. Kuuendas peatükis esitleme Eesti noortevaldkonna tulevikustsenaariume aastaks 2030 ning aruande viimases osas toome välja uuringu põhisõnumid ja poliitikasoovitused.

Kuna uuringumetoodikas suure osatähtsuse moodustasid noorte ja ekspertidega tehtud grupivestlused, individuaalintervjuud ja töötoa ettekanded, sisaldab aruanne rohkelt tsitaate. Lugejale tsitaatides orienteerumise hõlbustamiseks kasutame aruandes kaht värvi tsitaate: roosaga on märgistatud eksperdi (sh teadlase, noortevaldkonna eksperdi, noorsootõtaja jt) tsitaat, sinisega noore tsitaat.

Ekspertide tsitaadid

Noorte tsitaadid

Sisukord

Lühitutvustus	3
Abstract	5
Sissejuhatus	7
Sisukord	7
1. Metoodika	9
1.1. Megatrendid	11
1.2. Tulevikustsenaariumid	12
1.3. Poliitikasoovitused	14
2. Eesti noortevaldkonna olukord	15
2.1. Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus; noorte osalus noorsootöös	16
2.2. Noorsootöö potentsiaal ja kvaliteet	17
2.3. Noorte rahulolu huvihariduse, huvitegevuse, noortelaagrite, noorteühingute- ja ühenduste, noortemalevate ning osalus- ja esinduskogudega	21
2.4. Noortevaldkonna töötajate ja noorsootöö väärtustamine ühiskonnas	22
2.5. Noorsootöö ja COVID-19 pandeemia	24
3. Kuidas läheb Eesti noortel sidusvaldkondades?	27
3.1. Haridus	27
3.1.1. Teadmised ja oskused	27
3.1.2. Rahulolu ja heaolu	30
3.1.3. Õpetajad ja tugispetsialistid	32
3.2. Tööturg	34
3.3. Tervis	36
3.4. Ebavõrdsus	39
4. Eesti noorte ja noortevaldkonna tulevikku mõjutavad megatrendid	41
4.1. Rahvastiku vananemine	41
4.1.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale	41
4.1.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale	43
4.2. Digitaliseerumine	45
4.2.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale	46
4.2.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale	50

4.3.	Tööturu muutumine	53
4.3.1.	Riskid noortele ja noortevaldkonnale	53
4.3.2.	Võimalused noortele ja noortevaldkonnale	56
4.4.	Kliimamuutus	57
4.4.1.	Riskid noortele ja noortevaldkonnale	58
4.4.2.	Võimalused noortele ja noortevaldkonnale	60
4.5.	Julgeolekuolukorra muutumine	62
4.5.1.	Riskid noortele ja noortevaldkonnale	62
4.5.2.	Võimalused noortele ja noortevaldkonnale	65
5.	Kuidas peab megatrendide ja riigisiseste arengute kontekstis muutuma käsitus noorte sihtrühmast?	67
6.	Tulevikustsenaariumid aastaks 2030	70
6.1.	Piirkondliku ebavõrdsuse mõju väike; töötajaid piisavalt – „Eesti utoopia“	70
6.1.1.	Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?	71
6.1.2.	Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?	73
6.2.	Piirkondliku ebavõrdsuse mõju suur; töötajaid piisavalt – „Noored sõltuvad õhinapõhisusest“	73
6.2.1.	Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?	74
6.2.2.	Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?	76
6.3.	Piirkondliku ebavõrdsuse mõju suur; töötajaid puudu – „Nähtamatud noored“	76
6.3.1.	Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?	78
6.3.2.	Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?	79
6.4.	Piirkondliku ebavõrdsuse mõju väike, töötajaid puudu – „Uhhuu-ahhaa“	80
6.4.1.	Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?	81
6.4.2.	Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?	82
7.	Põhisõnumid ja poliitikasoovitused	84
8.	Kasutatud allikad	92
Lisa 1.	Intervjuukavad	101
Lisa 2.	Valideerimisseminaril välja töötatud poliitikasoovitused	106

1. Metoodika

Uuring tugineb **osaluspõhisel metoodikal** (*participatory research*), mis tähendab uuritavast teemast või probleemist kõige otsesemalt mõjutatud sihtrühmade sügavat ja sisulist kaasamist uuringu protsessi (Burns et al., 2021). Osaluspõhistes lähenemistes püüeldakse sihtrühma mõtestatud osaluse poole, kus osalejaid käsitatakse kaasuuriijatena.

Käesoleva uuringu sihtrühma ehk noorte võimalikult sisuliseks kaasamiseks moodustasime projekti alguses **noorte töögrupi**, mille liikmeid käsitasime kaasuuriijatena. Selleks viisime jaanuaris 2022 läbi „Tule tuleviku-uurijaks!“ avaliku konkursi, kutsumaks noori vanuses 15–29 aastat kandideerima. Üleskutset jagasime Praxise sotsiaalmeedias ja uudiskirjas. Samuti jagas kuulutust Haridus- ja Noorteamet oma kanalites. Konkursil kandideeris 23 noort üle Eesti. Veebruari alguses valisime välja kuus noort. Noorte valimisel lähtusime kahest peamisest kriteeriumist: (1) sooline, vanuseline, emakeele- ja piirkonnapõhine mitmekesisus töögrupi liikmeskonnas, ning (2) noorte motiveeritus töögrupis osaleda. Valikul võtsime seega arvesse nii noorte kandideerimisavalduses märgitud taustakarakteristikuid ka lühikest motivatsioonikirja. Töögrupi moodustasid noored vanuses 17–28 aastat, kusjuures nende hulgas oli kaks meest ja neli naist (täielik sooline tasakaal ei olnud saavutatav naiste suure ülekaalu tõttu kandideerijate seas ning tulenevalt vajadusest jälgida lisaks soole ka teiste kategooriate osas esindatuse saavutamist), sh üks Ida-Virumaalt pärit (vene emakeelega) noor, üks Lõuna-Eesti väikekohast pärit noor ning ülejäänud Tallinna ja Tartu noored. Kõik kuus valitud kinnitasid projektis osalemise, kuid hiljem üks liige keerulise ühiskondliku ja poliitilise olukorra (pandeemia ja sõja) tõttu loobus osalemisest¹. Noorte töögrupi liikmed osalesid fookusgrupi intervjuude ja töötoa ettevalmistamises ja läbiviimises ning toimus mitu töökoosolekut, sh uurimismeetodite lühikoolitus. Uuringu läbiviimisse oli kaasatud ka praktikant, kes osales samuti mitmes andmekogumisetapis ja töökoosolekutel.

Kasutasime uuringus järgmisi andmekogumismeetodeid: sekundaarallikate koondamine, fookusgrupi intervjuud, individuaalintervjuud, stsenaariumite loomise töötuba, valideerimisseminar. Uuring algas **sekundaarallikate analüüsiga**, mille eesmärk oli kaardistada Eesti noortevaldkonna olukord, Eesti noorte olukord sidusvaldkondades (haridus-, tööturu- ja tervisevaldkonnas) ja Eesti noori ja noortevaldkonda mõjutavad

¹ Loobus vene emakeelega noor. Kuna konkursil kandideeris ainult kaks vene emakeelega noort ning teise kandidaadiga ei õnnestunud meil kontakti saada, jäid vene emakeelega noored kaasuuriijate rühmas esindamata. Ehkki vene emakeelega noorte mitte-esindatus võis teataval määral avaldada mõju sellele, missuguseid teemasid või küsimusi noorte töögrupi liikmete poolt uuringu käigus tõstatati, leiame, et uuringu tulemusi see siiski olulisel määral ei mõjutanud. Fookusgrupi intervjuudes ja töötoas olid venekeelse taustaga inimesed, sh noored, esindatud.

megatrendid ja nende mõju, ning anda sisendit järgmistesse uurimisetappidesse, sh intervjuukavade koostamise ja stsenaariumite loomise töötoa metoodika väljatöötamise. Sekundaarallikate analüüsi hõlmasime Eesti ja teiste riikide poliitikauuringute keskuste (nt Praxis, Balti Uuringute Instituut, Oxfam, CEDEFOP), rahvusvaheliste organisatsioonide (OECD, UNESCO) ja uurimisvõrgustike (nt Children's Worlds) läbi viidud asjakohaste uuringute aruanded, aga ka teadusartiklid, Eesti valdkondlikud poliitikadokumendid (nt Noortevaldkonna arengukava 2021–2035) ja õigusaktid (nt Noorsootöö seadus). Täpsustuste vajaduse korral otsisime andmeid juurde ka kesketest andmebaasidest (nt Statistikaamet, OECD). **Fookusgrupi- ja individuaalintervjuude** eesmärk oli sekundaarallikate analüüsi täiendada ja täpsustada ning anda sisendit stsenaariumite loomise töötoa metoodika kujundamise (vt intervjuukavad, 1). Viisime läbi kolm fookusgrupi intervjuud (üks noortega, üks noortega töötavate spetsialistidega, üks ekspertide ja teadlastega noortevaldkonnast ja sidusvaldkondadest) ning viis individuaalintervjuud. Vajadus individuaalintervjuudeks kerkis esiteks seetõttu, et kaasasime uuringusse ka kaks väliseksperti, kellega viisime intervjuud läbi inglise keeles ning seega ei saanud neid eestikeelsetesse fookusgrupi intervjuudesse hõlmata. Ning teiseks tegime kolm individuaalintervjuud Eesti inimestega, kelle seas oli üks noor ja kaks eksperti, põhjusel, et nad olid valmis uuringusse panustama, kuid fookusgrupi intervjuudel ega töötoas osaleda ei saanud. **Stsenaariumite loomise töötoa** eesmärk oli täiendada ja täpsustada megatrende ja nende mõju ning luua tulevikustsenaariumid ja soovitusel, mida iga stsenaariumi realiseerumisel teha, et noorte heaolu ja arenguvõimalusi parimal moel toetada. Töötuba koosneski kahest peamisest osast: megatrendide analüüs ja tulevikustsenaariumite loomine. Kui fookusgrupi intervjuud viisime läbi profiilipõhiselt (st noortega eraldi grupivestlus, noortega töötavate spetsialistidega eraldi jne), siis töötoas grupitööde tegemiseks moodustasime mitmekesised rühmad, et eri kogemused ja perspektiivid ülesannete lahendamisel kokku tuua. Selline erinevates rollides osalejate kokkutoomine aitab kaasa üksteise vaatenurkade mõistmisele ning uurimisteema osas ühiste ideede, sõnavara ja tegutsemisvalikute osas kokkulepeteni jõudmisele (Kemmis et al., 2014). **Valideerimisseminari** eesmärk oli uuringutulemusi valideerida ja täpsustada, sh saada täiendavat sisendit poliitikasoovituste sõnastamiseks (vt valideerimisseminaril grupitöödena välja töötatud poliitikasoovitusi, 2).

Fookusgrupi- ja individuaalintervjuud ning valideerimisseminar toimusid veebi (Zoomi ja Teamsi) vahendusel, töötoa viisime läbi silmast-silma Praxise Tallinna kontoris, kusjuures kolm inimest osales töötoas ka veebi vahendusel, kuna nad soovisid uuringusse panustada, kuid kohale tulla neil ei õnnestunud. Fookusgrupi- ja individuaalintervjuudel ning töötoas osales lisaks korraldustiimile kokku 34 inimest, sh kaks väliseksperti. Lisaks osales valideerimisseminaril 16 inimest, kellest 9 ei olnud

intervjuudel ega töötoas osalenud. Seega **panustas uuringusse lisaks uurimisrühmale** (Praxise analüütikud, noorte töögrupp, praktikant, kujundajad) **kokku 43 inimest**. Osalejate nimekirja panime kokku nii, et umbes võrdväärselt oleksid esindatud (a) noored, (b) noortega töötavad spetsialistid (nt noorsootöötajad, karjäärinõustajad), ning (c) eksperdid ja teadlased nii noortevaldkonnast kui ka sidusvaldkondadest (sh haridus, tööturg, tervis, aga ka majandus ja keskkond). Kutsed osalejatele saatsime otsepöördumistena e-posti teel. Osalenute nimekiri on lisatud käesoleva aruande algusesse, kuid nimekiri ei ole täielik – sealt puuduvad nende osalenute nimed, kes soovisid jääda anonüümseks.

1.1. Megatrendid

Siinse uuringu oluliseks komponendiks on megatrendid ehk laiahaardelised arengud, mis avaldavad mõju paljudele inimestele ja riikidele, arvukatel juhtudel kogu maailmale, mis kestavad vähemalt kümnendi ning mis on kohal juba praegu, aga mõjutavad ka tulevikku (vt ka ptk 4). Pikast kestusest ja möödetaolusest olemusest tulenevalt pakuvad megatrendid suurepärase võimaluse muidu hägusena näivat tulevikku analüüsida. (Gaub, 2019) Megatrendide analüüs, sh nende kaardistamine ja mõju hindamine, on tuleviku-uuringutes väga levinud meetod, mistõttu kasutasime seda ka siinse uuringu tulevikustsenaariumitele konteksti loomiseks. Megatrendide analüüs aitas meil välja tuua peamised riskid ja võimalused, mis Eesti noori ja noortevaldkonda aastal 2030 ees ootamas on ning töötada nende (aga ka tulevikustsenaariumite analüüsi) põhjal välja soovitusel, kuidas peaks noortevaldkond ja sidusvaldkonnad noori puudutavates küsimustes riskideks ja võimalusteks valmistuma.

Megatrendide analüüsi esimeseks etapiks oli sekundaarallikate analüüs. Töötasime läbi mitmed varasemad megatrende käsitletud uuringud ning kaardistasime nende põhjal olulisimad megatrendid, mis võivad Eesti noori ja noortevaldkonda aastaks 2030 enim mõjutada. Sealjuures lähtusime sellest, missugused megatrendid uuringuti enim kordusid ehk on relevantsemad ning milliseid oli teistest rohkem käsitletud noori, noorte-, haridus- või sotsiaalvaldkonda puudutavates megatrendide analüüsides. Sekundaarallikate analüüs aitas lisaks megatrendide kaardistamisele koostada ka esmase ülevaate megatrendide võimalikest universaalsetest (st paljudes riikides kehtivatest) riskidest ja võimalustest noortele ja noortevaldkonnale. Fookusgrupi- ja individuaalintervjuude ning stsenaariumite loomise töötoa abil saime megatrendide analüüsi muuta kontekstispetsiifilisemaks ehk megatrendide loetelu fikseerida ning megatrendide riske ja võimalusi täpsustada ja täiendada tulenevalt Eesti kontekstist. Intervjuukavad sisaldasid küsimusi megatrendide kohta, stsenaariumite loomise töötoas tuli osalejatel grupiarutelude tulemusel täita megatrendide analüüsitabel (tuua välja ette

antud megatrendide riskid ja võimalused ning soovi korral tabelit teiste megatrendide ja nendega kaasnevate riskide ja võimalustega täiendada) – mõlemas vormis kogutud andmeid võtsime megatrendide analüüsi järgmises analüüsietapis arvesse.

Tulemusena koorus välja viis megatrendi koos riskide ja võimalustega, mis nendega aastaks 2030 kaasneda võivad. Tutvustasime tulemusi valideerimisseminaril ning ühises arutelus küsisime osalejatelt tagasisidet iga megatrendi ja selle võimaliku mõju kohta. Valideerimisseminar andis täiendavalt rikkalikku materjali, mille abil saime megatrendide analüüsi nüansseerida. Seega sündis megatrendide analüüs osaluspõhisele meetodikale omaselt koosloomes. See osutus väga väärtuslikuks viisiks megatrendide analüüsi läbi viia, kuna mõne trendi osas sekundaarallikate analüüs põhjalikke kontekstispetsiifilisi tulemusi ei andnud (eriti kui tegemist oli uue trendiga – antud juhul julgeolekuolukorra muutumine, vt pkt 4.5), küll aga andsid seda osalusel põhinevad andmekogumismeetodid.

1.2. Tulevikustsenaariumid

Ka tulevikustsenaariumite analüüsis kasutatakse järjest enam osalusmeetodeid, mis kaasavad uuringu protsessi uuritavatest probleemidest kõige otsesemalt mõjutatud sihtrühmi (Nilsson, 2019). Arvestades, et käesolev uuring lähtub noortevaldkonna arengukava eesmärkidest – noorte võrdväärse partnerina mõistmine ja kaasamine, otsuste tegemisel ja elluviimisel noorte toetamine ja võimestamine – on enam kui asjakohane, et lähtusime ka noortevaldkonna tulevikustsenaariumite disainimisel just osaluspõhisest meetodikast. Käesolevas uuringus mõistame stsenaariumit kui rikkalikku ja detailset pilti tõenäolisest tulevikuolukorrast. Stsenaarium on kasulik instrument poliitikakujundajatele, mis aitab mõista probleeme selgelt ja kõikehõlmavalt, ning osundada seonduvatele väljakutsetele ja võimalustele. Stsenaarium ei ole kindla tulevikuolukorra ennustus, vaid pigem tõenäoline kirjeldus sellest, mis *võib* juhtuda ehk missugused sündmused ja arengud *võivad* esile kerkida. (Moniz, 2005) Sealjuures ei käsita me tõenäosust tulevikustsenaariumite puhul kvantitatiivses mõttes, vaid pigem selles tähenduses, et kõikide loodavate stsenaariumite realiseerumine on tõepoolest võimalik, ehkki detailides ükski neist mõistagi 100% täpsusega ei realiseeru (Sikkut et al., 2012).

Siinses stsenaariumianalüüsis lähtume ühe tunnustatuima stsenaariumi-uurija Peter Schwartz'i kontseptsioonist (Moniz, 2005), mille kohaselt koosneb stsenaariumi uurimise protsess järgmistest sammudest:

- 1) Olemasoleva olukorra/probleemide kirjeldamine;
- 2) Võtmejõudude ja trendide identifitseerimine;

- 3) Võtmejäudude ja trendide hindamine (olulisuse ja ebakindluse kriteeriumite alusel); stsenaariumilooika valimine;
- 4) Stsenaariumite loomine;
- 5) Järelduste hindamine.

Seega algas uurimisprotsess **olemasoleva olukorra kirjeldamisest**. Tuginedes sekundaarallikate analüüsile, fookusgrupi- ja individuaalintervjuudele, kirjeldasime, millised on Eesti noorte peamised probleemid, keskendudes noorte-, haridus-, tööturu- ja tervisevaldkonnale ning horisontaalse teemana ebavõrdsusele. Probleemide kaardistusest filtreerisime välja **võtmejäud** (Ibid.), või ka kriitilised mõjujäud (Sikkut et al., 2012), st jäud, mis mõjutavad Eesti noorte ja noortevaldkonna olukorda aastal 2030 enim. Võtmejäudude välja valimisel tuginesime eelnevalt viidatud Schwarz'i lähenemisele, võttes aluseks **olulisuse** ja **ebakindluse** kriteeriumid. Teisisõnu hindasime, missugused probleemid on Eesti noorte heaolu ja arenguvõimalusi jooksva kümnendi perspektiivis arvesse võttes *kõige olulisemad* (st mida on varasemates uuringutes korduvalt ja rõhutatult tõstatatud kui noorte heaolu ja arenguvõimalusi tugevalt mõjutavad murekohad ning mille relevantsust ka intervjuudes kinnitatakse) ning milliste probleemide osas eksisteerib teatav *ebakindlus* (st pole täpselt teada, millises suunas probleem aastaks 2030 areneb). Seega käsitame võtmejäudusid lühema perspektiivi trendidena (Gaub, 2019), mille suund ei ole nii selge nagu see on pika perspektiivi trendide ehk megatrendide puhul ja mille suunda saavad inimesed megatrendidest märksa paremini mõjutada. Siin peitub tulevikustsenaariumite metodika suur väärtus – tõenäoliste tulevikupiltide konstrueerimine võimaldab heita pilgu, mida tulevik tuua võib, et seejärel asjakohaste sammude abil tulevikuks valmistuda, mh ebasoovitavate stsenaariumite realiseerumist ära hoida.

Siinse analüüsi tulevikustsenaariumite võtmejäududeks valisime järgnevad:

- Kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate piisavus
- Piirkondliku ebavõrdsuse mõju noorte heaolule ja arenguvõimalustele

Võtmejäududest kujundasime **tulevikustsenaariumite teljed** (töötajaid piisavalt vs. töötajaid puudu; väike ebavõrdsus vs. suur ebavõrdsus), mis omavahel lõikudes moodustavad neli alternatiivset ehk üksteisest eristuvat stsenaariumit. Stsenaariumite sisustamiseks viisime läbi **töötoa**. Stsenaariumid konstrueeriti meie loodud **raamistikule**, kus olid paigas eelnevalt selekteeritud võtmejäudude põhjal loodud teljed ning valdkonnad, mille lõikes stsenaariumit sisustada. Stsenaariumite loomise grupitööle eelnes megatrendide analüüs gruppides, mistõttu kujundati stsenaariumeid eelnevalt megatrendide laiemale kontekstile häälestatuna ning sellele järgnes stsenaariumite tutvustamine kõigile töötoas osalenutele. Sama töötoa järgmises grupitöös keskendusid

samad, st eelnevalt moodustatud grupid enda loodud stsenaariumi jaoks poliitikasoovituste sõnastamisele. Tulevikustsenaariumid sündisid seega mitmekesistes gruppides tegutsevate inimeste (noorte, noortega töötavate spetsialistide, noortevaldkonna ja sidusvaldkondade ekspertide ja teadlaste) **koosloomes**. Tingimused iga stsenaariumi realiseerumiseks sõnastasime töötoa järgselt *desk research*1 meetodil, võttes aluseks nii töötoa arutelude märkmed ja ettekannete salvestused kui ka sekundaarallikate analüüsi tulemused.

1.3. Poliitikasoovitused

Ka poliitikasoovituste sõnastamisel on uuringu meetodilisele lähenemisele vastavalt oluline roll olnud uuringus osalejatel. Tulevikustsenaariumite loomise töötoas palusime osalejatel sõnastada poliitikasoovitused, mida rakendada stsenaariumite realiseerumise korral noorte heaolu ja arenguvõimaluste tagamiseks. Osalejate sõnastatud poliitikasoovitused on välja toodud siinse aruande tulevikustsenaariumite kirjelduse osas (vt ptk 6). Valideerimisseminaril tuli osalejatel välja käia poliitikasoovitusi, mida on oluline rakendada juba praegu, et noortevaldkonna strateegia eesmäärke megatrendidega kaasnevate riskide ja võimaluste kontekstis saavutada. Valideerimisseminaril sõnastatud poliitikasoovitused on leitavad aruande lõpus (vt lisa 2). Viimaks sünteesisime kogu uuringu poliitikasoovitused (vt ptk 7), võttes arvesse uuringutulemusi tervikuna, sh nii töötoas kui ka valideerimisseminaril osalejate poolt sõnastatud poliitikasoovitusi.

2. Eesti noortevaldkonna olukord

Eestis on 2022. aasta seisuga 274 673 noort², moodustades kogu rahvastikust umbes viiendiku (Statistikaamet, 2022a). Noortevaldkonna eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium, kes kujundab noortepoliitikat ning koordineerib Haridus- ja Noorteameti tööd (Haridus- ja Teadusministeerium, 2022a). Noorsootöö korraldamine on kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse §6 (Riigi Teataja, 1993) ja noorsootöö seaduse §8 (Riigi Teataja, 2010) järgi kohaliku omavalitsuse (KOV) ülesanne.

Just KOVid kujundavad noortevaldkonna selliseid elemente, millega noored igapäevaselt kokku puutuvad. Kohalike omavalitsuste täpne roll lähtub noorsootöö seadusest (Riigi Teataja, 2010), mis näeb omavalitsuste ülesannetena ette noorsootöö eesmärgiseade ja kavandamise (arengukavad), noorsootöö tegijate – noortekeskuste, huvikoolide, teiste asutuste huvitegevuse – ülalpidamise või toetamise ning noortevolikogu olemasolul nendega nii noorsootöö planeerimises, teostamises kui ka hindamises konsulteerimise. Viimase viie aasta jooksul pole olulisi sisulisi muudatusi kohalike omavalitsuste rolli puudutavas seadusandluses toimunud.

2010. aastal töötati kohalike omavalitsuste jaoks välja ühtne noorsootöö kvaliteedi hindamismudel (Eesti Noorsootöö Keskus, 2019). Kvaliteedihindamine on kohalikele omavalitsustele vabatahtlik ning kuigi see annab tagasisidet omavalitsustele endile, pole tulemused avalikud ning selle põhjal ei saa hinnata viimase 10 aasta jooksul toimunud arenguid kohalike omavalitsuste korraldatava noorsootöö kvaliteedis. Kohalike omavalitsuste probleemidest ja arengutest annavad aga mõningase ülevaate hiljutised uuringud, mille järgi mõjutavad (eriti tõrjutusriskis) noori vastutuse hajumine erinevate kohaliku omavalitsuse ametnike ja asutuste vahel, järjepidevuse puudumine teenustes üleminekuperioodil (täisealiseks saamine), omavalitsuste erinev võimekus projektipõhise rahastuse taotlemisel ning kultuuri- ja rahvusvähemustest noorte märkamisel (Nugin et al., 2022). Lisaks viidatakse probleemidele kohalikes omavalitsustes noorsootöötajate kutse ja ka üldiselt noorsootöö väärtustamisega (Kivistik et al., 2017; Rasmussen, 2017).

Riigi tasandil on keskne noortevaldkonna planeerimine toimunud neljal korral. 1999. aastal võeti vastu noorsootöö seadus ning 2001 koostati „Eesti noorsootöö kontseptsioon“ ja „Eesti noorsootöö arengukava aastateks 2001–2004“. 2006. aastal võeti vastu „Noorsootöö strateegia 2006–2013“, millega seati eesmärgiks kujundada ja viia ellu lõimitud noortepoliitika ehk noore tegelikest vajadustest ja väljakutsetest lähtuv koordineeritud ja sihikindel tegutsemine erinevates eluvaldkondades. 2013. aastal kiideti

² Noorsootöö seaduse järgi on Eestis noor 7–26aastane füüsiline isik

heaks „Noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ ning 2021 hetkel kehtiv „Noortevaldkonna arengukava 2021–2035“. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2022a) Eesti noortevaldkonna arendamist on rahvusvaheliselt tunnustatud kui terviklikku, noori kaasavat ja selge visiooniga tegevust (Otsmaa, 2019).

Siinses peatükis anname ülevaate Eesti noortevaldkonna hetkeseisust, võttes vaatluse alla noorsootöö kättesaadavuse ja noorte osaluse noorsootöös, noorsootöö potentsiaali ja kvaliteedi, noorte rahulolu noorsootöoga, noortevaldkonna töötajate ja noorsootöö väärtustamise ühiskonnas, ning noorsootöö COVID-19 pandeemia kontekstis.

2.1. Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavus; noorte osalus noorsootöös

Eesti on noorsootöö asutustega üldiselt hästi kaetud – näiteks noortekeskused, mille arv Eestis aastal 2021 oli 299, on olemas kõigis KOVides, v.a Ruhnu vallas (Haridus- ja Teadusministeerium, 2022b). Ometi on **eri piirkondade noorte jaoks asutuste kaugus kodust väga erinev** – samal ajal kui paljudele linnas (nt Keilas, Rakveres, Võrus ja Tallinnas) elavatele noortele jääb noortekeskus kodust vähem kui kahe kilomeetri kaugusele, tuleb näiteks Alutaguse, Kuusalu, Märjamaa ja Kohtla-Järve noortel käia keskuses enam kui seitsme kilomeetri kaugusel kodust (Statistikaamet, 2022b). Mitu viimast noorsootöös osalevate noorte rahulolu-uuringut (Murakas et al., 2018; Väljaots et al., 2021) tõstavad noorsootöövõimaluste (nt huvikoolide ja huviringide) kodust kaugel asumise osalemispiiranguna esile just ennekõike maapiirkondade ja väikekohtade noorte jaoks: bussiihendused ei ole alati sobivad, mistõttu tuleb vanematel lapsi edasi-tagasi sõidutada, kuid kõigil peredel sellist võimalust ei ole ja nii jääb osade noorte jaoks noorsootöös osalemine kättesaamatuks. Piirkondlikke erinevusi noorsootöö kättesaadavuse osas esineb teisigi. Näiteks on Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus dokumendis „Noortekeskuste miinimumstandard 2020“ soovitanud, et noortekeskuse teenus peab tegevuspiirkonna noortele kättesaadav olema vähemalt 25 tundi nädalas (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, s.d.), kuid **2019. aastal suutis sellele nõudele vastata vaid 60% noortekeskuste olukorda kaardistanud uuringus osalenud noortekeskustest** (Paabort et al., 2020).

Erinevatest noorsootöövõimalustest **enim osalevad noored huvitegevuses** (63% aastal 2020). Sellele järgneb huviharidus (38%), avatud noorsootöö (31%), noortelaager (26%), osalus- või esinduskogu (20%), noorteprojekt (12%), noorteühing või -ühendus (11%) ning noortemalev (11%). (Väljaots et al., 2021) Huvikoolide tegevuses osales 2020. aastal üle 100 000 õppija (Ibid.), avatud noorsootöös iga-aastaselt tõenäoliselt 75 000–80 000 noort

(Paabort et al., 2020). Umbes viiendik Eesti noori ei osale mitte üheski noorsootöövõimaluses (Väljaots et al., 2021). Üheks seletuseks võib olla noorte koormatus teiste tegevusega, mistõttu on nad liiga väsinud, et noorsootööst osa võtta (Käger et al., 2021) (vt ka ptk 3.1.2). Nii sellele kui piirkondlikule ebavõrdsusele noorsootöö kättesaadavusel juhitakse tähelepanu ka fookusgrupi intervjuudel.

„Mind paelub huvihariduse teema. See on Eestis nii lõhestunud kuidagi maakonniti. (...) Mulle meeldis see eesmärk, kuidas noorsootöö ja huviharidus... toetaks nii-öelda noorte elu. Aga praegusel hetkel see ei toeta ja pigem on nutimaailm vallutamas seda osakaalu. Ei leita enam aega kooli kõrvalt ega ka muu sotsiaalse elu kõrvalt huviharidusele pühendumiseks. Ja pluss see tasustamine ka – osad KOVid toetavad, teised mitte, ja sealt tuleb ka lõhe sisse.”

Noor

Seega, olgugi et Eesti on noorsootööd pakkuvate asutustega üldiselt hästi kaetud, **esineb siiski märkimisväärseid kättesaadavuse probleeme**. Ühtedele noortele paiknevad asutused kodule märksa lähemal kui teistele. 40% Eesti noortekeskusi ei suuda pakkuda teenust oma tegevuspiirkonna noortele piisavas mahus (vähemalt 25 tundi nädalas). Mõlema probleemi üheks tõenäoliseks seletuseks on KOVide erinev valmisolek noorsootöösse piisaval määral investeerida. Noorsootöö kättesaadavusele ei aita kaasa seegi, et noored on kohati kooli ja muude tegevustega nii koormatud, et noorsootöö jaoks ei jätku aega ega energiat. Kõigi nende väljakutsetega on vaja tegeleda, muutmaks noorsootöö noortele sisuliselt hästi kättesaadavaks.

2.2. Noorsootöö potentsiaal ja kvaliteet

Noorsootöö seaduse (Riigi Teataja, 2010) järgi on noorsootöö tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgseks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda. Järgnevalt on toodud mõned näited, kuidas noorsootöö (sh avatud noorsootöö, huviharidus, huvitegevus jt) noori mitmekülgsest arendav potentsiaal võib väljenduda. Noorte seas väheneb vanusega märkimisväärselt nende noorte arv, kes leiavad, et saavad mure korral pöörduda õpetaja või teiste noorte poole: kui kaheksa-aastaste noorte hulgas on enamus (84%) täiesti veendunud, et mure korral koolis õpetajad aitavad neid, siis 12-aastaste seas arvab nii vaid ca 40% noori; selles, et mure korral koolis on abiks teised lapsed, on täiesti veendunud ca pooled kaheksa-aastastest, kuid kõigest 20% 12-aastastest Eesti noortest (Kutsar & Raid, 2019). Noorsootöö võib olla alternatiivseks toeks neile, kes ei leia endale koolikeskkonnas usaldusisikut. Noorsootöö võib aidata noortel rasketel hetkedel tuge leida, positiivsust säilitada ja head

emotsiooni tekitada. Avatud noorsootööl, huviharidusel ja -tegevusel on ka suur potentsiaal ennetada ja vähendada noorte tõrjutust ja suurendada noorte kaasatust. Lisaks on noorsootööl tugev potentsiaal arendada noorte üldpädevusi (nt kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus, ettevõtlikkuspädevus, digipädevus) ja aidata kaasa noorte karjääriplaneerimise oskusele. Huvitegevus võib olla suurepärase platvormi sotsiaalsete oskuste arendamiseks – noortele õpetatakse kohusetunnet, vastutustunnet, üksteisega arvestamist, hoolitsemist huvitegevuses kasutatavate vahendite eest jne. Iseäranis väärtuslikud võivad olla ekskursioonid, õppepäevad ja laagrid, kus noored on päevad läbi koos ning õpivad iseseisvalt toime tulema toa korras hoidmise, riietumise, söögilauas käitumisega jne. (Käger et al., 2021)

Eelnevalt kirjeldatud potentsiaali avaldumine eeldab, et noorsootöö on kvaliteetne. Mõistagi kehtib see noorsootöö kõigi liikide (nt avatud noorsootöö, huvihariduse, huvitegevuse) kohta, kuid kuna teiste osas Eestis andmeid ja uuringuid napib, on järgnevas analüüsis kõige enam keskendunud avatud noorsootöö kvaliteedile. Paabort et al. (2020) on **noorsootöö kvaliteedi** all käsitlenud **ruume**, kus noorsootöö toimub, **noorsootöötajate arvu** ning **noorsootöötajate kompetentsi** ning leidnud, et **avatud noorsootöö puhul pakub nende kriteeriumite järgi piisavalt kvaliteetset teenust vaid 9% Eesti noortekeskustest**. Ruumilised võimalused ei vasta vajadustele 47% noortekeskustes, 60% keskusi vajavad teenuse kvaliteetseks osutamiseks rohkem töötajaid, 33% vajavad aga noorte oskustele vastamiseks lisateadmisi, täiendavat kompetentsi. 11% vajab muutust kõigis kolmes komponendis (ruumid, inimressurss ja lisateadmised), 9% aga kahes komponendis (rohkem inimressurssi ja teadmisi). (Ibid.) Seega arenguruumi teenuse kvaliteedi tõstmiseks Eesti noortekeskustes on. Järgnevalt vaatleme kõiki kolme nimetatud kvaliteedikomponenti – ruumid, noorsootöötajate arv ning noorsootöötajate kompetents – täpsemalt.

Noorte noorsootööga rahulolu uuringu (Käger et al., 2021) järgi on **noortekeskuste suurus ja seisukord** oluline, et noored tahaksid sinna minna. Samas tõi noortekeskuste hetkeseisu kaardistanud uuring (Paabort et al., 2020) välja, et **värskelt remonditud ruumides tegutseb vaid 13% uuringus osalenud noortekeskustest, samal ajal kui pooled (52%) vajavad sanitaarremonti ning 16% kapitaalremonti**. Kolmandikus (32%) oleks vaja teenuse kvaliteedi tõstmiseks tõsta ligipääsetavust (nt kaldtee), kolmandik (32%) sooviks muuta hoone keskkonnasõbralikumaks. Seega noortekeskuste ruumide korrastamise ja kaasajastamisega on väga oluline tegeleda, et noorte ootustele paremini vastata ja noori üha enam keskuste töösse hõlmata.

Ühe peamise muret tekitava nähtusena Eesti noorsootöös on välja toodud **noorsootöötajate väike arv ja vähene koormus** noortekeskustes. Umbes **pooltes (54%)**

Eesti noortekeskustes on tööl ainult üks noorsootöötaja, kahe töötajaga keskusi on 28% ning alates kolmest töötajast hakkab protsent kiiresti langema. Tulenevalt väikesest töötajate arvust sulgeb umbes kolmandik noortekeskusi koolitustel käimise ajaks ukсед ning teenust sel ajal noortele pakkuda ei saa (alternatiivina loobutakse koolitustel käimisest). Võttes arvesse noorsootöötaja töökoormuse kuus, mille ulatuses on tal võimalik koos noortega toimetada, selgub, et **veerand (26%) noortekeskustest töötavad alla 1,0 koormusega**. (Ibid.) Väike töötajate arv noorte kohta mõjutab noortekeskuse tegevuste valikut ning noorsootöötaja võimalusi tõrjutust märgata ja ennetada ning noori kaasata. Väike töötajate arv, aga ka ruumide väiksus võivad viia selleni, et noortekeskus ei tee suuri jõupingutusi oma tegevustest teavitamise osas piirkonnas, sest napib ressursse täiendavate noortega tegelemiseks. Noorsootöötajate arv ja koormus sõltuvad noortekeskuste eelarvest. (Käger et al., 2021) Pooled (53%) noortekeskused on väljendanud, et lisarahastuse saamisel suunaks nad selle ennekõike kas lisatööjõu palkamiseks või töötajate koormuse tõstmiseks (Paabort et al., 2020). Noorsootöötajate piisavus sõltub ka sobivate töötajate olemasolust. **Sobivaid töötajaid aga napib**, sest noorsootöötajate madal palk (vt täpsemalt ptk 2.4) ei motiveeri eriharidust või kutset omandama ega valdkonnas pikalt töötama. Noorsootöös napib ka tugispetsialiste, kes aitaksid noorsootöötajatel tulla toime käitumisraskustega noortega. (Käger et al., 2021)

Et noortekeskustes oleks võimalik pakkuda noortele kvaliteetset noorsootööd, mille käigus suudetakse märgata ja ennetada noorte tõrjutust ning noori sisuliselt kaasata, peab noorsootöötajate arv ja koormus kasvama noortekeskustes, kus praegu töötab ainult üks noorsootöötaja, tehes seda liiga väikese koormusega, et piirkonna noorte vajadustele vastata. Lisaks noortekeskuste eelarve tõstmisele eeldab see ka laiemaid ühiskondlikke muutusi seoses noorsootöö ja noorsootöötajate väärtustamisega, mh noorsootöötajate palga tõstmist (vt ka ptk 2.4).

Noortekeskuste Hea Tava (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2018) kohaselt **peavad noorsootöötajatel olema mitmekülgsed teadmised ja oskused**, alates projekti kirjutamise ja esmaabi andmise oskusest ja lõpetades psühholoogia alaste põhiteadmiste omamise, tööga seonduvate seaduste tundmise ning mitme keele valdamisega. Noorsootöötaja peab suutma noortega tegeleda konteksti- ja sihtgrupispetsiifiliselt, olema teadlik noorte elu tegelikkusest ning oskama asjakohaselt hinnata noore olukorda ja vajadusi. Noorsootöötaja olulisim ülesanne on noort kuulata, toetada ja suunata ehk olla noorele mentoriks. (Käger et al., 2021) Järgnevalt vaatleme, missugune on Eesti noorsootöötajate hariduslik ettevalmistus ja milliseid tööks vajalikke oskusi neil täna napib.

Eesti noortevaldkonna töötajad on järjest kõrgema haridusega. Mõne aasta eest avatud noortekeskuste noorsootöötajate, huvihariduse õpetajate, huvitegevuse juhendajate ja teiste noorsootöötajate seas läbi viidud koolitusvajaduse uuringu (Käger et al., 2017)

kohaselt on enamusel noorsootöötajatel (93% juhtidest ja 87% töötajatest) kõrgharidus. Samal ajal aga on **suurem osa valdkonna töötajatest (59% juhtidest ja 64% töötajatest) nii ilma vastava kutse kui ka erihariduseta**, mis võib seletada mitmeid puudujääke noorsootöötajate oskustes, millele erinevad uuringud viidanud on. Näiteks, ehkki noorsootöötajad hindavad ise oma kaasamisoskust kõrgelt, on mitmed uuringud välja toonud, et selles osas on arenguruumi – **mitte kõigil noorsootöötajatel ei ole valmidust või oskust kaasata teistest erinevaid noori, sh probleemse käitumisega ning erivajadusega noori**. Lisaks on ilmnenu, et **napib kultuuridevahelise suhtluse toetamise oskust**, mida noorsootöötajad pealegi ei pea ka veel väga oluliseks – tagajärjena ei pruugi muu kultuuritaustaga noored noorsootöös kuigi palju osaleda, sest nendega ei osata tegeleda ja nende noorsootöösse kaasamine pole järjepidev. **Arendamist vajab ka noorsootöötajate valmidus tegeleda pagulas- ja uusimmigrantide teemaga**, sh ühtekuuluvuse suurendamine ja kultuuride erisuse sallimise juurutamine, mis on oluline nii rändekriiside kontekstis kui ka eesti keelest erineva emakeelega noortega edukaks toimetulekuks. (Ibid.)

Samal ajal kui noored tahaksid noorsootöös üha enam sotsiaalseid oskusi õppida, sest koolis õpetatakse neid liiga hilja ja liiga vähe (näiteks leiavad noored, et noorsootöötajad võiksid rohkem tähelepanu pöörata seksuaalkasvatusele, lapsevanemaks saamisele ja olemisele, psühholoogiale, viisakusreeglitele, suhtlemisoskustele, erialavalikule, tööle kandideerimisele ja finantsteadlikkusele), **on noorsootöötajate pädevus või valmidus sotsiaalsete oskuste õppimist teiste tegevuste käigus toetada pigem madal. Arendamist vajaks ka noorsootöötajate suutlikkus toetata noorte vaimset tervist**. Lisaks tuleks arendada noorsootöötajate oskust motiveerida noori ühiskonnaelus osalema, noortega reegleid kokku leppida ja selgitada, noorte huve ja soove paremini kaardistada, noorte arvamusi ja mõtteid paremini kuulata ja arvesse võtta ning valmidus lasta noortel ise otsustada, mida ja kuidas teha. (Käger et al., 2021) Samuti on vaja arendada noorsootöötajate oskust noortekeskuse tegevusi eesmärgistada ning õpitut analüüsida, sh koos noortega. Lisaks on ilmnenu, et **enesearendamisega tegelevad noorsootöötajad mitesüsteemselt ning sageli ei jõua omandatud teadmised praktikasse, toetamist vajab noorsootöötajate eneseanalüüsi ja -arendamise oskus**. (Väljaots et al., 2021) Seega, ehkki Eesti noorsootöötajad on üha haritumad, on neil kohati mitmeid puudujääke konkreetsetes oskustes, mis on noortega töötamisel väga olulised. Kuna selle võimalikuks seletuseks on kutse ja erihariduse puudumine, on noorsootöö kvaliteedi tõstmiseks kriitiliselt tähtis, et kutse ja eriharidusega noorsootöötajate osakaal kasvaks.

2.3. Noorte rahulolu huvihariduse, huvitegevuse, noortelaagrite, noorteühingute- ja ühenduste, noortemalevate ning osalus- ja esinduskogudega

Noorte üldine rahulolu noorsootööga on kõrge: kõikide tegevuste kaalutud keskmine rahuloluhinnang 2020. aastal oli 90 punkti 100-st. **Kõige enam olid noored rahul huvitegevuse ja noortelaagritega**, millele anti keskmiselt 92 punkti. Nendele järgnesid huviharidus, avatud noorsootöö ning noorteühingud või -ühendused 89 punktiga, noortemalevad 87 punktiga ning osalus- või esinduskogud 86 punktiga. Noorte rahulolu erinevate noorsootöövõimalustega on olnud aastate lõikes järjepidevalt kasvav. Kõige madalamalt hindasid noored noorsootööga rahulolu-uuringus väiteid „Olen saanud tegevusi/üritusi ise algatada või läbi viia“ ning „Olen teinud juhendajale ettepanekuid“ – näiteks huvitegevuse puhul olid hinnangud vastavalt 63 ja 64 punkti 100-st. Kui noortelt küsiti, miks ei teinud nad huvitegevusega seoses ettepanekuid, **vastasid 43% madala hinnangu andnutest, et nad ei julgenud arvamust avaldada, 16% aga tundis, et nende arvamust ei võetaks kuulda või ei peetaks oluliseks** (huvihariduse puhul olid osakaalud enam-vähem samad). Küsides noortelt, mida võiks noorsootöövõimaluste puhul parandada, vastati kõige enam, et **oodatakse kaasaegsemaid, suuremaid ja korrastatumaid ruume**. Huvitegevuse puhul toodi välja ka, et **treenerid ja juhendaja võiksid olla professionaalsemad ja sõbralikumad ning huvitegevuses osalevad teised noored võiksid olla viisakamad ja seltsivamad**. (Ibid.)

Noorte rahulolu noorteinfo leitavusega saaks olla kõrgem (2020. aastal oli see 77 punkti 100-st). Ehkki üldist noorteinfot peaksid jagama kõik noorsootöövõimaluste pakkujad ning noorteinfoportaal Teeviit.ee, on **peamiseks allikaks, kust noored noorsootöövõimaluste kohta infot hangivad sotsiaalmeedia (36%), sõbrad ja tuttavad (34%) ning internetiotsing (25%)**. Õpetajate ja noortevaldkonna töötajate käest saab infot 16% noori ning Teeviit.ee-st kõigest 2%. Noored toovad nii varasemates uuringutes (Ibid.) kui ka siinse uuringu fookusgrupi intervjuus välja, et **noorteinfo on nende jaoks killustunud ja sageli ei oska nad infot otsida õigest kohast**. Noored märgivad, et neil puudub ülevaade, millised võimalused olemas on ning neil on kõrge ootus infoallika järgi, kuhu oleks koondatud detailne info noorsootöövõimaluste, toimumisaegade, asukohtade ja maksumuse (Ibid.), aga ka töötamisvõimaluste kohta (vt ka ptk 3.2).

„Probleem on ka info edastamine Eesti riigis – noh, seda pole olemas. Pole sellist ühtset platvormi, kus noor saaks minna ja vaadata, mis on olemas noorte jaoks.“
Noor

Seega, ehkki noored on noorsootööga üldiselt väga rahul, on siiski mitmeid aspekte, mille arendamisel saaks noorte ootustele veelgi paremini vastata. Sellistena saab välja tuua kaks noorsootöö kvaliteedi komponenti, millest oli juttu ka eelpool (vt ptk 2.2) – ruumid, kus noorsootöövõimalusi pakutakse ja noortevaldkonna töötajate kompetentsus, sh kaasamisoskuse ja noortega sõbralike suhete loomise oskuse arendamine. Eeskätt vajab tähelepanu see, et noortevaldkonna töötajad oskaksid noori julgustada oma arvamust avaldama ja initsiatiivi üles näitama ning et noorte ettepanekuid võetaks ka kuulda ja arvesse. Parandamist võib vajada ka noorteinfo leitavus, kuna noorte rahulolu sellega saaks olla kõrgem ning platvormi, kust noored peaksid noorteinfo kätte saama (Teeviit.ee), kasutavad noored vähe. Kuidas täpsemalt noorteinfo leitavust parandada (nt kas luua uus infokanal, arendada edasi Teeviit.ee platvormi või muudmoodi) vajab täiendavat uurimist.

2.4. Noortevaldkonna töötajate ja noorsootöö väärtustamine ühiskonnas

Mitmed varasemad uuringud on juhtinud tähelepanu, et noortevaldkonna töötajaid ja noorsootööd ei väärtustata Eesti ühiskonnas piisavalt (Käger et al., 2017; Käger et al., 2021). See väljendub nii noortevaldkonna töötajate madalas palgas kui ka näiteks selles, et noortevaldkonna töötajatel (sh huvikooli õpetajatel) ei ole võimalik osaleda üldhariduskoolide õpetajatele suunatud täienduskoolitustel. Viimast on tõstatatud probleemina, kuna huvikoolide, huviringide ja noortekeskuste töötajatel on sarnaselt üldhariduskoolide õpetajatega vaja laste ja noortega töötamiseks samasuguseid teadmisi. (Ibid.) 2020. aastal läbi viidud Eesti noortekeskuste hetkeseisu kaardistamise uuring (Paabort et al., 2020) tõi välja, et keskmine 1,0 koormusega avatud noortekeskuse noorsootöötaja brutopalk jäi vahemikku 752–974 eurot kuus, olles Eesti keskmisest palgast 40% madalam ning moodustades õpetajate keskmisest töötasust 50–55%. Sealjuures eksisteerivad noorsootöötajate palkades maakondade lõikes märkimisväärsed erinevused – näiteks samal ajal kui Jõgevamaa, Läänemaa ja Järvamaa noorsootöötajate palk oli keskmiselt 750 eurot, siis Saaremaal ja Põlvamaal 1000 eurot või üle selle (Ibid.). Noortevaldkonna töötajate ebapiisav väärtustamine toob ootuspäraselt kaasa suure tööjõu voolavuse, mis on iseäranis problemaatiline mobiilse noorsootöö puhul, kus usalduslike suhete loomine noortega eeldab töötajatelt püsimist ja järjepidevat tööd ning on heade tulemuste saavutamise nimel väga oluline (Käger et al., 2021).

Noorsootöö ja noortevaldkonna töötajate ebapiisavale väärtustamisele Eesti ühiskonnas juhitakse tähelepanu ka siinse uuringu fookusgrupi intervjuul, kus lisaks viidatakse, et vähese väärtustatuse taga võib olla **noortevaldkonna töötajate ebäühtlane erialane ettevalmistus** ning sellest tulenev olukord, kus osade noortevaldkonna töötajate oskustes

noortega töötada ongi puudujääke – see võib aga töötajate madalat staatust veelgi süvendada.

„Ma arvan, et õpetaja peaks võrduma noorsootööga. (...) Täna, inimesed, kes töötavad noortega – neil ei pea tegelikult olema mingit kutset, aga ometi nad töötavad otseselt noortega. (...) Ja see palgaküsimus ka – et kui noorsootöötaja igapäevaselt vaatabki CV-keskusesse, sest ta saab 700 eurot palka, siis see ei ole okei. Noorsootöö väärtustamine peaks ikka olema riiklik prioriteet.“

Noorsootöötaja

Fookusgrupi intervjuul tõstetakse esile, et **tunnetus madalast staatusest võib viia alla ka teenuse kvaliteeti**, mida noortevaldkonna töötajad noortele pakuvad.

„Noorsootöötajate palkadesse on nagunii raha juurde vaja. (...) Me ei tohi arvata, et õpetaja teeb väärtuslikumat tööd kui lastekaitsetöötaja või huvikooliõpetaja. (...) Ei, ta töötab inimestega. (...) Kommunikatsioon on täiesti teine teema – kuidas me kommunikeerime väärtust, staatust? (...) Kui inimene enda staatusesse ei usu või ta saab aru, et see on madalam – et ühiskond arvab, et see on madal –, siis ta pakub ka noortele madalamat teenust, sest ta ei väärtusta ennast.“

Noortevaldkonna ekspert

Ka noorsootööd ei väärtustata ühiskonnas piisavalt. Ehkki noorsootöö näol on tegemist mitteformaalse õppega (Paabort et al., 2020), nähakse seda mõnikord kui vaid vaba aja sisustamist, mitte kui noorte eesmärgistatud arendamist. Mitteformaalset ja informaalset õppimist tuleb hakata senisest enam väärtustama. (Käger et al., 2021) Näiteks võiks ka formaalharidussüsteemis üha enam mitteformaalsest ja informaalset õppimisest saadud teadmisi, oskusi ja kogemusi arvesse võtta (Eesti Noorteühenduste Liit, s.d.). Fookusgrupi intervjuul tuuakse probleemina välja, et samal ajal, kui formaalhariduse potentsiaali Eestis mõistetakse, siis ei tajuta nii laialt noorsootöös aset leidva mitteformaalse õppimise suurt potentsiaali, mh võimalust aidata kaasa ühiskonna sidususele. See on ka üks põhjuseid, miks ei riik ega ka KOVid noorsootöösse piisavalt ei panusta. Varasemates uuringutes (Nt Käger et al., 2021) on ilmnunud ka KOVide lõikes erinev noorsootöö väärtustamine, sh valmisolek noorsootöösse investeerida ja nt noortele tasuta huviringides osalemist võimaldada.

„Millegipärast on alati arvatud, et lõimimises kõige tähtsam on formaalharidus, siis lõpuks saadakse aru, (...) kui noorsootööd ei kaasata, siis tegelikult ei toimu seda lõimitust. (...) Meie murekoht on see, et noorsootöö ei ole must be, vaid on võimalus omavalitsustele. Ja kust võetakse praegu raha ära? Noh, ei ole mõtet küsidagi, millisest valdkonnast.“

Noortevaldkonna ekspert

Seega on noortevaldkonna töötajate ja noorsootöö väärtustamise osas rohkelt arenguruumi. Noorsootöötajate palgad on märkimisväärselt alla Eesti keskmise, ameti staatus saaks olla kõrgem ning valdkonda iseloomustab suur tööjõu voolavus. Noorsootöö loob võimalused mitteformaalseks õppeks, kuid tasu, mida saavad oma töö eest noortevaldkonna töötajad, jääb drastiliselt alla formaalhariduse õpetajate palkadele. Kuna noorsootöötajate ebapiisava väärtustamise üks põhjus on ebaühtlane erialane ettevalmistus, peaks üks esimesi samme noorsootöötajate kõrgema väärtustamise eesmärgil olema ühtlaselt kõrge kompetentsuse loomine töötajate seas. Sellega peavad aga kaasnema ka arvestatav palgakasv, täienduskoolitustel osalemise võimaluste parendamine ning nii töötajatele endile, KOVidele kui ka avalikkusele suunatud kommunikatsioonitegevused noorsootöötajate staatuste tõstmiseks. Noorsootöö potentsiaali on vaja laiemalt mõista ning hakata noorsootööd kui mitteformaalset õppimist võimaldavat valdkonda formaalse hariduse kõrval kõrgelt väärtustama.

2.5. Noorsootöö ja COVID-19 pandeemia

COVID-19 pandeemia on noorsootööle kaasa toonud nii positiivset kui ka negatiivset. Positiivse poole pealt **suurenes üldine arusaam noorsootöö (sh huvihariduse, huvitegevuse, avatud noorsootöö jt) vajalikkusest ja olulisusest** – pandeemia ajal noorsootöös osalemine võimaldas noortel teistega kontakti hoida, teha midagi tähendusrikast ning pakkus noortele keerulistes tingimustes midagi, mille toimumist oodata (Haugas et al., 2021). **Paranes ka osade noortekeskuste ruumide seisukord**, kuna eriolukorra aega kasutati ruumide uuendamiseks. Lisaks on ilmnunud, et **noorsootöö suutis eriolukorraga kiiresti ja loovalt kohaneda** – kasutusele võeti erinevaid kanaleid ja meetodeid, et noorte jaoks endiselt olemas olla. Noortekeskused laiendasid märkimisväärselt virtuaalsete keskkondade spektrit, mida nad oma töös kasutavad (nt lisaks pandeemia eelselt kasutusel olnud Facebook'ile, Instagram'ile ja Skype'le ka Zoom, Canva, Kahoot, Discord jt). (Paabort et al., 2020) Täiendavate vahendite kasutuselevõtuga **jõuti ka uute noorteni ning suuremat anonüümsust soovivate noorteni**. Negatiivse poole

pealt aga **osad noored kadusid silmapiirilt**, kuna neile uued kanalid ei sobinud. (Käger et al., 2021) Sellele juhitakse tähelepanu ka fookusgrupi intervjuul.

„Kuidas ma need noored nüüd uuesti kätte saan? Enne nad osalesid igal pool, olid hästi aktiivsed, aga nüüd, seoses COVIDi perioodiga, nad justkui kadusid kusagile ära. Mul on väga raske neid kätte saada. Ma tõesti isegi ei kujuta ette, mida nad teevad.“

Noorsootõtaja

Fookusgrupi intervjuul rõhutatakse **vajadust hoida noorsootöös tasakaalu digivahendite kasutamise ja silmast-silma kohtumiste vahel** – ehkki digivahendite kasutamise laiendamine viiruskriisi ajal oli vajalik ja võis kohati olla väga suureks abiks, on silmast-silma kontaktid väga väärtuslikud ning neid ei tohiks digitaliseerumise tuultes ära unustada. Digitaliseerumise riskidele noorsootöö kontekstis on juhitud tähelepanu ka varasemates uuringutes (Käger et al., 2021), kus on viidatud, et suhtlus digivahendite abil ei võimalda probleeme juhuslikult märgata sama hästi, kui seda võimaldavad silmast-silma kohtumised. Üldiselt leiavad noortevaldkonna töötajad seega, et **COVID-19 pandeemia pigem vähendas töötajate võimalusi noorteni jõuda ja neid toetada** (Ibid.). Lisaks joonistus viiruskriisi ajal ilmekalt välja **noortevaldkonna töötajate teatav rollikonflikt**. Seda eriti mobiilse noorsootöö puhul – samal ajal, kui noortevaldkonna töötajad näevad enda peamise ülesandena luua noortega usalduslikke suhteid, käsitlesid mõned kohalikud omavalitsused mobiilset noorsootööd eriolukorra ajal kui politseitööd eesmärgiga avalikes kohtades kogunevaid noortekampanasid laiali ajada (Haugas et al., 2021).

COVID-19 pandeemia ühe võimaliku väljakutsena noorsootööle on välja toodud sedagi, et tulenevalt uutest muredest ja süvenenud probleemidest, mis noori tabasid, **laienes noortevaldkonna töötajate tegevusspekter**. Näiteks olid noortevaldkonna töötajad kriisi ajal noortele infoallikaks, kes jagasid noortele koroonaviiruse kohta usaldusväärset infot või juhendasid noori, kuidas ise asjakohase teabeni jõuda. Samuti on noortevaldkonna töötajad pandeemia ajal, mil vaimse tervise murede esinemissagedus hüppeliselt kasvas, noortele sageli esmase nõustaja rolli täitnud. (Griffith & Soboleva, 2022)

Kokkuvõttes joonistas pandeemia välja valukohad, mis eksisteerisid juba varem, kuid mis nüüd süvenesid või selgemalt esile kerkisid, näiteks noorte vaimse tervise probleemid, mille ennetamisel ja levendamisel ka noortevaldkonna töötajatel arvestatav roll võiks olla, või ka erinevad arusaamad noortevaldkonna töötajate rollist töötajate endi, kohalike omavalitsuste ja laiema avalikkuse silmis. Noorsootöös suudeti edukalt realiseerida viiruskriisi võimalusi, samas riskidega nii edukalt toime ei tulnud – osad noored kadusid silmapiirilt ning üleüldiselt suudeti noorteni jõuda distantsilt vähem kui

varasemalt silmast-silma kohtudes. Seega tõstatas pandeemia mitmeid küsimusi. Kuidas arendada noortevaldkonna töötajate kompetentsust, et nad oskaksid noortel vaimse tervise probleeme ennetada ja leevendada? Kuidas luua ühtne arusaam noortevaldkonna töötajate rollist töötajate endi, KOVide ja laiema avalikkuse seas? Kuidas hoida ära noorte silmapiirilt kadumist, kui näost-näku kohtumised ei ole võimalikud? Kuidas pakkuda kvaliteetset noorsootööd digivahendite abil? Kõigi nende väljakutsetega on vaja tegeleda, et suuta pakkuda kvaliteetseid võimalusi noorsootöös osalemiseks ka kriiside ajal.

3. Kuidas läheb Eesti noortel sidusvaldkondades?

Selles peatükis vaatleme, kuidas läheb Eesti noortel hariduse, tööturu ja tervise valdkondades ehk peamistes sidusvaldkondades, mis noorte elu puudutavad. Peatüki lõpus käsitleme horisontaalse teemana ka ebavõrdsust.

3.1. Haridus

Esmalt võtame vaatluse alla Eesti noorte olukorra hariduses, keskendudes sellele, millised on noorte teadmised ja oskused, rahulolu ja heaolu, ning kas Eesti haridussüsteemis on piisavalt õpetajaid ja tugispetsialiste noorte heaolu ja arenguvõimaluste toetamiseks.

3.1.1. Teadmised ja oskused

Eesti põhikooliõpilaste teadmised ja oskused on PISA uuringu järgi nii Euroopa kui ka maailma tipus (Tire et al., 2019). Arvukalt uuringuid (Deming, 2017; Bakhshi et al., 2017; World Economic Forum, 2016; European Commission, 2019; Rosenblad et al., 2020) viitavad, et kaasaegses ühiskonnas ja tööturul edukalt hakkamasaamiseks on aga ainekesksete teadmiste ja oskuste kõrval üha olulisemaks muutunud „pehmed“ või ka 21. sajandi oskused (nt suhtlemis- ja koostööoskus, sh suutlikkus suhelda eri kultuuriruumidest pärit inimestega, empaatiavõime, eneseregulatsioonioskus, kriitilise mõtlemise oskus, loomingulisus, õpioskused, aja- ja projektijuhtimise oskused, digioskused). Järgnevalt vaatleme, milline on Eesti noorte olukord nende oskustega.

PISA 2015. aasta uuringu andmetel³ on Eesti põhikooliõpilaste **koostööoskused** väga head – jagame maailmas Kanadaga viiendat ja kuuendat kohta (Täht & Silm, 2017). Eesti õpilaste **digioskusi** võib pidada rahuldavaks: 2019. aastal välja töötatud riiklik tasemetöö näitas, et 83% üheksanda klassi õpilastest saavutas nõutavad minimaalsed punktid (50%). Samas, kõigest 69% Eesti koolide neljandate klasside õpilasi, 50% kaheksandate klasside ja 41% üheteistkümnendate klasside õpilasi arvab, et digioskusi õpetatakse koolis piisavalt (European Commission, 2020b). Lisaks on välja toodud, et Eestis on digioskuste õpetamine liiga tehniliste oskuste keskne, samas kui teiste oluliste oskuste (nt digikeskkonnas õpilaste eneseregulatsioonioskuse ja digiärksuse) arendamine on jäänud tahaplaanile (Seema & Vinter-Nemvalts, 2020). Eesti õpilaste **finantsalased teadmised ja**

3 Viidatud on PISA 2015. aasta uuringule, mitte aga värskemale, PISA 2018. aasta uuringule, kuna õpilaste koostööoskusi testiti vaid 2015. a uuringus

oskused on väga head – oleme PISA vastavas uuringus osalenud 20 riigi seas esikohal. 95% Eesti põhikooliõpilastest on rahatarkuse põhiteadmised. Samas on ilmnenu, et Eesti noorte rahatarkus ei pruugi täiskasvanueas targas finantskäitumises väljenduda. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2020) Üldiselt 21. sajandi oskuste taseme kohta aga teadmisi napib, sest neid mõõdetakse ja ka õpetatakse Eesti koolides veel vähe (Haaristo et al., 2019). Teisisõnu on Eesti haridussüsteemil arenguruumi, et õpe muutunud ühiskonna vajadustega vastavusse viia.

Seda, et meie koolides ei õpetata piisavalt seda, mida noored tänapäeval vajavad, tõstavad esile ka intervjuudel osalenud noored ja eksperdid. Noorte arvates oleks vaja vähem õpetada faktiteadmisi ja rohkem **oskust ise olulist infot leida**. Puudust tuntakse teistestki **praktilistest oskustest**, mida iseseisvas elus hakkama saamiseks vaja läheb.

„Noored praegu küll tuubivad neid asju, numbreid, valemeid, nimesid pähe, aga samal õhtul on meelest läinud. Aga mida oleks päriselt vaja, ei teata. (...) Seda võiks just õpetada koolis – päris eluks vajalikke asju rohkem. (...) Näiteks, kuidas rahaliselt majandada. Enamus noori ei tea, kuidas maksudega toimida, kus mingeid avaldusi teha. (...) Kust leida töö? (...) Üksi reisimine näiteks. Või mingid sellised asjad, mida peab üksi tegema ja mida varem on tehtud alati perekonnaga koos. Järsku saad täiskasvanuks ja nüüd pead ise neid tegema – aah, kust ma selle info võtan?“

Noor

Ekspertid toovad välja, et oluliselt rohkem oleks Eesti hariduses vaja tähelepanu pöörata **sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste** ehk eelnevalt viidatud 21. sajandi oskuste õpetamisele, mille eelduseks on vastava kompetentsi loomine õpetajatel.

„Mis saaks paremini olla, on see, kuidas me oskame toetada seda, et noored ise oskaks oma vaimset tervist toetada. Need oskused täna ei tule kusagilt süsteemselt, õpetajad neid ei tea. Õpetajad ei oska ka enda vaimset tervist toetada. (...) See saaks olla palju süsteemsemalt õppekava osa – sotsiaal-emotsionaalsed oskused on selle nimi. (...) Sellist asja meil ei ole – ainet, kus me õpiksime iseennast.“

Teadlane

Nii noored kui ka eksperdid tõstavad esile ka **kriitilise mõtlemise** arendamise vajadust noorte seas. Sealjuures toovad mitmed noored välja, et just teatavat mõistmatust, pealiskaudsust ja ükskõiksust võibki pidada osade Eesti noorte peamiseks probleemiks.

„Murekohaks, mis mul esimesena pähe tuleb, ongi natuke ka selline ignorantsus, mis on noorte seas – et kui mind see ei mõjuta, mingisugune teema, siis see ei ole minu probleem. Näiteks keskkonnateemade osas – ma tean küll väga palju noori, kes on sellest huvitatud, tahavad kaasa lüüa, aga samas ka neid, kes mõtlevad, et „ah, misasi see on, jälle üks keskkonnahull räägib siin.““

Noor

Seega peegeldub intervjuudest selgelt, et senisest fokuseeritumat 21. sajandi oskuste õpetamist ootavad nii noored kui ka eksperdid. Lisaks uutele oskustele on noortel ootus ka uut laadi teadmiste järele. Kliimamuutuse kontekstis ootuspäraselt tõstavad nii noored kui ka eksperdid esile eeskätt vajadust senisest suuremat tähelepanu pöörata **keskkonnaalastele teemadele**.

“Võiks olla täiesti kas eraldi õppeaine, kus räägitaksegi keskkonnateemadest ja üritatakse lahendusi leida, või siis lisada põhimõtteliselt kõikidesse õppeainetesse see õppekava, kus peab nendest rääkima.“

Noor

Noorte ootus kliimamuutust ja jätkusuutlikku arengut puudutavaid teemasid koolis õppida on ilmnunud ka teistes riikides. Näiteks toob üks hiljuti Ühendkuningriigis tehtud uuring (Gillow et al., 2022) välja, et õpilased on nende teemade õppimisest väga huvitatud, kuid samal ajal õpetajad tunnevad end keskkonnaalaste teemade õpetamisel ebakindlalt. Kuna ka Eestis kliimamuutust ja jätkusuutlikku arengut puudutavaid teemasid süsteemselt ei õpetata, võib eeldada, et Eestiski tunnevad õpetajad end neil teemadel ebakindlana ning vajavad vastavaid täienduskooolitusi.

Intervjuudes osalenud noored tõstavad aga esile sedagi, et üksikute väikeste muudatuste tegemise asemel vajab haridussüsteem sügavamaid muutusi, sest **haridusvaldkond on nende hinnangul ajale jalgu jäänud** – ühiskonna muutudes peaks muutuma ka see, mida ja kuidas noortele koolis õpetatakse.

“Mul on tunne, et on mingisugune vajadus kuidagi laiemalt ümber mõtestada õppimist, sellepärast, et, noh, me õpime laias laastus sama meetodiga kui 150 või 200 aastat tagasi, aga teadmist on nii palju peale tulnud (...). Minu meelest siin on mingisugune fundamentaalsema muudatuse vajadus (...).“

Noor

Seega, samal ajal kui Eesti koolid saavutavad rahvusvahelistes võrdlusuuringutes väga häid tulemusi, on meil mitmeid arendamist vajavaid kohti, et haridus nüüdisaegse ühiskonna ja tööturu vajaduste ja noorte ootustega vastavusse viia. Nii 21. sajandi oskustele kui ka kaasajal olulistele teemadele (nt kliimamuutusele ja jätkusuutlikule arengule) on vaja hakata rohkem tähelepanu pöörama.

3.1.2. Rahulolu ja heaolu

Mitmed uuringud toovad välja, et Eesti õpilased tunnevad kooliga seoses sageli **ülekoormust ja kurnatust**. Mõne aasta eest Tallinna Ülikooli teadlaste poolt Eesti gümnaasiumiõpilaste seas läbi viidud uuring näitab, et umbes pooled (50,4%) vastanustest on kogunud koolitöödega seotud liigset koormust ning ligi veerand (26%) läbipõlemist (Grinberg, 2017). Sarnaseid probleeme tõstatavad ka intervjueeritud noored, leides, et need ongi kõige kriitilisemad probleemid, mis Eesti noortel täna on.

„See kodutööde maht on nii rets. Kui ma vaatan praegu õde, kes on 10. klassis, ta läheb hommikul kaheksast kooli, lõpetab viie-kuue ajal, ja siis ta lihtsalt magab tund aega, sest ta on nii väsinud koolipäevast. Siis ta ärkab üles ja hakkab õppima. Läheb 12 või 1 magama, ja siis hommikul jälle kaheksast kooli. Sellest ju tekivad ka mentaalsed probleemid – sellest kurnatusest just!“
Noor

Intervjueeritute hinnangul seletab olukorda see, et **noortelt nõutakse liiga palju** – õppekavad on tihedad, koolipäevad pikad, lisaks oodatakse noortelt huvihariduse ja muuga tegelemist. Intervjuudes tõstatatakse ühtlasi, et selline lähenemine õppimisele ja õpetamisele ei ole tänaseid teaduslikke teadmisi arvestades mõistlik, kuna tihedate õppekavade kiire läbi töötamine ei toeta uute teadmiste süvitsi omandamist ja meeles püsimist.

“Jah, üks asi on see, et hästi paljud õppekavad on hästi tuubil, mis tähendab, et õpetajatel ei ole aega anda õpilastele ülesandeid, kus nad peaksid ise mõtlema, vaid on sihuke kulbiga pähe meetod, mis tegelikult on ju teaduslikult... noh õppimist on nii palju uuritud ja on teada, et see ei ole tõhus õppimisviis. Õpilastel tegelikult jääb nii vähe sellest meelde. Aga kuna justkui teemad on vaja läbi käia ja linnukesed teha, et me oleme rääkinud neist, siis tehakse, õpitakse nii, mis tegelikult ei õpeta. (...) Kui õppekavad saaksid rohkem õhku, saaks

teemasid käsitleda süvitsi - nii, et selleks oleks mingisugust kasu.”

Noor

Intervjuudel osalenud noored on rahulolematud ka koolides kasutatava **hindamissüsteemiga**, mis suunab noorte hinnangul fookuse oluliselt ebaolulisele ning survestab vaimset tervist.

„Kõik kuidagi pöörleb hinnete ümber. Õpilastel on väga suur pinge ja stress just sellega, et on vaja seda positiivset hinnet... Ei pruugi olla see, et tähtis on teadmiste omandamine, vaid pigem see, et kogu informatsiooni pähe tuupimine, et saada see hea hinne.”

Noor

Noored sooviksid ka **paindlikumat õpet** – rohkem valikaineid, rohkem individuaalseid õpiradasid.

“Meil kuidagi koolides kipub ikkagi olema sihuke “one size fits all” mõtteviis. Noh, kõigile peab sihuke ühesugune klass ja ühesugune õpitempo ja kõik peab sobima, kuigi tegelikult meil on õpilasi, kes tahaksid, ma ei tea, jätta klassi vahele, korrata klassi ilma et see oleks häbimärgistatud, vahetada paralleeli, vahetada õppekeelt, teha natuke mõnda asja kiiremini ja teist asja aeglasemalt.”

Noor

Noorte üheks võimalikuks kooliga rahulolematuse allikaks on ka **koolikiusamine**, mille poolest Eesti ka teiste riikidega võrreldes negatiivselt silma paistab (Inchley et al., 2020). Children’s Worlds uuring näitab, et umbes pooled Eesti õpilased on kogunud koolis mingit tüüpi kiusamist, kusjuures levinuim on ebameeldivate nimedega nimetamine (Kutsar et al., 2020). PISA uuring toob välja, et Eesti põhikoolides esineb kiusamist rohkem kui OECD riikides keskmiselt (Tire et al., 2019). Sellest hoolimata ei tegeleta kiusuennetusega Eesti koolides sageli järjepidevalt ning mitteformaalõppe rollile ja võimalustele kiusuennetuses on seni vähe tähelepanu pööratud (Kendrali et al., 2022). Koolikiusamine joonitakse Eesti noorte jaoks terava probleemina alla ka intervjuudes.

„Nii palju vaimse tervise probleeme saavad alguse koolikiusamisest. Võin enda kogemuse pealt öelda, et mis mulle kiusates öeldi, saadab mind siia maani. (...) Lähen peegli ette ja... – aa, jah, olengi kole.”

Noor

Seega on Eesti formaalhariduses mitmeid alavaldkondi, mis noortes rahulolematust põhjustavad – alates ajale jalgu jäänud õppe sisu ja meetodikaga ning lõpetades liigse koormuse, ebapiisava paindlikkuse ning koolikiusamise ja vähese koolirõõmuga.

3.1.3. Õpetajad ja tugispetsialistid

Õpetajatel ja tugispetsialistidel on kriitiliselt tähtis roll noorte arengu ja heaolu tagamisel. Kui kvalifitseeritud õpetajaid ja tugispetsialiste piisavalt ei ole, võib ohtu sattuda nii võrdväärsele kättesaadavale kvaliteetsele haridusele kui ka noorte vaimsele tervisele ja heaolule. Seega on noorte olukorda ja tulevikuperspektiivi analüüsidest oluline käsitleda ka õpetajate ja tugispetsialistide teematikat.

Eesti õpetajaskond vananeb. Pooled meie õpetajatest on vanuses 50+ ja viiendik 60+. Alla 30aastaseid õpetajaid on vähem kui 10%. Riigikontroll on välja toonud, et kui 10 aasta jooksul lahendust ei leita, on aastaks 2035 pooled Eesti õpetajad pensioniealised. Juba praegu on puudu mitmete ainete õpetajatest. (Riigikontroll, 2020a) Probleemiks on ka **tugispetsialistide puudus**. Näiteks psühholoogiteenus on hästi kättesaadav vaid umbes pooltes põhikoolides (Riigikontroll, 2020b). Õpetajate ja tugispetsialistide puudujääki tõstetakse Eesti noorte jaoks terava probleemina esile ka intervjuudes.

„Tugispetsialiste on koolides liiga vähe. Koolipsühholoogia või eripedagooge või sotsiaalpedagooge. See on kõige olulisem moment! Kui noor on koolist juba välja kukkunud, on palju raskem teda selle juurde tagasi saada, et ta hakkaks omandama erialast haridust, mis väga selgelt annab eelise tööturul.“

Tööturuvaldkonna ekspert

„Koolid, kus on väga palju õpilasi (...), peaks olema vähemalt kaks psühholoogi, sest see, kelle juurde ma sain – mul väga vedas, aga tal olid enamused ajad täis ja siis ma tundsin, et mul on põhimõtteliselt olemas keegi, kellega rääkida, aga tema ei saa minuga rääkida, sest et „aa, mul on kalender täis – tule ülejäämine nädal, siis mul on sulle üks vahetund pakkuda, 15 minutit.“

Noor

Vananevale õpetajaskonnale ei ole lähitulevikus piisavat järelkasvu näha. Vaid 2% praegustest põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastest on huvitatud tulevikus õpetajana töötamisest (Tire et al., 2019). Õpetajakoolituse populaarsus on viimastel aastatel küll veidi suurenenud, kuid umbes pooled koolituse läbinutest ei asu õpetajana tööle. Teada on ka,

et õpetajakoolitusse ja hiljem kooli õpetajaks ei tule mitte parimate oskustega professionaalid, vaid pigem madalate riigieksamitulemustega noored ning õpetajakoolituse lõpetanute infotöötlusoskused on madalad võrreldes nii teiste valdkondadega Eestis kui ka õpetajakoolituse lõpetanutega teistes OECD riikides (Valk, 2016). Riigikontroll on välja toonud, et vaid veerandis Eesti koolidest tunnevad õpetajad end tuge vajavate noorte õpetamisel kindlalt – eeskätt on probleemiks **õpetajate ebapiisav ettevalmistus õpetada erinevate vajadustega lapsi koos**. Enamus (96%) Eesti koole leiab, et tuge vajavate laste õpetamiseks ja arendamiseks on õpetajatele senisest rohkem täienduskoolitusi vaja. (Riigikontroll, 2020b)

Õpilased on õpetajatega kohati rahulolematud. Iga kuues Eesti õpilane leiab, et õpetajad ei kuula õpilasi ega võta nende öeldut arvesse. (Kutsar et al., 2020) Iga viies õpilane tunneb, et ta ei saa oma õpetajat usaldada (Oja et al., 2019). PISA uuring toob välja, et Eesti õpilased tunnetavad vähem õpetaja toetust ning hindavad õpetajaid vähem entusiastlikuks kui nende eakaaslased OECD riikides (Tire et al., 2019). Samal ajal kui koostöises õpetamises⁴ nähakse üldiselt võtit õppimise ja õpetamise kvaliteedi tõstmiseks, annavad Eesti õpilased koostöisele õpetamisele juba aastaid erinevate rahulolunäitajate võrdluses madalamaid hinnanguid (Lutsoja et al., s.d.). Rahulolematust õpetajatega väljendavad ka intervjuudel osalenud noored.

„Paljudel just vanema generatsiooni õpetajatel on võib-olla üsna suva nendest noortest, või nad teavad, et nad ei saa hakkama ja nad lasevad neil õpilastel lihtsalt olla nii, nagu nad on, selle asemel, et võib-olla kätte võtta ja aidata...“
Noor

Õpetajatel ja tugispetsialistidel on noorte arendamises ja toetamises keskne roll. Seega on noorte olevikku ja tulevikku silmas pidades kriitiliselt tähtis, et haridustöötajaid oleks piisavalt, et nad oleksid kompetentsed ning et noorte rahulolu nende tegevusega oleks kõrge. Eestis on aga nii õpetajaid kui ka tugispetsialiste puudu, õpetajatel kohati napib oskusi erinevate vajadustega noori toetada ning noorte rahulolu õpetajatega saaks olla kõrgem. Seega on vananevale õpetajaskonnale piisava järelkasvu tagamine ning õpetajate oskuste tõstmine ühed kõige kriitilisema tähtsusega suunad, millega Eesti hariduses tegeleda tuleb.

⁴ See on hariduspraktika, kus õpetajad teevad koolikeskkonnas koostööd, käivad üksteise tundides õpetamas jne

3.2. Tööturg

Noored on tööturul vanematest inimestest üldjuhul märksa haavatavamad olukorras. Nii on see ka Eestis, kus **töötus** (15–24aastaste) noorte seas on mitu korda kõrgem kui vanemate vanuserühmade (25–74aastaste) hulgas (vastavalt 18,4% ja 4,4%). Sealjuures on Eestis noorte töötus märkimisväärselt kõrgem kui OECD riikides keskmiselt (10,9%). (OECD, 2022) **NEET-staatuses noori** ehk noori vanuses 15–29 aastat, kes ei õpi, tööta ega osale koolitustel on Eestis enam kui 24 000, st 11% vastavast vanuserühmast, asetsedes selle näitajaga Euroopa Liidu keskmise läheduses (13%). COVID-19 pandeemia ajal said noored Eesti tööturul kannatada märksa enam kui teised vanuserühmad – töötus kasvas 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga kogu elanikkonna seas 2,4 protsendipunkti, kuid 20–24aastaste seas tervelt 6,6 protsendipunkti (Haugas et al., 2021).

Noorte kehvemat olukorda seletavad esiteks **noorte vähesed võimalused tööturul**. Tööandjad võivad paljude ametikohtade puhul eelistada inimesi, kes on jõudnud oma kogemustepagasit juba kasvatada, samas kui positsioone, millel hea meelega noori töötamas nähakse, on vähe. Sellele probleemile juhitakse tähelepanu ka intervjuudes.

„Noortel on üsna keeruline leida endale tööd. (...) Olen kokku puutunud väga paljude näidetega, kus (...) näiteks 14aastane noor soovib minna tööle, kuid ta ei saa – ta ei leia endale sobivat töökohta või seda lihtsalt pole olemas. On olemas küll malevad, kuid seal on kohti väga-väga vähe.“
Noor

Kriiside ajal, mil tööandjatel kerkib esile vajadus kulude kärpimise eesmärgil osade töötajatega töösuhte lõpetada, kaldutakse esmajoones loobuma just vähem kogunud töötajatest, kes sageli on noored. COVID-19 pandeemia ajal kannatasid noored tööturul teistest enam peamiselt seetõttu, et viiruskriisis tugeva löögi saanud teenindussektoris (nt toitlustus- või majutusasutustes klienditeenindajatena) töötas iseäranis palju noori. (Ibid.)

Ometi võib esineda sedagi, et töötamise võimalusi küll on, kuid noored ei leia neid üles. Teisisõnu võib noorte haavatavamad olukorda seletada ka **noorte vähene teadlikkus** – nii seoses karjääri planeerimisega kui ka töökoha leidmisega. PISA uuringu andmetel on Eestis märkimisväärselt palju põhikooliõpilasi, kes ei oska anda vastust oma võimaliku tulevikuameti osas, kusjuures selliste õpilaste osakaal on kahe viimase PISA uuringu võrdluses kasvanud (15%-lt 21%-le). Ühtlasi on Eestis võrreldes teiste OECD riikidega silmapaistvalt kõrge tudengite väljalangevus ülikoolist (Arenguseire Keskus, 2022). Seega on mitmeid märke, millest võib eeldada, et Eesti noorte karjääri planeerimise teadlikkus

ja oskus vajab arendamist. Sama jääb kõlama intervjuudest, kus väljendatakse, et noorte teadlikkus nii karjäärivalikutest, konkreetsetest töötamise võimalustest kui ka tööturu võimalusi tutvustavatest infokanalitest on kohati väga madal.

„Teadmatus on üsna suur tööturu suhtes. Me ei tea, mida me õppima tahame minna või kuhu tööle. (...) Ja näiteks need Töötukassa programmid, mis on olemas, ja Teeviida pakutud igasugused võimalused – need ei jõudnud kooliajal minuni, mis on väga kurb. Oleks ma varem teadnud igasugustest koolitustest ja nõustamistest ja karjäärinõustamisest, et see on normaalsus, oleks ma hea meelega kasutanud neid võimalusi. Ma tunnen, et seal on info puudujääk nii suur kuidagi.“
Noor

Noortega töötavad spetsialistid (karjäärinõustajad, õpetajad, noortevaldkonna töötajad) saavad noorte teadlikkuse kasvule kaasa aidata: ühelt poolt saavad nad noori võimalustest informeerida, aga teiselt poolt olla ka aktiivselt toeks võimaluste realiseerimisel. Seda potentsiaali tuleks edaspidi järjest enam rakendada.

„Väikesest peale tegelikult peaks seda informeerimise ja toetamise tööd tegema. Et oleks meil aktiivsemad noored ja nad teaksid oma võimalusi. Ma ise siin näiteks vahepeal (...) isegi 8–9aastastega oleme lihtsalt nagu projekte kirjutanud. Tõesti, see on natuke raske, sest nad on väga-väga noored, aga tegelikult, kui nendega rääkida, siis nad saavad aru küll. (...) Noortel on võimalusi tegelikult hästi palju. Tõesti on, aga noored ise nagu ei tea. Ja see ongi see, mida ma siin kogu aeg teen, et kas ma suunan edasi või tegelen nendega ise.“
Noorsootöötaja

Kolmandaks noorte kehvema olukorra seletuseks tööturul on pakutud **noorte vähene huvi ja tahe end arendada ja tööl käia**. Viimastel aastatel on Eesti avalikkuses levinud nn lumehelbekeste diskursus, st noored kui emotsionaalselt haprad inimesed, kes ei taha tööl käia või kelle ootused töötamisele on võrreldes varasemate põlvkondadega tugevalt muutunud ning kellega tööandjatel on seega keeruline töösuhet luua (vt nt Kantar Emor, 2019). Intervjuudes see eeldus kinnitust ei leia.

„Selline nagu väike müüt on tekkinud, et noored ei viitsi, ja see lumehelbekeste põlvkond ja generatsioon Z ja mis-iganes, et justkui ei taheta töötada. Tegelikult arvud näitavad, et isegi erialase hariduseta noored, ka neil on töötahe olemas ja nad liiguvad tegelikult vahel ka

üpris kiiresti tööturule tagasi.“
Tööturuvaldkonna ekspert

Samas toovad mitmed intervjueeritavad välja, et meil küll on noori, kellel edasi õppimise või töötamise motivatsiooni ei ole, kuid see ei tulene mitte kogu põlvkonnale iseloomulikust joonest, vaid konkreetse noore **varasemast negatiivsest kogemusest hariduses või tööturul osalemisel.**

„Erialase hariduseta noored – nemad on ka selline suurem riskirühm, kellel ongi raskem jätkata isegi tööturul. Aga kui nad Töötukassasse jõuavad, siis tihtipeale neil enam seda õpimotivatsiooni nii kõrget ei ole. Neil on mingis mõttes nagu blokk ette tulnud, et nad ei taha võib-olla enam koolituselegi minna. Kui räägitaksegi mingist koolitusest või enesetäiendamisest või arendamisest, kohe tuleb see mentaalne blokk ette, et ei, mul viimane õppekogemus oli nii-nii negatiivne, et ma ei taha nagu jätkata selle teemaga.“
Tööturuvaldkonna ekspert

Seega võivad hariduses ja tööturul edasi liikumise takistused saada alguse juba varasemates hariduse omandamise etappides. Tööturul ebaõnnestumiste vältimiseks ongi seega intervjueeritud ekspertide hinnangul võtmetähtsus **võimalikult varajasel sekkumisel**, et kujundada noorte haridus- ja tööturukogemused meeldivaks ja motiveerivaks, suuta märgata riskigrupis noori ning hoida ära koolist väljalangevust. Kui haridustee katkestamist ei õnnestu vältida, on tähtis haridusest välja langenud noorele tugiteenuseid pakkuda võimalikult kiiresti, hoidmaks ära noore üksi jäämist ja probleemi süvenemist. Kõiges selles **saavad lisaks tugispetsialistidele olulist rolli mängida ka noortevaldkonna töötajad**, kes teavad, kes ja kus on abi vajavad noored. Otsekontaktide näol saavad noortevaldkonna töötajad pakkuda noortele väärtuslikku tuge nii probleemide ennetamisel kui ka lahendamisel. Seda potentsiaali tuleks edaspidi enam realiseerida.

3.3. Tervis

Eesti noorte tervisekäitumises on viimastel aastatel olnud positiivseid trende – nt on nii suitsetamine kui alkoholi tarbimine vähenenud. Murekohaks on aga noorte vähene liikumine: vaid 16% 11–15aastastest kooliõpilastest liigub igapäevaselt soovituslikul määral (vähemalt 60 minutit mõõduka kuni tugeva intensiivsusega kehalist tegevust päevas). Sellest omakorda võib tuleneda Eesti noorte ülemäärane **kehakaal**: 21% poistest

ja 14% tüdrukutest on ülekaalulised või rasvunud. (Oja et al., 2019) Noorte vähest liikumist tõstatatakse probleemina ka intervjuudes, kuid ühtlasi juhitakse tähelepanu, et samal ajal, kui noorte väheses liikumises peetakse vastutavaks üldjuhul noori endid, on olukord, kus noored piisavalt ei liigu, paljudel juhtudel täiskasvanute tekitatud – näiteks sõidutatakse noori autoga kooli või ei ole noortele piisavalt liikumisruumi loodud.

“Esimene asi, mis tervisega pähe tuli, on see, kui vähe inimesed igapäevaselt liiguvad. Ja ma olen hiljuti näinud neid (...) plakateid, mis räägivad umbes sellest, et teeme õuemängud uuesti populaarseks – minu meelest see kampaania on nii vale, sellepärast et õuemängud võivad olla populaarsed ja meile võib meeldida õues mängida kummikeksu ja mis iganes, aga kui meil ainus koht, kus seda teha on parkla, siis me ei tee seda seal, ja me ei peaks seda tegema, sest see on ohtlik. Kuidagi olen hästi palju tunnetanud seda, et vastutus selle... näiteks kasvõi selle igapäevase liikumise või, ütleme, ka tervisliku toitumise eest pannakse justkui nendele noortele endile või üldse inimestele endile. Ja siis noored tunnevad ennast peaaegu süüdi teinekord, et ma ei liigu piisavalt – aga ongi sellepärast, et mind tuuakse autoga kooli ja koju; sellepärast, et mul ei ole näiteks... ma ei saa minna rattaga ja meil ei ole bussiühendust selles kohas, ja, ma ei tea, ma ei jõua käia iga päev väga mitu tundi trennis, sest mul ei ole aega, nagu me rääkisime (seoses tihedate õppekavade ja pikkade koolipäevadega – autorite täpsustus) – ja nii edasi. Ja siis sealt kuhjuvadki need probleemid, millega see üksik noor on päris võimetu tegelema.”

Noor

Vähestele liikumisvõimalustele koolis viidatakse ka üldhariduskoolide rahulolu uuringus, kus 8. ja 11. klasside õpilased on erinevate rahulolunäitajate võrdluses sellele näitajale ühed kõige madalamad hinnangud andnud. (Lutsoja et al., s.d.) Seega, et noored liiguksid piisavalt, tuleb neile **luua vastavad tingimused** – võimaldada jalgsi või jalgrattaga kodu lähedal koolis käia, tekitada inimsõbralik ja turvaline liikumisruum koolis ja kooli ümbruses ning teistes kohtades, kus noored aega veedavad, kujundada õppekavad selliselt, et koolis käimise kõrvalt jääks noortele piisavalt aega ka sportimiseks ja puhkamiseks. Sellise liikumist võimaldava struktuuri loomine eeldab aga **mõtteviisi muutust** – et täiskasvanud, sh poliitikakujundajad, linnaplaneerijad, koolijuhid, õpetajad ja lapsevanemad mõistaksid, et vastutust noorte füüsilise liikumise osas ei saa asetada ainult noortele endile, seda iseäranis juhtudel, kus täiskasvanud on ise loonud tingimused, mis noorte liikumist ei soosi.

Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring toob probleemidena välja, et enam kui veerand (28%) õpilastest **magab soovituslikust uneajast vähem** ning noored **kasutavad liigselt digivahendeid** – pea viiendik (18%) 11–15aastastest õpilastest veedab ekraani ees seitse või enam tundi päevas ning kahetunnisest soovituslikust ekraaniajast peab kinni vaid 21% lastest (Oja et al., 2019). Noortel esineb üha sagedamini **vaimse tervise häireid**. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu kohaselt on depressioonisümptomid 26% uuringus osalenud poistest ja 40% tüdrukutest⁵. Aastatel 2010–2018 on tüdrukute kurvameelsuse ja depressiivsete episoodide sagedus tõusnud 8% võrra, poistel eri vanuserühmades 6% ja 8% võrra. Suitsiidimõtteid oli uuringule eelnenud 12 kuu jooksul kogunud 13% poistest ja 26% tüdrukutest. Nii kurvameelsus, depressioon kui ka suitsiidimõtted sagenevad vanusega. 15aastastel esineb kurvameelsust 6,5% ja depressiivsust 9% võrra enam kui 13aastastel. (Oja et al., 2019)

Paljude uuringute kinnitusel sagesid noorte vaimse tervise probleemid märkimisväärselt COVID-19 pandeemia ajal. 2021. aasta teises pooles, mil mitu viiruskriisilainet oli juba selja taga, märkisid Eesti 15–24aastastest noortest enam kui pooled (55%), et neil esineb depressiooni või teiste meeleoluhäirete sümptomeid, üle kolmandiku (38%), et neil on ärevushäirete ilminguid, ning umbes kaks kolmandikku (68%), et nad on kimpus vaimse kurnatuse sümptomitega. Noorte vaimse tervise kriisi süvenemist pandeemia tagajärjel seletab eelduslikult (üli)koolide, huviringide ja meelelahutusasutuste sulgemisest tulenev suhtlemisnappus, sest just noorte jaoks on suhtlemine vaimse tervise hoidmiseks, tervikliku identiteedi kujundamiseks ja iseseisvaks täiskasvanuks saamiseks väga oluline. (Haugas et al., 2021)

Vaimse tervise probleeme kui Eesti noorte üht peamist murekohta tõstavad esile peaaegu kõik intervjuudel osalenud noored ja eksperdid. Sealjuures tuuakse välja, et paljud noored on oma probleemiga üksi, sest koolides vaimse tervise temat veel väga palju ei teadvustata.

„Noorte tervis ei ole just kiita, just vaimne tervis. (...) Jah, praegu juba prioritseeritakse vaimset tervist rohkem, neid mentaalseid haigusi ja nii edasi. Aga just koolide seas ei ole see ikkagi, et... sellest ei räägita nii avatult ja piisavalt – et noor on ikkagi üksi oma probleemiga ja ei pruugi julgeda sellest rääkida.“

Noor

⁵ Uuriti vanuserühmasid 13- ja 15-aastased

Vaimse tervise probleemide ebapiisav teadvustamine koolides hõlmab nii seda, et õpetajad ei pruugi osata noorte vaimse tervise probleeme märgata kui ka seda, et koolis ei ole piisavalt tugispetsialiste.

„Õpetajad ei pane vaimse tervise probleeme tähele. Kui näiteks keegi on puudunud väga pikka aega, siis õpetajad ei tule küsima, et kas sul on kõik korras ja miks sa oled puudunud, vaid pigem see, et “sul on nüüd nii palju tegemata töid”. Nagu süüdistatakse pigem, jah. (...) Või siis on see, et vaja on nüüd need puudumised ära põhjendada. Ei ole sellist isiklikku muret õpilase pärast, kas tal on kõik korras.“

Noor

Intervjueeritavad juhivad tähelepanu vaimse tervise probleemide **varase märkamise** tähtsusele, lisades samas, et praegu on see Eestis veel vähe arenenud.

„Ennetus, vaimse tervise probleemide varane märkamine on väga õhukesel jääl, mis omakorda võimendab sügavamaid probleeme. Tugispetsialistide vähesus tähendab, et kiusuennetusega ei suudeta tegeleda, mis omakorda võimendab vaimse tervise probleeme, õpiraskusi, suhete loomise mustreid.“

Õpetaja

Seega, sarnaselt üldise trendiga on ka Eesti noorte seas vaimse tervise probleemid üha levinumad. Noored veedavad suure osa oma ajast koolis ning seega võiks just koolid olla kohad, kus noortele vaimse tervise tuge piisavalt ja asjatundlikult pakutakse. Ometi on märke, et koolides vaimse tervise teemat veel piisavalt ei teadvustata – õpetajad ei oska alati probleeme märgata ning tugispetsialiste napib. Seega ei ole koolides alati loodud õhkkonda, kus noored julgeksid vaimse tervise probleemidest avalikult rääkida, mistõttu võivad noored oma probleemidega üksi jääda. Vaimse tervise probleemide esmaste ilmingute märkamata jätmine võib aga viia sügavamate murekohtadeni, alates õpiraskustest ja lõpetades vaimse tervise probleemide süvenemisega. Seega on üha enam vaja tegeleda õpetajate teadlikkuse tõstmisega ning koolide toetamisega, kujundamaks koolikultuuri, kus õpilased julgevad oma muredest rääkida ja saavad vajalikku abi.

3.4. Ebavõrdsus

Eesti **haridussüsteemis** esineb mitmeid kihistumismustreid. Vene õppekeelega koolid on oma tulemustega läbivalt eesti õppekeelega koolidest maha jäänud. Samuti on venekeelsetes koolides kehvem koolikliima (rohkem kiusamist, vähem koostöö väärtustatust). Maapiirkondade ja Tallinna venekeelsete koolide õpilastel on võrreldes

Tartu koolide ja Tallinna eestikeelsete koolide õpilastega märkimisväärselt madalam ambitsioon jätkata õpinguid kõrghariduses. (Tire et al., 2019) Selektiivse vastuvõtuga Tallinna kesklinna koolide haridustulemused on Eesti parimate seas, kuid vastuvõtt nendesse koolidesse sotsiaalmajanduslikult kihistav – suurem šanss õppima pääseda on lastel ja noortel, kelle vanematel on kõrgem sissetulek, emal on kõrgharidus ja kelle pere elab Tallinna keskkonnas (Pöder et al., 2012). Eri piirkondades asuvate koolide vahelisele ebavõrdsusele viitab ka see, et õpetajate ebapiisava järelkasvu probleem ei ole jaotunud ühtlaselt: ehkki alla 30aastaseid õpetajaid on vähe üle kogu Eesti, on nende osakaal iseäranis madal väljaspool Tartu ja Harju maakonda: 4–7% vs. üle 10% Tartu ja Harju maakonnas (Riigikontroll, 2020a).

Noortevaldkonnas esineb ebavõrdsust noorsootöö kättesaadavuses, nt on noortekeskused, huvikoolid ja noortemalevad maapiirkondade noortele kehvemini kättesaadavad. KOViti erineb, kas noortel on tasuta võimalik huviharidust omandada või huvitegevuses osaleda. Piirkonniti erinevad kohati üsna ulatuslikult ka noorsootöötajate palgad, mis võib ühtlasi tähendada noortele pakutavate teenuste kvaliteedi erinevust. Noortevaldkonnas esinevatest ebavõrdsusmuustritest saab täpsemalt lugeda peatükist 2.1.

Maapiirkondades on noortel kehvemad **töötamise võimalused**, maal elamine on oluline NEET-staatusesse sattumise riskitegur (Paabort, 2019). Ebavõrdsust esineb ka seoses **tervisega**. Ülekaalulisus ja negatiivne kehakuvand on seotud pere majandusliku olukorraga: sagedamini on ülekaalulised kehvema toimetulekuga perede lapsed, samuti on nende seas rohkem neid, kes tunnevad, et nad on paksud (Haav, 2020). Kõige enam ülemäärase kehakaaluga õpilasi on väikestes asulates ja kõige vähem suurtes asulates (Glušková et al., 2021).

Seega esineb Eestis mitmeid ebavõrdsusmuustreid, mis noori puudutavad, ning paljudel juhtudel on need seotud noorte **elukohaga** – maapiirkondade noorte võimalused eri valdkondades kipuvad olema kehvemad.

4. Eesti noorte ja noortevaldkonna tulevikku mõjutavad megatrendid

Megatrendid on laiahaardelised arengud, mis avaldavad mõju paljudele inimestele ja riikidele, paljudel juhtudel kogu maailmale (Gaub, 2019). Megatrendid ei ole lühiajalised – nad rulluvad lahti vähemalt kümnendi jooksul, aga sageli palju kauemgi. Megatrendide puhul on oluline, et ehkki nad leiavad aset tulevikus ja mõjutavad tulevikku, on nad kohal ja vaadeldavad juba praegu. Kuna megatrendid on ka mõõdetavad, annavad nad hea võimaluse heita selgem pilk muidu udusena näivasse tulevikku. Olguigi et megatrendid on mõõdetavad, jätavad nad ruumi tõlgendusteks. Näiteks võib olla üsna hästi teada, kui paljudel inimestel on mingil tulevikuhetkel internetiühendus, kuid tõlgendada on vaja, mida see endaga kaasa toob. (Ibid.) Siinses peatükis kirjeldame viit megatrendi, mis Eesti noorte ja noortevaldkonna tulevikku enim mõjutavad: rahvastiku vananemine, digitaliseerumine, tööturu muutumine, kliimamuutus ning julgeolekuolukorra muutumine. Kaardistame ka peamised riskid ja võimalused, mida megatrendid Eesti noortele ja noortevaldkonnale kaasa toovad. Megatrendide analüüsi metoodika kohta (sh selle kohta, kuidas me megatrendid välja valisime) saab lugeda ptk-st 1.1.

4.1. Rahvastiku vananemine

Kõrgem oodatav eluiga ja langev sündimus suurendavad eakate inimeste osakaalu maailmas (PWC, 2016). Kui aastal 2019 oli iga üheteistkümnnes inimene maailmas üle 65aastane (9%), siis aastaks 2050 juba iga kuues (16%). Euroopas ja Põhja-Ameerikas on 2050. aastaks iga neljas inimene vanuses 65+. (United Nations, 2019) Rahvastiku vananemine esitab väljakutse tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemide jätkusuutlikkusele. Rahvusvahelise Valuutafondi arvutused näitavad, et kui praegu moodustavad pensionikulud arenenud riikide SKP-st 1,3%, siis aastaks 2030 juba 2,2% (KPMG, 2016). Rahvastiku vananemine toimub ka Eestis. Aastaks 2035 on üle 65aastaste osakaal Eesti elanikkonnast 25% ja aastaks 2060 juba 30%. Kui viimasel 20 aastal on ühe vanaduspensionäri kohta olnud Eestis keskmiselt üle kahe töötaja, siis aastaks 2060 langeb näitaja alla 1,3. Tööealise elanikkonna koormus kasvab seega märkimisväärselt. (Eesti 2035 töömaterjal: ARENGUVAJADUSED, 2019)

4.1.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale

- Rahvastiku vananemise tagajärjel saavad riigieelarve prioriteetideks tervishoiu- ja sotsiaalkulutused ehk vanemaealiste vajadustele vastamine (PWC, 2016). **Võimalused suunata enam ressursse noortele ja noortevaldkonda seega ahenevad.**

- Eakate kasvava ja noorte kahaneva osakaalu taustal valijaskonnas võivad noored üha enam hakata tajuma, et nende „häälel“ pole kaalu. Noored on valijaskonnas vähemuses, seega langetab vanem põlvkond tihtipeale oma häälteenamusega otsuseid, mille pikemate tagajärgedega peavad elama tänased noored. Noorte võimalused valimistel oma tulevikku puudutavaid otsuseid mõjutada on piiratud. See võib veelgi süvendada juba aset leidvat poliitikast võõrandumist noorte seas. (Jüristo, 2021) Lisaks võib see olla soodne pinnas vägivaldseks radikaliseerumiseks. **Noortevaldkonna jaoks on seega üha suurem väljakutse, kuidas noorte seas poliitilist võõrandumist ja vägivaldset radikaliseerumist ära hoida.**

- Edasi lükkuv pensioniiga toob järjest enam kaasa noorte ja vanemaealiste koos töötamist samades organisatsioonides (OSKA, 2021). Üha enam esineb ilmselt ka seda, et tööandjad on vanema põlvkonna inimesed, kuid töötajad noored ja seega tööandjate ja töötajate arusaamad, kuidas töötamine välja peaks nägema (millised on tööpäevad, kus töötatakse, kuidas töötajaid motiveerida jne) ei pruugi ühtida. **Põlvkondade vaheline mõistmatus võib põhjustada erimeelsusi ja raskendada koostöö tegemist.**

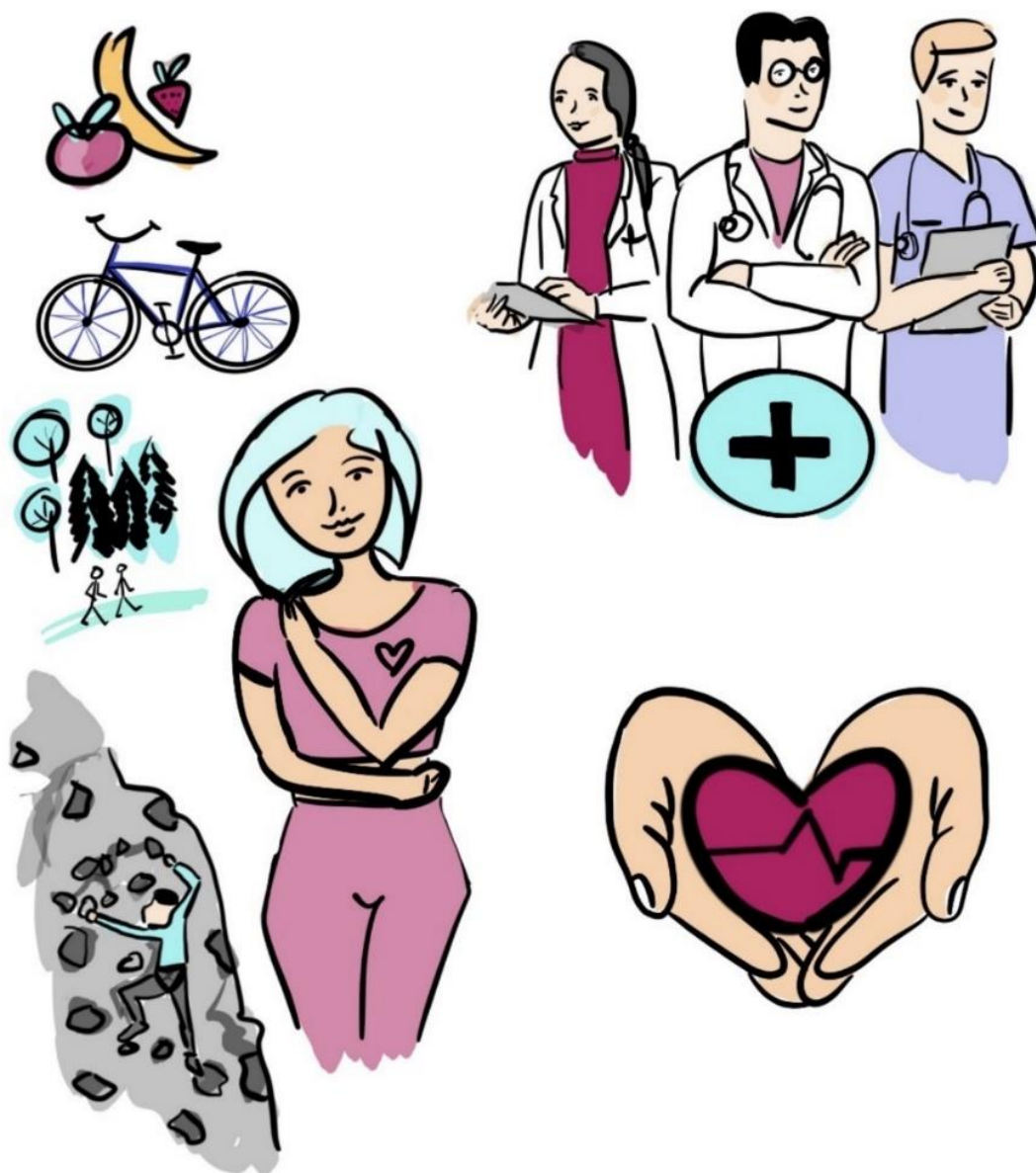
- Üha piiratunud riigieelarvevõimalused ja kasvav koormus tööealisele elanikkonnale survestab noori tööturul iseseisvalt hästi hakkama saama (kõrvalise abita tööturule sisenema, kohati suure koormusega töötama, tööturu muutustega kohanema, sh vajadusel juurde või ümber õppima), kuid kuna kõik noored ei pruugi sellega toime tulla, võib tagajärjeks olla **süvenev ebavõrdsus**.

4.1.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale

- Tervishoiu- ja sotsiaalsektorite kasv tagab töökohtade olemasolu avalikus sektoris. Cedefopi prognoosi järgi kasvab Eestis tervishoiusektor seoses rahvastiku vananemisega aastatel 2022–2030 ca 1,2% (Cedefop, 2020). Ka OSKA uuringu kohaselt on tööjõu vajadus tervishoius (eriti seoses vaimse tervisega) kasvamas (Rosenblad et al., 2020). Kiiresti muutuval tööturul on seega vähemalt kindlus, et mitmed olulised tervishoiu- ja sotsiaalsektori ametikohad (arstid, õed, hooldajad) jäävad alles (Bakhshi et al., 2017), tagades töötamise võimalused ka tänastele noortele. Noortevaldkonna töötajad saavad noortele neid võimalusi tutvustada. Samal ajal juhivad valideerimisseminaril osalejad tähelepanu, et avalikus sektoris töötamine kätkeb noorte jaoks riski madalapoolseks elustandardiks, kuna eelnimetatud ametikohad ei ole Eestis praegu piisavalt väärtustatud.

„Tõesti need järele jäävad avaliku sektori töökohad, (...) mis on maailma kõige olulisemad, nii-öelda südametööd. Need õendustööd ja õpetajatööd ja lasteaiatööd ja hooldajatööd. Aga need südametööd ei ole meil ju väärtustatud! (...) Kurb oleks küll, kui noored koonduksid nendele vähem makstud südametöödele, mis on küll maailma kõige tähtsamad, (...) aga mille peal olles hakkamasaamine ei ole üldse mitte lihtne.“

Teadlane

- Ehkki noorte osakaal valijaskonnas ja võimalus esindusdemokraatlikes otsustusprotsessides kaasa rääkida väheneb, **saavad noored oma huvide eest seista teistsuguste osalusvormide kaudu**, nt allkirjastades petitsioone, tehes sotsiaalmeedias postitusi, korraldades meeleavaldusi. Selliseid uusi osalusvorme on noorte seas viimastel aastatel üha enam kasutatud. (Crowley & Moxon, 2017) Noorte poliitilise osaluse toetamiseks saavad noortega töötavad spetsialistid noortele alternatiivseid osalusvorme ja nendega kaasnevaid võimalusi tutvustada ning seda potentsiaali tuleks üha enam realiseerida. Seejuures on aga oluline temale tõenduspõhiselt läheneda, sest praegune kodanikuharidus ei pruugi noorte ühiskondlikku aktiivsust piisavalt toetada: Eesti noortel on küll ühiskonnaelu toimimisest head teadmised, aga ühiskondlikus elus need tingimata ei rakendu.

Noorte ühiskondlik aktiivsus on aastaid madalal tasemel püsinud. (IEA Rahvusvaheline Kodanikuhariduse Uuring ICCS 2016, Eesti põhitulemused, s.d.) Lisaks tajuvad noorsootöötajad, et nende pädevused noorte kodanikuhariduse toetamisel on pigem madalad. (Käger et al., 2017)

- Noortega töötavad spetsialistid saavad ja peaksid erinevate ühistegevuste või projektide kaudu üha enam **arendama noortel väärtushinnanguid**, mis toetavad põlvkondade vahelist mõistmist ja hoolivust (Eesti 2035 töömaterjal: ARENGUVAJADUSED, 2019) ning ühes kollektiivis töötamist. Nad saavad näidata initsiatiivi ka noorema ja vanema põlvkonna kokku toomisel. Näiteks pakub üks valideerimisseminaril osalenu välja järgmise idee nooremate ja vanemate inimeste vaheliste tööalaste erimeelsuste lahendamiseks.

„Võib-olla see teineteisest kaugel olemise kuristik eeldaks esimese sammuna seda, et me teeme mingi sotsiaalse häkatoni – laseme neil kokku saada, arutage siis! Ehk siis et tööandjatel on ju neid noori vaja. Ja noortel on ka neid töökohti vaja. Ehk siis siin on tegelikult „võidan-võidan“-mäng.“
Teadlane

- Rahvastiku vananedes ja tervishoiukulude kasvades muutub tervisekäitumise jälgimine ja tervislike eluviiside toetamine aina olulisemaks (Eesti 2035 töömaterjal: ARENGUVAJADUSED, 2019). Teadvustades rahvastiku vananemisega kasvavat survet tööealisele elanikkonnale, saab tänaseid noori tulevikutööturul toime tulemiseks ette valmistada, **arendades noorte inimkapitali** võimalikult mitmekesiselt (nt pakkudes neile kvaliteetset ning omavahel lõimitud formaalset ja mitteformaalset õpet, toetades nende head füüsilist ja vaimset tervist). Noortevaldkond kui noorte mitmekülgse arendamise võimaldaja saab ja peaks siin mängima olulist rolli, kuid noortevaldkonna kasvav osatähtsus eeldab ka suurenevaid investeeringuid noortevaldkonnas.

4.2. Digitaliseerumine

Viimasel 30 aastal on aset leidnud mastaapne digitaliseerumine üle kogu maailma. 75%-l globaalsest rahvastikust on ligipääs mobiiltelefonile, kusjuures mõnes riigis on mobiiltelefon kättesaadavam kui pangakonto, elekter või puhas vesi. Kui aastal 2000 oli globaalseid internetikasutajaid 360 miljonit, siis 2012. aastal juba 2,4 miljardit ehk umbes 34% maailma rahvastikust. Aastaks 2030 on prognooside järgi ligipääs internetile juba 50%-l globaalsest rahvastikust. (KPMG, 2016) USAs läbi viidud uuringu andmetel

kasutavad teismelised ja täiskasvanud oma telefoni keskmiselt 150 korda päevas (Seema & Vinter-Nemvalts, 2020). Eestis mõne aasta eest tehtud uuring näitas, et enamused (97%) Eesti 9–17aastaseid lapsi ja noori kasutab interneti iga päev. 67% lastest ja noortest on endi sõnul koolipäeval internetis rohkem kui kaks tundi, neist 8% kuus või enam tundi. Nädalavahetusel ja koolivaheajal veedab 78% Eesti lastest ja noortest internetis enam kui kaks tundi, 20% neist aga vähemalt kuus tundi. (Sukk & Soo, 2018)

4.2.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale

- Polariseerumine, irratsionaalse käitumise intensiivistumine sotsiaalmeedias, „kõlakambrite“ (*echo chambers*)⁶ teke, vihakõne levik, vägivaldne radikaliseerumine. Traditsioonilist meediat tarbitakse vähem, sotsiaalmeediat üha enam. Sotsiaalmeedia kultiveerib nn tähelepanu majandust (*attention economy*), mille keskmes on emotsionaalsete reaktsioonide stimuleerimine ratsionaalsuse arvelt. Vale-uudised ja manipulatsioon soodustavad ühiskondlikku polariseerumist. (Oxfam, 2020) Noortevaldkonna jaoks on seega üha suurem väljakutse, kuidas arendada noortes oskust tarbida sotsiaalmeediat kriitiliselt mõeldes ja emotsioone ohjeldades.

„Kui me vaatame ka poliitiliselt praegu sõjaga seoses või kliimaaruteludes, siis tegelikult see polariseerumine on ikka väga suur murekoht ja noorsootöös on ka kindlasti oluline kriitilise mõtlemise õpetamine ja toetamine, et kuidas kriitiliselt infot tarbida, et ei oleks ainult need kõlakojad, Tiktoki videod. (...) Seda peab toetama ja arendama, see on väljakutse.“

Noortevaldkonna ekspert

⁶ Kõlakamber on keskkond, kus kuulatakse ja võetakse arvesse ainult arvamusi, mis peegeldavad ja kinnitavad juba keskkonnas viibiva inimese enda arvamust. Kõlakambriid võivad soodustada valeinfo levikut ning mõjutada inimeste perspektiivi nii, et neil on üha keerulisem kaaluda ka nende seisukohale vastupidiseid seisukohti ja arutada keerulistel teemadel. Kõlakambreid võib kohata kus-iganes, kus infot jagatakse, kuid internetis (nt sotsiaalmeedias, veebiuudiste kanalites) esineb seda märksa enam, sest sarnaste seisukohtadega inimesi on võimalik hõlpsalt ja kiiresti leida peaaegu kõigil. (GCF Global, s.d.)

- **Demokraatia, inimõiguste ja kodanikuühiskonna kui noorsootöö kesksete väärtuste õõnestamine.** Üks intervjueeritud teadlane rõhutab, et digitaliseerumine on märkimisväärselt nõrgestanud demokraatiat, osutades nt Freedom House'i raportitele ja teistele uuringuaruannetele, kus seda teemat käsitletud on. Viidatud uuringud toovad välja, et kui aastatuhandevahetusel prevaleeris optimism, et digitaliseerumine suudab demokraatiat tugevdada ja ühiskondlikku avatust suurendada, siis nüüd leitakse üha enam, et digitaliseerumine, sh sotsiaalmeedia võidukäik, toob kaasa pigem illiberaalsed suundumused, teenib autoritaarseid valitsusi ning mõjub demokraatialle nõrgestavalt (Freedom House, 2019). Demokraatia eeldab avatud ja pluralistlikke diskussioone, kuid digitaalsed ruumid on tavaliselt kontrollitud väheste toimijate poolt, kelle üle teostatakse ebapiisavalt järelvalvet.

Digitaalsed ruumid raamistavad ja piiravad debatte varjatud kujul ning muudavad inimeste manipuleerimise väga hõlpsaks. (Lewandowsky et al., 2020) Kuna demokraatia, inimõigused ja kodanikuaktiivsus on noorsootöö kesksed elemendid, on digitaliseerumine seega intervjueritud teadlase hinnangul vastuolus noorsootöö olulisimate väärtustega. Noortevaldkonna jaoks on oluline digitaliseerumise riske teadvustada ning leida võimalused, kuidas noori rohke digitaalses maailmas viibimise asemel üha enam noorsootöösse hõlmata ja kuidas juhendada noori digivahendeid kasutama nii, et kirjeldatud riskide realiseerumist ära hoida.

„Noorsootöö (...) jaoks on demokraatia, inimõigused ja kodanikuaktiivsus eluliselt olulised. Digitaliseerumine on aga viimase kümne aasta jooksul demokraatiat tugevalt vähendanud. Demokraatia on sügavalt alla käinud. Näiteks digitaliseerimisega seonduv inimõiguste rikkumine on üha sagedasem. Me teame ka, et kodanikuühiskond aina kahaneb – see on üle-Euroopaline trend ja samuti osaliselt digitaliseerimisest tulenev. (...) Seega, kõik noorsootöö võtmeelemendid on digitaliseerumise tõttu ohustatud.“

Teadlane

- **Digisõltuvuse (sh arvutimängude ja sotsiaalmeedia sõltuvuse) teke, negatiivsed järelmid vaimsele ja füüsilisele tervisele.** Uurijate hinnangul ohustab digisõltuvus lapsi ja noori rohkem kui täiskasvanuid, sest neil puuduvad piisavad enesekontrollioskused. Inglismaal leiab 63% lapsevanematest, et nende lapsel juba on digisõltuvus, sama arvavad ka pooled teismelised ise. Mõne aasta eest Eestis läbi viidud laste digikäitumise uuringus väitsid ligi pooled uuringust osa võtnud lapsed, et nad on püüdnud internetis vähem aega veeta, kuid see pole neil õnnestunud. (Seema & Vinter-Nemvalts, 2020) 2015. aastal Eestis korraldatud uuring DIGILAPS näitas, et sõltuvusele iseloomulikke tunnuseid oli 6% teise klassi lastest ja 22% kaheksanda klassi lastest (Konstabel, 2015). Eelduslikult suurendab üha intensiivsem digitaliseerumine digisõltuvuses laste ja noorte osakaalu kõikjal maailmas, sh Eestis. Digisõltuvus võib kaasa tuua silmade ja skeletilihaste haigusi, suhteraskusi, kooli ja õppimisega seotud probleeme, aju arengu häireid (mõjutades negatiivselt mõtlemisvõimet ja impulsikontrolli), madalamat psühholoogilist heaolu, aga ka küberkiusamist, valetamist ja kuritegevust (Seema & Vinter-Nemvalts, 2020). Valideerimisseminaril juhitakse tähelepanu ka sotsiaalmeediaga kaasnevatele riskidele, nagu negatiivne mõju kehakuvandile ja enesehinnangule. Ühtlasi märgitakse, et digitaliseerumise psühholoogiliste järelmite teema on ambivalentne: mis on ühe jaoks võimalus, on teise jaoks suur risk. Võidavad need, kellel on väga hea enesejuhtimise võimekus ehk kes oskavad digitaliseerimisega kaasnevad

võimalused enda kasuks tööle panna. **Noortevaldkonna jaoks on üha kasvav väljakutse, kuidas juhendada noori digitaalses keskkonnas toimetama nii, et nad hoiaksid oma füüsilist ja vaimset tervist ning säilitaksid enesesõbralikkuse ja enesekindluse.** Fookusgrupi intervjuul osalenud noorsootöötajad tõstavad digitaliseerumise riske mitmel korral, märkides sealjuures, et nad juba on selle väljakutse ees, kuidas noori nende riskide kontekstis toetada. Ühtlasi selgub noorsootöötajate väljaütlemistest, et nad ei ole alati päris kindlad, kuidas seda teha, seega võivad **noorsootöötajad vajada vastavaid täienduskoolitusi.**

“Kiire infovahetus ja kõik see – noored tihti hüppavadki ühelt asjalt teisele. (...) Vot see on see murekoht, et see keskendumine ongi neil nagu... või no nad tahavadki mingeid kiireid sähvakaid saada. (...) Ma ei teagi, mis see täpselt on, aga ma näen, et see mõjub nende närvisüsteemile. See on murekoht minu töös. Et kuidas siis õpetada neid ennast seda närvisüsteemi reguleerima, et kõik need hingamisharjutused ja kõik see. Kuidas seda nagu nende igapäevaseks elu osaks saada. (...) Sul võib ju ülirutuvus tekkida ka siis, kui asi ongi nii põnev, et sa ei suuda ennast enam kuidagi... Oledki nii ülrikeskendunud, et lihtsalt närvisüsteem läheb sellest nagu tasakaalust välja. Kuidas siis tuua nad sellesse rahulikku keskmesse tagasi.”

Noorsootöötaja

Üks intervjueeritud teadlane rõhutab, et digitaliseerumise riskide realiseerumise ära hoidmiseks peavad poliitikud ja praktikud nendest riskidest väga hästi teadlikud olema ja nende tõsidust mõistma. Tema sõnul aga see sageli nii ei ole – **ei Euroopa ega Eesti poliitikadokumendid teemat ei prioritseeri, noorsootöötajad digitaliseerumise riske piisavalt hästi ei tea.** Noortevaldkonna jaoks on seega oluline digitaliseerumise riskide tõsidust mõista ning kujundada poliitikat, mis riske arvesse võtavad. Noortevaldkonna töötajatel peab olema hea arusaam riskidest ning teadmised ja oskused nende realiseerumist ära hoida. Näiteks peavad noortevaldkonna töötajad suutma märgata digisõltuvuse sümptomeid noortel ning oskama noortele asjakohast tuge pakkuda või noori nõustada, kust probleemide korral abi saada.

„Digitaliseerumise positiivset poolt teatakse hästi, see on justkui üldine teadmine, kõik teavad. Riske teadvustatakse aga vähem. (...) See on dokumenteeritud, et noorsootöötajad lihtsalt ei tea digitaliseerumise tumedat poolt. (...) Teine tasand on see, et Euroopa noortepoliitika on jäänud sabas sörkjateks. Digitaliseerumine ei ole prominentset esindatud mitte ühegi Euroopa noortestrategie prioriteetide hulgas. (...) Eesti noortevaldkonna strateegiad ei maini digitaliseerumist (...), justkui poleks neid suuri tehnoloogilisi eraettevõtteid, kes kasutavad oma kasumi teenimise eesmärgil inimesi kogu aeg ära.“

Teadlane

4.2.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale

- **Võimalus arendada digiärksust, kriitilise mõtlemise oskust, digitaalset kirjaoskust ja eneseregulatsioonioskust.** Digiärksus on metakognitsioonipraktika, mis tähendab oma alateadlike impulsside ja mõtete teadvustamist ning digikeskkonnas käitumise viimist kooskõlla oma väärtuste ja eesmärkidega. Et inimene suudaks end digitehnoloogia suhtes reguleerida, peab tal olema piisav eneseregulatsioonivõime, mis põhineb teadlikkusel oma psüühikast. (Seema & Vinter-Nemvalts, 2020) Seega eeldab digiärksuse arendamine lastel ja noortel eneseregulatsioonivõime arendamist laiemalt. Hoidumaks digikeskkonnas manipuleerimise ohvriks langemise eest, on vaja arendada oskust eristada väärinfot tõesest. Digikirjaoskuse tõstmine, sh teadlikkus küberhügieenist, aitab digilahendusi tarbida kasulikult ja ohutult. (OSKA, 2021) Noortevaldkonna töötajad saavad ja peaksid aitama noortel kõiki eelnimetatud oskusi kujundada, kuid see eeldab vastava kompetentsi arendamist noortevaldkonna töötajatel (vt ka ptk 4.2.1).

- **Digitaliseerumine on soodustanud tehnoloogia demokratiseerumist**, mis kätkeb eri taustaga noorte võrdsemaid võimalusi tegeleda nt ettevõtluse või teadusega, aga ka seoses ligipääsuga teenustele (Oxfam, 2020). Varasemad uuringud (Haugas et al., 2021) on välja toonud, et noorte digioskused on kohati üsna ahtad (nt kasutavad nad digivahendeid palju mängimiseks ja videote vaatamiseks, kuid võivad jääda hätta e-kirjade saatmise või digiallkirja andmisega), mistõttu peaksid noortevaldkonna töötajad olema noortele abiks, et õpetada noori digivahendite võimalusi paremini kasutama, nt ettevõtlusega alustamise korral veebi teel vajalikke toiminguid tegema või avalikke e-teenuseid kasutama.
- **Jagamismajanduse õitseng.** Jagamismajanduses (*sharing economy*) osalevad ennekõike nooremad inimesed. Suhteliselt enam võtab sellest osa madalama

sissetulekuga inimesi, mis on ootuspärane, arvestades, et jagamismajandus võimaldab tooteid ja teenused tavapärasest majandusest üldjuhul soodsamate hindadega soetada. (Gazzola et al., 2020) Seega aitab jagamismajandus võrdsustada eri taustaga noorte tarbimisvõimalusi. Lisaks pakub jagamismajandus jätkusuutlikku tarbimisvõimalust noortele, kelle seas keskkonnahoid on kasvava tähtsusega väärtus (Henn et al., 2021). Noorsootöötajad saavad inspireerida ja juhendada noori jagamismajanduse võimalusi kasutama.

- **'Nutikate linnade' ('smart cities') teke** (Oxfam, 2020). IKT-vahendid aitavad tõsta linnateenuste kvaliteeti (nt digitaalsete jalgratta parkimise süsteemide teke) ning linnakeskkonda nutikalt planeerida. 'Nutikad linnad' võivad märkimisväärselt toetada linnaelanike tervislike eluviiside teket ja heaolu. (Cook et al., s.d.) 'Nutikad linnad' teenivad eeskätt noorte huvisid, kuna esiteks elab noori linnades suhteliselt üha enam ja teiseks on digivahendite ja 'nutikate linnade' väärtustamine enam levinud just noorte seas (Woetzel et al., 2018).
- **Uued võimalused poliitiliseks osalemiseks ja kodanikuühiskonna areng** (vt ka ptk 4.1.2). Digitaliseerumine võimaldab rahvastikus vähemusse jäävatel noortel oma häält alternatiivsete viisidega hästi kuuldavaks teha, nt on mitmed suured poliitilised liikumised (nt *Occupy Wall Street*, *Black Lives Matter*) saanud alguse sotsiaalmeediast. (Ibid.) Samal ajal rõhutab siinses uuringus intervjueritud teadlane, et digitaliseerumine ei ole võluvits noorte poliitilise osaluse suurendamiseks, sest noorte vähese osaluse peamine põhjus peitub mujal – väheses motivatsioonis. Noortevaldkonna töötajate kriitiliselt tähtis roll on seega toetada poliitikas osalemise motivatsiooni kujunemist noortel.

„Kõige olulisem on, et oleks motivatsioon, et kellegi poolt hääletada, et olla poliitiliselt aktiivne. Digitaliseerumine on vaid vahendaja, instrument. Kui pole motivatsiooni, et poliitikas aktiivselt osaleda, siis pole vahet, kas vahend on olemas või mitte. (...) Lahendus noorte vähesele poliitilisele osalusele ei ole rohkem tehnilisi äppe või noorte esinduskogusid või valimiskampaaniaid, vaid sügav huvi alternatiivsete noorte agentsuse ja poliitilise aktiivsuse vormide vastu.“

Teadlane

- **Info kättesaadavus ja kiire levik, uued õppimisvormid, teadlikkuse kasv.** Sotsiaalmeedia on aidanud tõsta noorte teadlikkust nt soolise võrdõiguslikkuse teemadel, sh oma keha üle kontrolli omamine, seksuaalne vägivald, struktuurne ebavõrdsus ühiskonnas ning töö ja pereelu ühitamise raskused. On öeldud, et nimetatud teemad on sotsiaalmeedia abil saanud lausa osaks globaalsest poppkultuurist. (Ibid.) Samal ajal on oluline meeles pidada, et sotsiaalmeedias

peituvad ka suured riskid ning teadlikkuse kasv sotsiaalmeedia abil eeldab oskust infot filtreerida ja kriitiliselt mõelda – noorsootöötajad saavad noortele riske tutvustada ning neid kriitiliselt mõtlema õpetada (vt ka ptk 4.2.1).

- **Suhete loomise võimalused väljaspool oma elukohta.** Valideerimisseminaril tuuakse välja, et digivahendid ja sotsiaalmeedia võimaldavad leida toetavaid kontakte, mõttekaaslasi, kogukondi, romantilise partneri ka juhul, kui neid ei leita füüsilises piirkonnas, kus noor elab.

4.3. Tööturu muutumine

Töömaailm on kiires muutumises. Tehnoloogia areng, globaliseerumine ja rahvastiku vananemine kujundavad ümber tööturgu. Uued ärimudelid ja töötamiseelised sillutavad teed uutele töötamisvormidele. (OECD, 2019) Traditsioonilised organisatsioonimudelid hägustuvad, jäigad alluvussuhted ja hierarhiad jäävad minevikku. Töötamine muutub paindlikumaks ja projektipõhisemaks, esile kerkivad eriilmelised töösuhted (nt kasvab iseendale tööandjaks olemine, töötaja-tööandja töösuhte kõrval levib üha enam teenusepakkuja-kliendi suhe). Kaug- ja hübriid töö kasvu tagajärjel hakkab töökoha asukoht üha vähem elukohast sõltuma, avades rohkem võimalusi ka väljaspool tõmbekeskusi elavatele inimestele, aga ka piiriüleseks töötamiseks. (Rosenblad et al., 2020) Ühed ametikohad kaovad, teised tulevad juurde, seega kokkuvõttes hõive vähenemist ette näha ei ole. (OECD, 2019) Üks mõne aasta tagune uuring (Bakhshi et al., 2017) on hinnanud, et seitse inimest kümnest töötab ametikohal, mille tulevik on ebakindel, st ei ole teada, kas ametikoht ja vastav tööstusharu jäävad püsima. Tööhõive langust prognoositakse eeskätt ametikohtadel, millel töötamine eeldab madalat või keskmist oskuste taset ning mis on seega automatiseeritavad. (Ibid.) OECD hinnangul on u 6% Eestis olevatest töökohtadest automatiseeritavad (vs. OECD keskmine 9%) (Arntz et al., 2016). Tööturu kiire muutumise taustal kasvab vajadus elukaare vältel pidevalt juurde või ümber õppida (Rosenblad et al., 2020). Tuleviku-tööturul on üha enam hinnas nn 21. sajandi oskused, näiteks suhtlemis- ja koostööoskus, eneseregulatsioonioskus jt (vt täpsemalt ptk 3.1.1).

4.3.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale

- **Ebakõla oskuste vahel, mida tööturul vajatakse ja mida noored haridusest saavad (*skills mismatch*)** (Choudaha & van Rest, 2018). Haridus peaks noori tööturu jaoks ette valmistama, kuid kiiresti muutuval tööturul ei ole teada, missuguseid oskusi tööturul tulevikus vajatakse. Ühelt poolt on teada edasine suundumus töötleva tööstuse põhisest majandusest teenusmajandusse. Üha olulisemaks muutub info- ja kommunikatsioonisektor, mis varem oli Eestis nišiala, kuid ühe intervjuueeritud

eksperdi hinnangul on see varsti Eestis valdavaks muutumas. Vajadus kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järgi seega suureneb – kõrghariduse tähtsus kasvab, kutsehariduse oma kahaneb. Lisaks karjäärinõustajatele on ka noortevaldkonna töötajatel potentsiaal noori karjäärivalikute tegemisel toetada ja seega on kirjeldatud arengute teadvustamine oluline ka noortevaldkonna töötajate jaoks. Samal ajal on tööturu muutused siiski nii kiired, et tulevikus vaja minevaid oskusi on keeruline ette näha. Seda rõhutab arvukalt intervjueritud eksperte, kes kõik tõstavad selle teadmatuse ja turbulentsuse kontekstis esile vajadust õpetada noortele eeskätt suutlikkust muutustega hakkama saada, pidevalt õppida ja kohaneda, olla avatud ja säilienõtk. Teisisõnu peaks kiirelt muutuva tööturu ja ühiskonna taustal olema fookuses 21. sajandi oskuste õpetamine noortele – potentsiaal selles edukas olla on nii formaalharidusel kui ka noorsootööl. Eestis on siinkohal arenguruumi (vt ka ptk 3.1.1 ja ptk 2.2). Olukorra jätkumine peidab endas riski tänastele noortele, kelle arendamata jäävad oskused võivad neile tulevikutööturul märkimisväärseks takistuseks saada. Järgnevalt on toodud kaks erinevatelt uuringu käigus intervjueritud teadlastelt pärinevat tsitaati, mis 21. sajandi oskuste vajalikkust kaasaegsel kiiresti muutuval tööturul ja ühiskonnas tugevalt alla joonivad.

„Me peaksime tagama võimalikult paljudele noortele väga laialdased õppimisvõimalused. Õppida, mis maailmas, ühiskonnas, kogukonnas nad elavad. Kultuur nende ümber. (...) Koolid ja mitteformaalne õppimine peaksid keskenduma noorte horisondi avardamisele – see võimaldab noortel arendada endas suutlikkust elus edukalt navigeerida. See on ainus, mis me teha saame. Varem oli palju rohkem kindlust tuleviku suhtes – siis oli võimalik noori tööturuks ette valmistada. Aga praegu me ei tea, mis on tulemas (...). Seega me peame andma noortele kompetentsid ja enesekindluse, mis aitab neil ise oma eraelus, ühiskonnaelus ja tööturul navigeerida.“

Teadlane

„Nooremad põlvkonnad üha enam tahavad kõiki asju korraga. (...) Tahan õppida, siis tahan töötada, loon pere, suurendan pere, vähendan pere, elan siin, elan hargmaiselt (...). Ja samal ajal selle kõigega hakkama saada (...). Fakt on see, et neid oskuseid, mis laseb sul selle turbulentsusega hakkama saada, on üha rohkem vaja. (...) Automatiseerimise riskid tööturul (...). See paneb suure surve alla ka haridussüsteemi, mis peaks justkui ette valmistama tööturuks, aga kui me tegelikult ei tea homset päeva ette, rääkimata viiest aastast, siis on üsna raske ka haridussüsteemil. Saabki ette valmistada turbulentsusega hakkama saamiseks.“

Teadlane

Lisaks formaalharidussüsteemile on ka mitteformaalhariduse, sh **noorsootöö jaoks üha suurem väljakutse, kuidas noortele 21. sajandi oskuseid õpetada**, et noorte hakkamasaamist turbulentsel tööturul ja ühiskonnas toetada. Nagu selgus ptk-s 2.2,

vajab noorsootöötajate vastav kompetentsus arendamist. Üks intervjueeritud teadlane rõhutab, et 21. sajandi oskuste õpetamisel on oluline seada prioriteedid, teadvustades, missugused oskused on olulisemad kui teised, et ressursside piiratuse tingimustes panustada eeskätt just olulisemate oskuste arendamisse.

„Oluline on kriitiline digitaalne kirjaoskus – see pole ainult tehniline digioskus. Enamus noorsootööst praegu ilmselt keskendub tehniliste digioskuste õpetamisele, kuigi tegelikult ei ole vaja mitte seda, vaid hoopis arusaama näiteks, et kellel on süsteemis võim, kas teame, mida tehnoloogiatööstus teeb ja kuidas meid ära kasutab, kas meil on arusaam selle tööstuse kasumi teenimise loogikas. See on osa kriitilisest digikompetentsist, mida oleks vaja arendada.“

Teadlane

- **Ebavõrdsuse süvenemine**, sest tööturu muutused tabavad ühtesid valusamalt kui teisi. Enim kannatavad madala ja keskmise oskuste tasemega inimesed, kuna ametikohti, kus nemad töötavad, ohustab suurim automatiseerimisega kaasnev kadumise risk. (OECD, 2019; Arntz et al., 2016) Sagenev platvormitöö ja tegutsemine tööturul iseseisva lepingupartnerina kannab sotsiaalsed riskid tööandjalt töötajale (Rosenblad et al., 2020) ja seega võib noortel, kes uusi töötamise vorme vanematest põlvkondadest tõenäoliselt rohkem kasutavad, olla üha keerulisem oma sotsiaalset heaolu ja turvalisust säilitada. Noortevaldkond saab siin noortele toeks olla, julgustades noori poliitikutelt nõudma muudatusi, mis kaasaegsete töövormide alusel töötavaid inimesi sotsiaalselt enam kaitseks.
- Sagenev ebakindlus tööturul võib suurendada **vaimse tervise probleemide tekkimise riski** (Rosenblad et al., 2020), mis eeldab ka noortevaldkonna töötajatelt üha suuremat tähelepanu pööramist vaimse tervise teemale. Asjatundlik vaimse tervise tugi noortele eeldab aga noortevaldkonna töötajatel vastava kompetentsi kujundamist ja arendamist (vt ka ptk-d 2.2 ja 4.2.1).

4.3.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale

- **Tööturu uus loogika (paindlikkus, kaugtöö, digivahendite kesksus jne) on noortele meelepärane ja annab noortele tööturul eelise**, sest noored suudavad kiiremini muutustega kohaneda (Oxfam, 2020), noortel on pigem head digioskused (vaatamata mõningatele puudujääkidele digioskustes, millele viitasime eelpool, tunnevad noored end vanematest põlvkondadest digimaailmas üldiselt siiski mugavamalt), nad mõistavad sotsiaalmeediat paremini jne. Samas juhitakse valideerimisseminaril

tähelepanu, et oluline on hoiduda noorte homogeense grupina käsitlemisest, sest eeltoodu kõigi noorte puhul mõistagi ei kehti – nt digioskused võivad erinevatel noortel olla väga erinevad, samuti ei ole kõigile noortele meelepärane kaugtöö, vaid noortegi seas on neid, kes eelistavad traditsioonilisi töötamise vorme.

- Rohepöörde toob kaasa **suureneva tööjõuvajaduse ametikohtadel** (Rosenblad et al., 2020), mille sisu sobitub noorte keskkonnahoiu alaste väärtushinnangutega. Sealjuures on oodata nii uute ametikohtade teket kui ka nõudluse kasvu keskkonnaspetsialistide järele tegevusaladel, mis ei ole seni olnud rohemajanduse keskmes – nt kaubanduses, kinnisvaras (Ibid.).

4.4. Kliimamuutus

Kliimamuutus mõjutab järgnevatel kümnenditel paljude inimeste kõikvõimalikke eluvaldkondi alates tervisest ja sissetulekutest ning lõpetades vee ja toidu kättesaadavusega. Kui suuri poliitikamuutusi esile ei kutsuta, tõuseb järgneva 50 aasta jooksul keskmine aastane temperatuur maakeral rohkem, kui see on tõusnud viimase

6000 aastaga. (Xu et al., 2019) Olukorra jätkudes elab aastaks 2030 praegusest umbes miljardi võrra enam inimesi piirkondades, kus on veepuudus. Kliima soojenemine 2–3°C võrra võib viia 20–50% liikide väljasuremiseni. Kliima soojenemine 3–4°C võrra võib aga kaasa tuua 200 miljoni inimese jäädava ümber paiknemiseni üleujutuste, põudade ja teiste ekstreemsete ilmastikutingimuste tõttu (KPMG, 2016).

4.4.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale

- **Majandusraskused.** Noortel on majandusliku surve tõttu raskem iseseisvasse ellu astuda, tarbimisvalikud muutuvad järjest keerulisemaks. Kliimamuutus võib tulevikus asetada märkimisväärselt suure majandusliku koorma tänastele noortele ja tulevastele põlvkondadele. Kliimamuutuse mõjuga kohanemine võib maksta 0,7% globaalsest SKP-st. Piisavate vahendite leidmine võib tähendada näiteks seda, et tänased lapsed peavad tulevikus täiskasvanutena kõrgemaid makse maksma. (UNICEF UK, 2013) Töötoas osalenud juhivad tähelepanu ka noorte tarbimisvalikutele. Ühelt poolt võivad noored, kes on seni harjunud palju tarbima, tajuda ebamugavust, kuna teadvustatakse, et tarbimiskäitumist tuleb muuta. Teiselt poolt võivad aga eelistatud eetilisi tarbimisvalikuid pidurdada noorte väikesed sissetulekud. Tagajärjeks on frustratsioon: keskkonnasõbralikke tooteid tahetakse osta, kuid rahakott ei luba. Noortevaldkonna jaoks on siin väljakutse, kuidas noori nendes dilemmades ja frustratsioonis informeerida ja toetada, nt kuidas selgitada, et ehkki igapäevane panus planeedi säästmisel on oluline, ei peaks noored end keskkonnasõbralike tarbimisvalikutega seoses ka liialt survestama, vaid pigem suunama energiat, et poliitikutelt keskkonnahoidu toetavaid poliitikamuutusi nõuda.
- **Murelikkus, hirm, viha, abitusetunne noorte seas** (Sanson et al., 2019). Austraalias 7–24aastaste noorte seas läbi viidud uuringus ilmnes, et 96% peab kliimamuutust tõsiseks probleemiks ning 89% on mures selle tagajärgede pärast. Levinud on abitusetunne ning enam kui 70% leiavad, et nende arvamust kliimamuutuse olulisusest ei võeta kuulda. (Chiw & Ling, 2019) Ühendkuningriigis 11–16aastaste seas tehtud uuring tõi aga välja, et 74% tunneb muret, kuidas kliimamuutus nende tulevikku mõjutab, ning 63% muretsevad, millist mõju avaldab kliimamuutus arengumaade lastele ja peredele (UNICEF UK, 2013). Hiljutises ülemaailmses uuringus ilmnes, et 2/3 vastanud noortest tunneb kliimamuutuse tõttu kurbust, hirmu ja ärevust. Paljud tunnevad ka viha ja häbi. Enam kui 45% ütlevad, et kliimamuutusega kaasnenud tunded mõjutavad nende igapäevaelu. (Harrabin, 2021) Võib eeldada, et kliimamuutus avaldab sarnast mõju ka Eesti noortele. Sellele juhitakse tähelepanu ka siinse uuringu fookusgrupi intervjuudel, töötoas ja valideerimisseminaril.

„Eriti need noored, kes on teadlikud, kes hoolivad ja pingutavad – nende seas selline tugev abitusetunne süveneb. Just see tunnetus, et mina teen kõik, mis ma suudan, aga see on tilk ookeanis. (...) Ebakindlus ka näiteks pere loomisel. Et nagu millisesse maailma ma lapsed toon. Üleüldse ka sellises laiemas tulevikuplaneerimise mõttes kliimateemad kindlasti ebakindlust toovad.“

Vaimse tervise ekspert

Noortevaldkonna jaoks kujuneb üha suuremaks väljakutseks, kuidas noorte seas kliimateemadega seoses ebakindlust, abitusetunnet ja hirmu vähendada ning kuidas julgustada noori muretsemise asemel hoopis oma võimaluste piires tegutsema.

arusaamad (nt kliimamuutuste ja digitaliseerumise ohtudest) võivad olla kohati üsna piiratud.

„Huvitaval kombel Eesti noortevaldkonna arengukava ei rõhuta kliimamuutust. See on natuke veider, sest dokumendi koostamise ajal oli väga hästi teada, et probleem eksisteerib. Oli teada, et kaheksa miljonit noort oli läinud tänavatele, et hakata aktiivseteks kodanikeks, et kuidagigi pidurdada kliimamuutust. Ja noortevaldkond käitus, nagu midagi poleks juhtunud. Ei Euroopa ega Eesti noortevaldkonna strateegiad ei rõhuta seda – justkui poleks neid kaheksat miljonit noort inimest. (...) Noortepoliitikad veavad jalgu järele. Nad on ajaloo vangid ja täiesti võimetud vastama esile kerkivatele probleemidele. See on minu jaoks täiesti üllatav. (...) Kõige muljetavaldavam kodanikuaktiivsuse

ilming on olnud Fridays for Future liikumine. Kaheksa miljonit noort – ja see on toimunud täiesti noorsootööst ja noortepoliitika struktuuridest väljaspool! Palju aega on möödunud ja noortevaldkond oleks pidanud juba suutma kohaneda sellega, mis toimub. See tõesti takistab noorte vajadustele vastamist Eestis ja ka mujal. (...) Noortepoliitikas, mille järgi juhivad noorsootöötajad, oleks vaja raputavamaid muutusi. (...) Noorsootöötajad on oma ajaloo vangid: meil on samad struktuurid, samad eesmärgid, mis on olnud juba 50 aastat ja me ei mõista, mis päriselt toimub maailmas meie ümber. Noortevaldkonna jaoks on suur väljakutse, kuidas end ümber organiseeruda, et noortepoliitika, noorsootöötajate haridus, noorsootöötajad ja noored liiguksid samas suunas – siis me jõuaksime ka kuhugi.“

Teadlane

4.5. Julgeolekuolukorra muutumine

Sõda Ukrainas on kaasa toonud mastaapse humanitaar- ja põgenikekriisi. Ukrainast on põgenenud 5,6 miljonit inimest ning lisaks on 7,7 miljonit Ukraina inimest lahkunud oma kodust, et otsida turvalist varjupaika Ukraina-siseselt. Sõda on sundinud oma kodudest lahkuma pea 30% Ukraina inimestest. Alates Teisest maailmasõjast ei ole nii palju põgenikke maailmas nähtud. Julgeolekuolukorra muutumine on paljudes riikides toonud kaasa märkimisväärse hinnatõusu valdkondades, mis katavad inimeste baasvajadusi (sh toit, toasoe, transport), survestades seega enim juba niigi haavatavaid ühiskonnagruppe, suurendades ebakindlust, vaesust ja ebavõrdsust. (White et al., 2022; Wight, 2022)

4.5.1. Riskid noortele ja noortevaldkonnale

- **Vaimse tervise probleemid.** Sõda avaldab drastiliselt negatiivset mõju Ukraina laste ja noorte vaimsele tervisele. Ka teiste riikide lastes ja noortes võib sõda tekitada ärevust ja pinget. (Abrams, 2022) Valideerimisseminaril juhitakse mh tähelepanu, et Eesti noorte vaimne tervis võib sõja mõjul halveneda ka läbi selle, et suureneb ressursipuudus noorte aitamiseks – juba niigi alarahastatud vaimse tervise tugisüsteemil Eestis on nüüd vaja pakkuda abi ka sõjapõgenikele. Seega on ka noortevaldkonna jaoks üha suurem väljakutse, kuidas omalt poolt noorte (sh nii Eesti noorte kui ka Ukraina sõjapõgenikest noorte) vaimset tervist toetada. Olukorras, kus vaimse tervise spetsialistid on ülekoormatud, saab ja peaks noortevaldkond andma siin väärtusliku panuse, kuid see eeldab noortevaldkonna töötajate vastava kompetentsi tõstmist (vt ka ptk 2.2).

- Hinnatõusust tulenevad **majanduslikud raskused**, millega on rohkem kimpus just noored, kes on alles iseseisvat elu alustamas ja kellel puudub seega kindel sissetulekuallikas ja rahaline kindlustunne.
- Majanduslike raskuste tagajärjeks võib olla **noorte usaldamatus riigi suhtes ja tunne, et riik ei hooli**, mis omakorda võib noortes süvendada poliitikast võõrandumist, passiivsuse ja kibestumuse kasvu. Just noorte usalduse suurus riigi vastu on peamine indikaator, mille kaudu Eesti riik hindab oma noortepoliitika tulemuslikkust.

„Juba täna on näiteks tudengid keerulises majanduslikus olukorras. Mis momendis jõuab see selleni, kus tekib kibestumus riigi ja ühiskonna toimimise suhtes ja lihtsalt ei taheta enam mitte millegagi tegemist teha? (...) Hetkel on majanduslik keerukus seotud kõrge

inflatsiooni ja sõjaga Ukrainas. (...) Kui sinna panna nüüd ka kliimakriisist tulenevad uued majanduslikud küsimused sinna otsa, siis ausalt öeldes, päris ärevaks teeb. Ma ei kujuta ette, kui kaua sellel põlvkonnal, kes täna näiteks väga tahab keskkonnateemadel kaasa rääkida ja seal muutusi luua, kui kaua sellist ennastsalgavat *power*'it on, kui üks moment selle kõige järelm võib olla see, et lihtsalt endal ei ole võimalik enam toime tulla.“

Noor

- Valideerimisseminaril toetab eelnevat mõtet teinegi noor, lisades et paljud noored juba on kibestunud ning et sellises keerukas olukorras hakkavad noored üha enam mõtlema Eestist lahkumise peale.

„Ma saan täiesti aru, et Ukrainat tuleb toetada, aga nii palju kui ma olen viimastel kuudel teiste noortega rääkinud, siis kõigil on tõesti tekkinud sihuke kibestumus. Tudengitel on vähe raha, pensionäridel on vähe raha, igal pool on raha puudu. Ja meile ei tule kusagilt nagu toetust. Aga kui tuleb kusagil sõda, siis järsku võetakse sihukesed suured summad – ükski teine riik nii palju ei ole andnud. (...) Ma ei mõtle, et Ukrainat ei tohiks toetada, mitte seda, mitte seda. Aga et nagu Eesti inimesed on jäänud unarusse ja me noored tunneme, et me ei näe oma tulevikku enam Eestis.“

Noor

Noortevaldkonna jaoks on seega üha suurem väljakutse, kuidas noorte seas kasvavat usaldamatust ja kibestumust vähendada ning suunata noori poliitikast võõrandumise või riigist lahkumise asemel rahulolematuse korral poliitikutelt muutusi nõudma või ise (KOV, riigi või Euroopa Liidu tasandi) poliitikasse panustama.

- **Rändega seotud väljakutsed** (vt ptk 4.4.1), aga ka **Eestis elavate venekeelsete noorte lõimimise keerukuste süvenemine**. Üks intervjueeritud teadlane on väga kriitiline selle osas, et Eestis elavate venekeelsete noorte integreerimisele ei ole piisavalt tähelepanu pööratud, lisades, et nüüd – Ukraina sõja kontekstis – joonistub selle problemaatilisus iseäranis selgelt välja.

„Venekeelsed noored on Eestis (...) kõige haavatavam grupp. Neid ei teadvustata riigi ja poliitikakujundajate poolt piisavalt. Ja nüüd Ukraina sõja kontekstis on see saanud tõsisemaks probleemiks. Venekeelsed noored ei tunne end Eesti ühiskonnas hästi, nad tunnevad pettumust riigi ja valitsuse ja võimaluste suhtes ja seega on nad end kapseldanud suletud kogukonnaks. Nad on isoleeritud muust ühiskonnast. Sellega

tuleks tegeleda hariduses, noortepoliitikas. Noortevaldkonna arengukavas aga pole (...) absoluutselt mitte mingisugust viidet sellele, et Eestis on väga suur riskigrupp venekeelsete noorte näol – ja see tundub lihtsalt täiesti arusaamatu! (...) Kui ma töötaksin Eesti noortevaldkonnas, püüaksin olla kohe väga pragmaatiline ja otsiksin viise, kuidas venekeelseid noori Eesti ühiskonda integreerida.“

Teadlane

4.5.2. Võimalused noortele ja noortevaldkonnale

- **Võimalus arendada noortes empaatiat ja kaastunnet ning oskust konflikte vältida ja neid rahumeelselt lahendada.** Rahuharidus (Aroosa et al., 2022) on üks võimalus, kuidas noortel neid oskusi arendada ning sellega tegelemisel saavad ja peaks vastutuse võtma nii formaalharidus kui ka mitteformaalharidus, sh noorsootöö.
- Töötoas osalenud toovad lisaks välja järgmised märksõnad: **vastutustunne, teadlikkus ja riigikaitse oskuste kasv.** Muutunud julgeolekuolukord on suunanud inimesi, sh noori, arendama endas oskust kaitsta ennast, oma lähedasi ja riiki, aga ka laiemat oskust mistahes kriiside ajal toime tulla. Ka noortevaldkond saab ja peaks siin noortele toeks olema, pakkudes täiendavat tuge teadlikkuse ja oskuste kasvatamisel.
- Valideerimisseminaril tuuakse väljakutsena esile liiga piiratud käsituse patriotismist, mis võib takistada ühtsuse, usalduse ja turvalisuse tunde kasvu kogukonnas. Noortevaldkonnal on **suur potentsiaal arendada noorte seas patriotismi muul alusel kui etnilisus.**

„Viimased kuud on näidanud, et patriotismil on väga oluline koht meie igapäevaelus. Aga paraku, patriotismi on kaaperdanud ära, eks ole, teatud poliitilised jõud. Ja minu arvates on hästi oluline teadvustada seda, et patriotismi allikas ei ole ainult etnilisus. Et ei ole olemas ainult etniline patriotism, vaid on olemas ka nii-öelda kultuuriline või igapäevaeluline patriotism, mis tuleb sellest siin koos elamisest ja koos toredate asjade tegemisest. Ja minu arvates on see tegelikult mõnes mõttes kõige suurem poliitiline väljakutse. (...) Kuidas leida üles need nupud, mis need nii-öelda uut tüüpi patriotismi, mida meil vaja on, kuidagi sildavamalt avalikku ruumi tooks. Et minu arvates poliitiline ruum on küll nagu täiesti murettekitavalt tühi sellest praegu.“

Teadlane

5. Kuidas peab megatrendide ja riigisiseste arengute kontekstis muutuma käsitus noorte sihtrühmast?

Praegust käsitust noortest kui sihtrühmast Eestis on varem analüüsinud Dibou (2019) ja Rannala ja Griffith (2020). Laialt võib käsitusi noortest jaotada kaheks: noored kui probleem *vs.* noored kui ressurss ning lähtudes noosootöö õppekavadest ja riiklikest noortevaldkonna arengudokumentidest, nähakse Eestis noori pigem kui ressursi. (Ibid; Dibou et al., 2019; Bart et al., 2014) Sellises käsituses tajutakse noori agentsete, oma unistuste ja eluoluga indiviididena, kes on eriomases positsioonis ühiskonda panustada. Sellest lähtuvalt on noorsootöö eesmärgiks tuua noored kokku ning võimestada neid ise oma olukorda muutma ning see vastandub käsitusele noortest kui probleemist, mis tähendab noorte tajumist välja kujunemata indiviididena, kes seetõttu ei suuda täielikult ühiskonna norme järgida ning vajavad tuge, et takistustest üle saada – nt haridusest tööturule siseneda. (Rannala & Griffiths, 2020; Siurala, 2017) Loomulikult ei välista käsitused üksteist täielikult ning kuigi Eestis konstrueerivad poliitikadokumendid noori pigem aktiivsete panustajate ja ressursina, ei tähenda see, et noortele suunatud tegevused neile omaseid üleminekuid ja probleeme ei adresseeriks. Veel enam – noorte käsitus poliitikadokumentides ei ühti tingimata laiemal avalikkusel ega noortega töötavate ekspertide nägemusega noortest.

Käesoleva uuringu raames läbi viidud fookusgrupi intervjuudes noorte, noortevaldkonna ekspertide, praktikute, ning ka teiste valdkondade visionääride ja teadlastega pakkus enim kõneainet noorte sihtrühma vanuseliste piiride asjakohasus.

Intervjueeritute hinnangul eristuvad noori defineeriva vanusevahemiku 7-26 aastat nooremasse osasse kuuluvad, alla 10 aastased noored, ülejäänud noortest oma huvide, oskuste, vajaduste ja võimaluste poolest niivõrd, et noortevaldkonna strateegias seatud mõõdikutes ei pruugi noorema vanuserühma arenguvõimalused ja heaolu piisavalt hästi peegelduda. Nt käsitletakse strateegias noori kui aktiivseid panustajaid ja sotsiaalsete muutuste eestvedajaid ning sellest lähtuvalt seatakse noortele ka ootusi, kuid kõige noorema rühma selliseks tegevuseks napib sobivaid tegevusi, formaate ja meetodikaid.

Noorte määratluse vanusepiiride muutmisel tuleks **pigem aga kaaluda ülemise vanusepiiri tõstmist**. Fookusrühmas intervjueeritud märkisid, et inimeste suundumus ja paranenud võimalused ka hiljem elus kõrghariduses osaleda tähendavad, et sellistes tavaliselt noori defineerivates eluetappides osaleb järjest rohkem ka vanemaid kui 26-aastaseid inimesi. Sarnastele trendidele – hilisem oma pere loomine ja erialasele tööle suundumine, pikem haridustee – viitavad noorteuurijad ka mujal maailmas (Perovic,

s.d.). Lisaks ühtlustaks noorte definitsiooni ülemise vanusepiiri tõstmise mingil määral ka Eesti ja Euroopa tasandi definitsioone: Euroopa Komisjoni Erasmus+ programmis määratletakse noortena 13–30, Eurobarometer uuringus aga 15–30-aastaseid. Vastusena COVID-19 pandeemiale soovitas Euroopa Komisjon ka nt Noortegarantii meetme ülemise vanusepiiri tõstmist 30. eluaastale. (European Commission, 2020a) Samas nendivad intervjueritud, et universaalselt õiget vanuselist definitsiooni ei saagi eksisteerida ning poliitikakujundamisel on sellest ehk olulisemgi eri noorte alarühmade senisest täpsem eristamine.

Noored ei ole selline homogeenne rühm – seda nagu teadvustada, kui poliitikameetmeid koostada ja läbi mõelda. Noortel on väga erinevad vajadused. Et kui võimekad me oleme nii mitmekesiselt toetust võimaldama.

Teadlane

Lisaks vanuselistele piiridele toodi välja ühiskondlik aktiivsus kui tegur, mille poolest noored üldise sihtrühma sees veel omakorda gruppidesse jagunevad ning millest tulenevalt neil ka eri huvid ja vajadused on. Nt on varasematest uuringutest teada, et suure osa ühiskondlikult passiivsetest noortest Eestis moodustavad venekeelsetest peredest noored. (Beilmann et al., 2019)

Mõlemad fookusgruupiintervjuudes tõstatatud teemad viitavad **vajadusele noorte kui sihtrühma käsituses eri alarühmi selgemalt eristada**. See aitaks riikliku tasandi poliitikakujundamises kaasa eri olukorras noorte võimestamiseks sihitatult eesmärkide seadmisele ning sobivaimate tegevussuundade planeerimisele. Noortevaldkonna arengukavas 2021–2035 tuuakse eraldi rühmana välja NEET-staatuses noored, kes on ka ainus grupp, keda tõrjutuse vähendamise ja võrdsete võimalustega seotud eesmärkide ja tegevussuundade juures eraldi adresseeritud on. Juba varasemas noortevaldkonna poliitikadokumentide analüüsis on välja toodud, et Eesti noortevaldkonna poliitika küll deklaratiivsel tasandil käsitab Eesti noori mitmekesise ja väga individuaalsete vajadustega grupina, kuid noorte seas võivad nt venekeelne vähemus ja LGBT+ noored jääda kergesti tähelepanuta. (Bart et al., 2014)

Nii käesoleva uuringu raames tehtud intervjuudes kui ka varasemates uuringutes väljatoodud vajadust noorte käsituses vanuse, päritolu või identiteedi tõttu haavatavas olukorras noortele poliitikakujundamises eraldi tähelepanu pöörata teravdavad omakorda megatrendid (vt ptk 4). Nii tööturu muutustega kaasneda võiv ebavõrdsuse süvenemine, digitaliseerumise riskina välja toodud vaimse tervise probleemid ja ligipääs digivahenditele kui ka julgeolekuolukorra muutumise ja kliimamuutuse tagajärjel

tekkivad majandusraskused mõjutavad enim just haavatavaid noori. Nt LGBT+ noorte vaimne tervis on juba keerulisemas olukorras (Goldsmith & Bell, 2022; Russell & Fish, 2016) ja nad võivad olla kiusamisest koolikeskkonnas tõsiselt mõjutatud. (Ney et al., 2018) Madala sotsiaalmajandusliku taustaga noori võib mõjutada digivahendite kaasaegsena hoidmise majanduslik koorem (Serban et al., 2020). Kuigi Eesti poliitikadokumentides käsitatakse noori kui ressursi (Rannala & Griffith, 2020) ehk aktiivseid eestvedajaid, on haavatavad noored – eriti megatrendide kontekstis – igapäevaselt keerulisemas olukorras, mis raskendab ka oma olukorra parandamiseks sotsiaalsete muutuste eest vedamist.

Megatrendide, eriti kliimamuutuse kontekstis kahtlevad käesoleva uuringu fookusrühmaintervjuudes osalenud ka selles, millise sõnumi saadab käsitus noortest kui peamistest ühiskonna edasiviijatest.

Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021) üks strateegilistest eesmärkidest määratleb noori selgelt kui eri eluvaldkondade eestvedajaid. Arengukava seab eesmärgiks ka noorte kodanikuosaluse toetamise, kuid intervjueeritute hinnangul jätavad praegused poliitika kliimamuutuse kontekstis noortele ühiskonna hoogsaks edasiviimiseks väga vähe vahendeid. Sellist nägemust noortest kui eri eluvaldkondade eestvedajatest hinnati noortele liigse vastutuse panemiseks eelnevate põlvkondade otsuste tagajärgede eest.

Käsitus noortest ja nende ühiskondlikust rollist võiks intervjueeritute hinnangul muutuda ennekõike selliselt, et ühiskonna edasiviimise juures oleks rõhutatud eri põlvkondade ja ühiskonnagruppide koostöö vajalikkus.

“Aga minu meelest nagu väga vale on panna neile seda ränka kohustust, et vot teie nüüd teete selle maailma uueks, onju. Me ei jäta neile mitte ühtegi ressursi, mitte ühtegi võimalust ega ka võimalust enda baasvajadusi katta praegu meile kättesaadavana olnud odaval viisil, lihtsal viisil neid baasvajadusi rahuldada. Me võtame väga palju tulevikku neilt ära, ja siis, noh, no pressure, aga olge siis tublid. See on nagu natuke ränk.”

Teadlane

6. Tulevikustsenaariumid aastaks 2030

Järgnevalt on toodud nelja alternatiivse tulevikustsenaariumi kirjeldused, mis põhinevad stsenaariumite loomise töötoa (vt metoodika kirjeldust ptk 1.2) osalejate aruteludel ja esitlustel. Lisame iga stsenaariumi juurde ka peamised tegevused noortevaldkonnas ja sidusvaldkondades, mida osalejad antud stsenaariumi korral noorte heaolu ja arenguvõimaluste tagamiseks soovitasid. Neid soovitusi on arvesse võetud ka kogu uuringu poliitikasoovituste (vt ptk 7) välja töötamisel

6.1. Piirkondliku ebavõrdsuse mõju väike; töötajaid piisavalt – „Eesti utoopia“

Hästi arendatud digitaliseerumine toob kaasa madala ebavõrdsuse, sest digivahendid suudavad leevendada kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate nappust ja seega on kvaliteetset formaalset ja mitteformaalset haridust võimalik pakkuda ükskõik millisest Eesti paigast. Samas teadvustatakse, et digivahendite töötajate puudust kompenseeriv võimekus on vaid osaline. Nt ei suuda digivahendid pakkuda noortele emotsionaalset tuge ega toetada õpimotivatsiooni kujunemist ja hoidmist – selleks on ikka inimest vaja.

Haridus- ja noortevaldkonna töötajaid on noorte vajadustele vastamiseks üle kogu Eesti piisavalt ning need ametikohad on ühiskondlikult väärtustatud. Noorsootöötajate kutsenõudele eduka ülemineku tõttu on ühtlustunud noorsootöötajate kompetentsid eri piirkondades. Avalikkuses väärtustatakse haridustöötajate kõrval ka noortevaldkonna töötajate rolli noorte arengu toetamisel. Huvihariduses ja -tegevuses osalemist tajutakse väärtuslikuna igas vanuses ning neis ja teistes mitteformaalõppe tegevustes omandatud kompetentse tunnustatakse nii formaalhariduses kui ka tööturul.

Digitaliseerumine pakub haridus- ja noortevaldkonna töötajatele kvaliteetse teenuse pakkumisel täiendavat tuge. Haridus ja noorsootöö on korraldatud õppijakeskselt. Digivahendeid kasutatakse palju, kuid mitte distantsilt, vaid ühises (klassi)ruumis/õpikeskkonnas olles, kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate ning tugispetsialistide juhendamisel. Digitaliseerumine suurendab õppe personaliseerimise võimalusi, sest samal ajal, kui uusi teadmisi saab osaliselt omandada ka digivahenditega, jääb spetsialistidele rohkem võimalusi noorte motivatsiooni ja õpitu mõtestamise

personaalseks toetamiseks, arendades sealjuures ka noorte kognitiivsete ja sotsiaalsete oskuste kujunemist. Kvalifitseeritud ja koolitatud spetsialistid ning nende piisavus tagab ka erivajadusega noorte kaasatuse ja positiivse õpikogemuse.

Selle stsenaariumi korral on igas vanuses noortel piisavalt töövõimalusi kõikjal üle Eesti. Eri piirkondade noored saavad osaleda õpilasmalevas. Maakonnakeskustes koondavad ettevõtteid äripargid, mis on ka maakondade äärealade noortele heade transpordivõimaluste tõttu ligipääsetavad. See tagab ka äärealade noortele töövõimalused ning on oluliseks piirkondliku ebavõrdsuse negatiivsete mõjude leevendajaks.

Piirkondliku ebavõrdsuse negatiivsed mõjud on leevendatud ka tervisevaldkonnas: spetsialistide olemasolu ja transpordiühendused tagavad vaimse tervise abi kõikjal Eestis. Selles stsenaariumis püsivad noored maapiirkondades (nt pärast kõrgharidust piirkonda spetsialistina tööle naastes) seetõttu, et nad tunnevad, et saavad seal päriselt midagi mõjutada – igas kohalikus omavalitsuses tegutsevad noorte volikogud ning senisest enam rakendatakse kaasavat eelarvet.

6.1.1. Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?

Järgnevalt toome välja, missuguste tingimuste olemasolu korral võib stsenaarium „Eesti utopia“ aastaks 2030 realiseeruda.

- Hea digitaristu olemasolu üle kogu Eesti – igas Eesti piirkonnas on tagatud ligipääs kiirele internetile ning sotsiaalmajanduslikult kehvas olukorras perede lastele võimaldatakse riigi, kohaliku omavalituse ja kolmanda sektori koostöös vajalikud digivahendid.
- Edukas digitaliseerumine noortevaldkonnas ja sidusvaldkondades (sh hariduses, tööturul, tervises). Haridus- ja noorsootöös on varustatud kvaliteetse digivaraga, haridus- ja noortevaldkonna töötajate digioskuste arendamise meetmeid hinnatakse ning vajadusel muudetakse. Lisaks tehnilistele digioskustele rahastatakse koolitustegevusi, mis tagavad haridus- ja noortevaldkonna töötajatele kompetentsid noorte digiärksuse arendamiseks. Tervishoiu on hästi juurdunud digitaalsed vastuvõtud, sest teenusepakkujatele on kättesaadavad sellega seotud oskuste arendamiseks vajalikud täienduskoolitusvõimalused ning samuti on sellega seotult patsientide vajadusi analüüsitud.

- Haridus- ja noortevaldkonna töötajate ühiskondlik väärtustamine. Noortevaldkonna töötajaid tajutakse sama olulistena kui haridustöötajaid, mis väljendub ka ootuste tõusmises noorsootöötajate kompetentsidele ning noorsootöötajate kutsenõudes. Kohalike omavalitsuste üleminek noorsootöötajate kutsenõude süsteemile on sihtrühmade osalusel hoolikate analüüside põhjal planeeritud ja sobivate meetmetega riiklikult toetatud. Kutsenõue on ühtlustanud noorsootöö kvaliteeti ning motiveerib noorsootöötajaid end järjepidevalt arendama. Palgad noorsootöötajate ja üldhariduskoolide õpetajate vahel ühtlustuvad ning kasvavad märkimisväärselt, töötingimused paranevad. Viiakse läbi avalikke kampaaniaid haridus- ja noorsootöötajate ametikohtade tunnustamiseks. Eelmainitu tulemusel tõuseb haridus- ja noortevaldkonna töö maine ühiskonnas, mis omakorda tagab piisava järelkasvu.
- Haridus- ja noortevaldkonna töötajate kompetentsuse kasv. Üha enam noorsootöötajaid omandab erialase hariduse ja kutse. Valdkonna maine kasvu tõttu sisenevad õppesse motiveeritud ja võimekad inimesed. Esma- ja täienduskoolitussüsteemid suudavad pakkuda järjest kvaliteetsemat õpet, mille tulemusel kasvavad haridus- ja noorsootöötajate oskused erinevaid (sh erivajadusega ja erineva kultuurilise taustaga) noori kaasata, toetada ja motiveerida ning arendada neis õpioskusi, sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi jt 21. sajandi oskusi.
- Eduka regionaalpoliitika, aga ka vastavate haridus- ja noortevaldkonna poliitikameetmete (nt erinevate motivatsioonipakettide) tulemusel on saavutatud olukord, kus nii keskustes kui ka maapiirkondades elab ja töötab piisavalt palju haridus- ja noortevaldkonna töötajaid. Võimalikke puudujääke täidab digitaliseerumise võimaluste kasutamine – noortega koolitundide, huvitegevuste, konsultatsioonide jm läbi viimine distantstilt, aga ka ette salvestatud videotundide kasutamine. Kvaliteetne mobiilne noorsootöö toimib koostöös huvihariduse ja huvitegevuse pakkujatega kõigis kohalikes omavalitsustes.
- Väga head ühistranspordiühendused katavad kogu Eestit – need võimaldavad noortel soovi korral kodust kaugemal tööl käia, samuti tagavad piirkonnakeskustest kaugemal elavatele noortele hea noorsootööteenuste kättesaadavuse.
- Hästi toimiv kohalik demokraatia, sh noorte häälega arvestamise kultuur – igas KOVis on loodud noortevolikogu, kelle arvamuste ja ettepanekutega poliitika kujundamise protsessis arvestatakse. Praktiseeritakse kaasava eelarve põhise poliitikakujundamist ja teisi osalusdemokraatlikke meetodeid kohalike noorte kaasamiseks. Kohalikud poliitikud mõistavad, et selleks, et noored sooviksid maapiirkonda elama jääda, peab neil olema kindlus, et nende häälel on mõju.

- Tõendus- ja teadmispõhine noortepoliitikate kujundamine – avalikke teenuseid ja poliitikameetmeid kavandatakse noorte tegelikest vajadustest lähtuvalt, uuringutele tuginedes.
- Ühiskondlik sidusus – haridus- ja noortevaldkond suudavad ära hoida ühiskondlikku polariseerumist ning toetada ühtsetel demokraatlikel väärtustel tugineva ühiskondliku kultuuri kujunemist.

6.1.2. Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?

Stsenaariumite loomise töötoa osalejad pidasid oluliseks järgmisi tegevusi:

- Tagada järjepidevalt kõigile noortele hariduses ja noorsootöös osalemiseks kaasaegsed digivahendid.
- Haridus- ja noortevaldkonna poliitika kujundamises ning teenuste pakkumisel tuleb tõenduspõhiseks otsustamiseks rohkem arvesse võtta psühholoogiateadust.
- Tõeliselt tõendus- ja teadmispõhiseks poliitikakujundamiseks on vaja andmeid noorte kohta koguda järjepidevalt ning analüüside tulemustele ka kiiresti reageerida – riigil tuleb selliseks lähenemiseks olla senisest agiilsem.
- Lisaks Eesti noorte kohta andmete kogumisele on oluline jälgida ka teaduse arenguid mujal maailmas ning kasutada noori puudutavate poliitikate kujundamisel teadmisi metanalüüsides ja süstemaatilistest ülevaateuuringutest.
- Kogukondade vajadustele vastamiseks jätkata kaasava eelarve kasutamist KOVides.

6.2. Piirkondliku ebavõrdsuse mõju suur; töötajaid piisavalt – „Noored sõltuvad õhinapõhisusest“

Haridus- ja noortevaldkonna töötajaid on Eestis piisavalt, aga nad on koondunud tõmbekeskustesse. Maapiirkondade noorte heaolu ja arenguvõimalused sõltuvad seega üksikutest aktiivsetest piirkonna edasivijatest ja spetsialistidest – sädeinimestest. Samal ajal on tõmbekeskustes elavate noorte kvaliteetse formaal- ja mitteformaalhariduse valik lai ja ligipääsetav. Tallinna-siseselt on piirkondlik ebavõrdsus kõrge, mida süvendab omakorda hoogustuv riigisisene ränne ning sellest tekkinud eluasemekitsikus pealinnas.

Haridus- ja noortevaldkonnas on väiksemates kohtades kvalifitseeritud töötajate puudus väga tõsine. Üldiselt tajuvad mitteformaalõppe tegevuste

eestvedajad end noorsootöötajatena ja samastuvad vastavate väärtuste ja kompetentsidega, kuid noorsootöö väärtustamine kohalikes omavalitsustes on ebauhtlane ning nii on mõnedes piirkondades töötajatel kesised võimalused end täiendada ja kutset omandada või uuendada. Vabatahtlike panus noortevaldkonna tegevustesse maapiirkondades on vähenenud, sest neil pole ümber piisavalt aktiivseid organisatsioone, eestvedajaid ega tuge.

Maapiirkondades pole koolides mitmekesiseid haridusvõimalusi, hariduse kvaliteet on madalam ning nii on väiksematest kohtadest pärit õpilastel keerulisem jätkata ka kõrghariduses ja tööturul. Kuna tõmbekeskustes on aga rohkem nii spetsialiste kui ka noori, on huvitegevuse ja huvihariduse pakkumisel ka konkurents suurem ning tegevusi on võimalik pakkuda soodsama hinnaga. Huvihariduse ja huvitegevuse lõimimine formaalõppega toimib aktiivsemates omavalitsustes hästi ning asjatundlik tugi võimaldab õpilastel oma õpiteed teadlikult kujundada. Vähem uuenduslikud ja väiksemate ressurssidega omavalitsused pole aga järgi jõudnud ning õpilastel pole huvihariduse ja -tegevuste kitsa valiku tõttu lõimimisest samaväärselt kasu.

Tööturuvaldkonnas iseloomustab maapiirkondi kõrge noorte töötus ning nende madal teadlikkus tugimeetmetest ja võimalustest. Ka tervisega seotud teenustele on noorte ligipääs piirkonniti väga erinev. Samuti väljendub piirkondliku ebavõrdsuse suur negatiivne mõju kehvemates sportimisvõimalustes maapiirkondades. Noorte poliitilist osalust takistab maapiirkondades infopuudus ning noorte väiksem motivatsioon. Samas võivad väikekohtades nt noortevolikogud olla atraktiivsemad oma sõbraliku ja vähem elitaarse maine pärast.

Noorte huvisid ja elustiili mõjutavad maapiirkondades tugevalt konkreetsed eestvedajad ja nende pakutavad tegevused – noored tegelevad sellega, millele antud piirkonnas tegutsevad üksikud eestvedajad keskenduvad, neil pole võimalust proovida erinevaid juhendatud tegevusi ning oma andeid avastada ja arendada.

6.2.1. Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?

Järgnevalt toome välja, missuguste tingimuste olemasolu korral võib stsenaarium „Noored sõltuvad õhinapõhisusest“ aastaks 2030 realiseeruda.

- Haridus- ja noortevaldkonna töötajate ühiskondlik väärtustamine. Nagu ka esimese, „Eesti Utopia“ stsenaariumi puhul, on selle stsenaariumi realiseerumise tingimuseks noorsootöötajate kompetentside tõus. Sellises stsenaariumis aga on piirkondliku ebavõrdsuse mõju endiselt suur, sest noorsootöötajate kutsenõudele üleminekut pole 2030. aastaks alustatud või pole üleminekuga seotud toetusmeetmed osutunud asjakohaseks või esineb nende rakendamises puudujääke. Nii on haridus- ja noortevaldkonna töötajate maine ühiskonnas üldiselt kõrge, kuid on välja kujunenud kindlad omavalitsused, kuhu kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajad koonduvad, sest kõikjal ei suudeta võrdselt tagada häid töötingimusi, enesearendusvõimalusi ega töötasu.
- Kompetentsete haridus- ja noortevaldkonna töötajate ebavõrdne jaotumine piirkonniti. Sarnaselt esimesele stsenaariumile sisenevad õppesse ning hiljem ka tööturule motiveeritud ja võimekad inimesed. Esma- ja täienduskoolitussüsteemid suudavad pakkuda järjest kvaliteetsemat õpet, mille tulemusel kasvavad haridus- ja noorsootöötajate oskused erineva tausta ja võimetega noori kaasata, toetada ja motiveerida ning arendada neis õpioskusi, sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi jt 21. sajandi oskusi. Selle stsenaariumi tingimuseks on aga kutsenõudele ülemineku ebapiisavad või ebasobivad meetmed või nende puudulik rakendumine, mistõttu ei saa kõik piirkonnad võrdselt kompetentsikasvust osa.
- Olukorras, kus maapiirkondades on juba praegu märkimisväärne haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudus, ei ole aastaks 2030 suudetud edukalt ära kasutada ka digitaliseerumise võimalusi, nt distantilt tundide, huvitegevuste ja konsultatsioonide läbiviimist või ettesalvestatud videotundide kasutamist ega viia läbi nendega seotud võimalike pandeemiast põhjustatud negatiivsete hoiakute uurimist ja maandamist. Puudujäägid on nii maapiirkondade internetiühenduses, koolide ja noortekeskuste digitaalses õppevaras kui ka haridus- ja noortevaldkonna töötajate ja noorte digioskustes.
- Maakondadevaheliste ühistranspordisüsteemide ühtlustamisele pole piisavalt tähelepanu pööratud.
- Tööturualased konsultatsioonivõimalused ja tugi on küll paremate võimalustega omavalitsustes juba praegu heal tasemel, kuid kuna noorte vajadusi seoses riikliku noorteinfo süsteemiga pole aastaks 2030 analüüsitud, ei vasta see noorte vajadustele ning tööeluga seotud info ei jõua kõigi noorteni.
- Vaimse tervise spetsialistide ja perearstide maapiirkondadesse tööleasumise toetusmeetmetes puudub järjepidevus. Videovastuvõttude kasutamine ei ole piisavalt hoogustunud, sest sellega seotud inimeste hoiakute ja vajaduste uurimisele ega spetsialistide vastavate kompetentside tõstmisele pole piisavalt tähelepanu pööratud.

6.2.2. Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?

Stsenaariumite loomise töötoa osalejad pidasid oluliseks järgmisi tegevusi:

- Noorte- ja haridusvaldkonna spetsialistidele tuleb keskustest kaugemal asuvad kohad muuta atraktiivsemaks (kõrge palk, väga head töötingimused, majutusvõimalused, muud boonused).
- Maapiirkondade noorte jaoks tuleb tagada väga head transpordiühendused teiste piirkondadega.
- Nii avalik- kui ka erasektor peaksid võimaldama kaugtööd ning kvaliteetset kaugõpet.
- Maapiirkondade noorte jaoks on oluline sportimise ja vaba aja veetmisega seotud infrastruktuuri arendamine. Kõik tegevused ei vaja tingimata juhendamist ning nii jääb ka selliste piirkondade noortele, kus spetsialiste on vähe, võimalusi vaba aja sisustamiseks.
- Noorte kaasamine otsustamisesse nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil.
- Jätkata:
 - Maaelu edendamise programmidega;
 - Kogukondlikkust toetavate algatuste ja toetustega;
 - Noortega töötavatele professionaalidele kvaliteetsete taseme- ja täiendõppevõimaluste arendamisega.

6.3. Piirkondliku ebavõrdsuse mõju suur; töötajaid puudu – „Nähtamatud noored“

Kvalifitseeritud töötajaid on puudu kogu riigis ning kõigis valdkondades esineb sügav piirkondlik ebavõrdsus, millel on tugev negatiivne mõju noortele. Tegemist on kriisistsenaariumiga, milles hoogustuvad noorte (liig)varajane iseseisvumine ja kodanike isetegevus kõigis valdkondades, sest riigile saavad nad heaolu tagamises väga vähe loota. Sügava ebavõrdsuse tõttu keerulises olukorras noortel on raske ka oma olukorrast välja murda ning nii päranduvad vaesus ja sotsiaalsed probleemid järgmistele põlvkondadele. Üldine turvatunne ühiskonnas on madal, noortel on edasises elus vähe võimalusi oma eluolu parandada ning see soodustab vägivaldset radikaliseerumist. Tekib uus generatsioon n-ö nähtamatuid noori, kes ei osale noorsootöös, pole omandanud kvaliteetset haridust ning neil on vähem võimalusi end tööturul realiseerida, vabatahtliku tööga tegeleda või end täiendada.

Kasvab õpingute katkestajate arv, sest haridus- ja noortevaldkonna ning vaimse tervise spetsialiste on puudu kogu riigis. See vähendab ka kõrgharidusega inimeste osakaalu ühiskonnas. Noored ei tunne, et nende heaolu ja vajadustega arvestatakse, nende vaimne tervis halveneb ning kasvavad üksindustunne ja noorte õigusrikkumiste arv. Kuna spetsialiste on ühtlaselt puudu, hakkavad koolid nende senises tähenduses ja vormis kaduma ning neist kujunevad kogukonnakeskused, mille funktsioon on kohalike elanike seas laiem. Antud stsenaariumis kasvab mobiilse noorsootöö tähtsus ning arvestades üldist digitaliseerumise trendi, tekivad uued koostöövormid nii haridusvaldkonnas, kogukondades kui ka noorsootöös: nt võivad juhendajate puudusel huvitegevustes koos osaleda väga erinevas vanuses inimesed, digikeskkondades huvitegevus hoogustub ning huvihariduse ja -tegevuse väiksema valikuga seoses osalevad noored nt kohalike ettevõtete vahenditest ja taristust lähtuvas huvitegevuses.

Samas on piirkondliku ebavõrdsuse tõttu noorte teadlikkus neist võimalustest maapiirkondades endiselt madal. Noored ei saa uutes alternatiivsetes huvitegevuse vormides motivatsiooni hoidmiseks juhendajatelt vajalikku tuge, sest nt kohalike ettevõtete juures pakutava huvitegevuse kujundamisse ei ole võimalik piisavalt mitteformaalõppe spetsialiste kaasata. Samuti väheneb sellises stsenaariumis huvihariduses ja huvitegevuses arendatavate erioskuste tase.

Tööturul viib kõrge kooli katkestajate määr kvalifitseeritud tööjõu puuduseni kõigis sektorites. Nii on kriitilise tähtsusega ning ühiskonna arenguks vajalikes valdkondades töökohad täitmata, kuid piirkondliku ebavõrdsuse tõttu esineb maapiirkondades ka kõrge töötus. Spetsialistide puudus kõigis piirkondades ning kriitilistes valdkondades, kus juba praegu esineb suur töötajate põud (tervisevaldkond ning haridus- ja noortevaldkond) tekitab ohtliku negatiivse koosmõju, mille tõttu hakkab vähenema ka noorte terviseteadlikkus.

Noorte poliitiline osalus ja kodanikuaktiivsus muutub selles stsenaariumis kahe teguri mõjul. Ühest küljest tõstab noorte kodanikuaktiivsust asjaolu, et riigipoolne toetus kõigis valdkondades on minimaalne, mis sunnib kogukondi ise tegutsema. Samas takistab seda noorte põhivajaduste rahuldamatus, millega seoses kasvab üldine lootusetuse tunne, mis vähendab motivatsiooni oma eluolu parandamiseks midagi kogukonnas ette võtta. Sellises olukorras võib noorte hääl teiste ühiskonnagruppidega võrreldes ka üldiselt aktiveerunud kogukondades jääda tagaplaanile.

6.3.1. Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?

Järgnevalt toome välja, missuguste tingimuste olemasolu korral võib stsenaarium „Nähtamatud noored“ aastaks 2030 realiseeruda.

- Haridus- ja noortevaldkonna spetsialiste ei väärtustata piisavalt. Noorsootöötajate senine palgatase ei muutu ning kutse omandamise populariseerimisele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Kohalikud omavalitsused ei väärtusta noorsootööd ega kaasa piisavalt sihtrühmi kohaliku tasandi noorsootöö arengukavade koostamisse. Selle tulemusena halvenevad ka noorsootöötajate võimalused oma kompetentse koolitustel arendada: koosmõjus valdkonna madala palgatasemega tekib juurde sellised avatud noorteakeskusi, kus on vaid üks töötaja, kellel on keeruline majast väljas koolitustel osaleda.
- Riikliku tasandi poliitikakujundamises ei pöörata piisavalt tähelepanu kompetentsete haridus- ja noortevaldkonna spetsialistide puudujäägile ega piirkondliku ebavõrdsuse pikaajalisele ja tõsisele mõjule noorte annete arendamisele ja arengule, hariduse omandamise ja töötamise võimalustele, vaimsele tervisele, sotsiaalsele mobiilsusele ning ühiskonna toimimisele. See tähendab vähest süsteemsust, tõenduspõhisust, sihtrühmade osalust ja intensiivsust antud probleemide adresseerimisel.
- Antud stsenaariumini võib viia suutmatus digitaliseerumise võimalustest senisest tõhusamalt kasu lõigata. See tähendab, et digimeetodite kasutamisega seotud töötajate ja noorte vajadusi ja nende tajutud takistusi ei analüüsita regulaarselt, meetmete kujundamisse ei kaasata probleemist mõjutatud sihtrühmi sisuliselt ei riiklikul ega kohalikul tasandil ning juba olemasolevate meetmete mõju ei hinnata. Puudujäägid püsivad nii koolide ja noorteakeskuste digitaalses õppevaras, maapiirkondade internetiühenduses kui ka olemasolevate haridus- ja noortevaldkonna spetsialistide ja noorte digioskustes.
- Noorte tööturule sisenemist ja tööhõivelisusega seotud oskusi ei toetata piisavalt. Õpilasmalevate tegevus ei laiene uutesse piirkondadesse, noortele suunatud toetusmeetmetele ja teenustele kvalifitseerumise vanusepiirid ei hõlma 20-eluaastate lõpus noori, noorte vajadusi seoses noorteinfo ei analüüsita järjepidevalt.
- Haridus- ja noortevaldkonna töötajate maapiirkondadesse tööleasumisega seotud meetmete mõju ei hinnata regulaarselt, mistõttu vajalikke muudatusi ei tuvastata ning olukord ei parane.
- Haridus- ja noortevaldkonna töötajatele ei pakuta piisavalt kvaliteetseid koolitusvõimalusi, mis parandaks töötajate kompetentse noorte 21. sajandi oskuste arendamisel, ühiskondliku aktiivsuse ja noorte vaimse tervise toetamisel. Nii vastavad haridus ja noorsootöö võimalused vähem tänaste noorte vajadustele ning

valdkonna atraktiivsus väheneb ka noorte jaoks, mis võib vähendada nende motivatsiooni ise vastavale erialale suunduda.

6.3.2. Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?

Stsenaariumite loomise töötoa osalejad pidasid oluliseks järgmisi tegevusi:

- Luua juurde täiendus- ja ümberõppe võimalusi, et tuua sobiva taustaga inimesi noorte- ja haridusvaldkonda tööle, nt lisada selliseid koolitusi Töötukassa pakutavate koolituste hulka.
- Erialase haridusega haridus- ja noortevaldkonna spetsialiste tuleks suunata tööle ka teistesse valdkondadesse – nt erinevate tasandite poliitikakujundamisse, et erialateadmistega inimesed saaksid sellisest kriisist väljumisse panustada.
- Noorsootöö väärtustamine ühiskonnas laiemalt nõuab sihitatud kommunikatsioonitegevusi valdkonnas töötavatelt vabauhendustelt ja noortevaldkonnaga seotud avaliku sektori asutustelt.
- Huvihariduse rahastamisvõimaluste parandamiseks peaksid avalik ja kolmas sektor tegema koostööd erasektoriga.
- Noorte- ja haridusvaldkonna kõrghariduse õppekavades tuleb rohkem tähelepanu pöörata ennetustöö ja turundusega seotud kompetentsidele.
- Tuleb maksimaalselt kasutada digitaalseid võimalusi, et eri piirkondade noortele teha noorsootöötajate olemasolust sõltumatult kättesaadavaks kvaliteetne ja nüüdisaegne eestikeelne terviseinfo - nt alkoholi-, tubaka- jm riskikäitumisega seonduv.
- Tuleb vähendada noorteinfo killustatust, sh uurides ja vajadusel parandades Teeviit.ee mainet ja nähtavust noorte seas.
- Jätkata:
 - noortevaldkonnas rahastuse teadlikult maapiirkondadesse suunamisega;
 - NEET-staatuses noortele suunatud tugisüsteemidega, nagu Noortegarantii;
 - Tagasi kooli jt haridusvaldkonda spetsialistide suunamise programmidega.

6.4. Piirkondliku ebavõrdsuse mõju väike, töötajaid puudu – „Uhhuu-ahhaa“

Selles stsenaariumis ei ole piirkondlikul ebavõrdsusel suurt mõju noorte heaolule ja arenguvõimalustele, küll aga on riigis puudu kvalifitseeritud noorte- ja haridusvaldkonna ning vaimse tervise spetsialistidest. Üldharidus on selles stsenaariumis üldiselt kehvasti kättesaadav. Kui muidu ühtlustab üldharidus ühiskonnas levivaid arusaamu, siis selles stsenaariumis ei saa üldharidus sellist rolli täita ning see soodustab ühiskonnas üksteisest täielikult eristuvate maailmavaadete ja arusaamade ümber kogukondade tekkimist. Seetõttu kasvab alternatiivsetele maailmavaadetele tuginevate haridus- ja tervishoiuteenuste pakkumine ja kasutamine. Kuigi piirkondliku ebavõrdsuse negatiivsed mõjud on selles stsenaariumis aastaks 2030 suures osas maandatud, viib üldine noorte- ja haridusvaldkonna spetsialistide puudus ühiskonna ikkagi kriisi, kus ebavõrdsus suureneb muudel alustel, mitte tingimata piirkondlikult.

Haridus- ja noortevaldkonda iseloomustab sellistes tingimustes olukord, kus kvaliteedikontrolli on pakutavate võimaluste üle vähe ning kvaliteet ebaühtlane. Järjest suurem osa üldhariduse pakkumisest muutub selles stsenaariumis tasuliseks – erakoolide osakaal suureneb. Nii on jõukamatest peredest noortel võimalus üldises kvalifitseeritud töötajate puuduse olukorras siiski kvaliteetsest haridusest osa saada, sest erakoolide võimekus muretseda (digi)õppematerjale ja -vahendeid, olla motiveeritud ja kompetentsetele töötajatele atraktiivne tööandja ning arendada töötajate kompetentse on parem kui riigi- ja munitsipaalkoolides.

Kogukonnad on sunnitud endale ka hariduse pakkumiseks ise alternatiive looma ning kasvab ka koduõppe populaarsus. Selles stsenaariumis on oluliselt vähenenud individuaalsete õpiradade pakkumise võimalus ning õppegrupid nii üldhariduskoolides, huviringides ja huvitegevuses ning noorsootöös suurenenud. Noorsootöötajad ei ole motiveeritud kutset omandama, sest kohalikud omavalitsused seda ei soodusta ega tunnusta. Noortel pole üldpädevuste arenguks piisavalt võimalusi, sest avatud noortekeskuste arv väheneb ja lahtiolekuajad lühenevad. Kutsenõuete laienemise asemel noortevaldkonnas tuleb haridus- ja noortevaldkonna seadusandluses järjest rohkem võimaldada kvalifikatsioonita inimeste palkamist. Huviharidusest ja -tegevusest muutub järjest suurem osa tasuliseks.

Tööturul on noortel keeruline alustada, sest puuduvad toetusmeetmete pakkujad ja arendajad. Hariduse ebaühtlase kvaliteedi tõttu tekib Eestist suur väljaränne ning kvalifitseeritud tööjõu puudus. Noorte vaimne ja füüsiline tervis kannatavad kvalifitseeritud spetsialistide puuduse tõttu. Turule ilmub erinevaid "isehakanud" teenusepakkujaid ja mentoreid ning tekivad kogukondlikud lahendused üksteise tervise toetamiseks.

Noorte huvisid mõjutab koolide poolt koordineeritud kultuurisündmustel osalemise vähenemine – töötajate puuduse tõttu on haridustöötajad ülekoormatud ning koolidel pole mujal viibivate õpetajate asendamiseks võimalusi. See vähendab noorte seas kultuuriüritustel osalemise harjumust. Noorte ühiskondlikus ja poliitilises osaluses suureneb kihistumine, sest noorte seas osalust soodustavad tugiteenused on kättesaadavad vaid vähestele noortele. Vähemate võimalustega noorte osalus ei ole spetsialistide põua tõttu toetatud ning seetõttu on kuulda vaid kõige paremas olukorras, ettevõtlikumate ja hästi toimetulevate noorte häält, mis aga võib jätta teistsuguse päritolu ja võimalustega noorte vajadused neid puudutavates otsustes veelgi rohkem tagaplaanile. Lisaks soodustab haridus- ja noortevaldkonna spetsialistide puudusest tingitud noorte arenguvõimaluste üldine kättesaamatus noorte vägivaldset radikaliseerumist.

Kuigi piirkondliku ebavõrdsuse mõju noorte arenguvõimalustele on selles stsenaariumis aastal 2030 väike, on paratamatu, et aja möödudes jõutakse üldise noorte- ja haridusvaldkonna spetsialistide puuduse tõttu lõpuks ikkagi ka piirkonniti suure ebavõrdsuseni: kulude kärpimiseks tuleb sulgeda koole, huvihariduse ja huvitegevuse pakkujaid on vähe ning kompetentsed töötajad koonduvad paremate töötingimustega asutustesse.

6.4.1. Millistel tingimustel võib see stsenaarium realiseeruda?

Järgnevalt toome välja, missuguste tingimuste olemasolu korral võib stsenaarium „Uhhuu-ahhaa“ aastaks 2030 realiseeruda.

- Haridus- ja noortevaldkonna töötajaid ei väärtustata piisavalt. Riik ja kohalikud omavalitsused ei prioritseeri palgakasvu, töötingimused ega enesetäiendusvõimalused ei parane. Noortevaldkonna töötajate mainekasvule ei pöörata õpetajate kõrval piisavalt tähelepanu.

- Transpordiühendused eri maakondade vahel toimivad hästi ning seetõttu on ka maapiirkondade noortel võimalik keskustes tööl käia ning haridus- ja noortevaldkonna töötajatel end teatud määral eri piirkondade asutuste vahel jagada.
- Eduka regionaalpoliitika, aga ka vastavate haridus- ja noortevaldkonna poliitikameetmete (nt erinevate edukate motivatsioonipakettide) tulemusel on saavutatud olukord, kus töötajate olemasolu ei sõltu niivõrd piirkonnast (nii keskustes kui ka maapiirkondades on haridus- ja noortevaldkonna töötajaid), kuid üldiselt on riigis kompetentseid haridus- ja noortevaldkonna töötajaid puudu.
- Riikliku tasandi poliitikakujundamises ei pöörata piisavalt tähelepanu kompetentsete haridus- ja noortevaldkonna spetsialistide puudujäägile ega piirkondliku ebavõrdsuse pikaajalisele ja tõsisele mõjule noorte annete arendamisele ja arengule, hariduse omandamise ja töötamise võimalustele, vaimsele tervisele, sotsiaalsele mobiilsusele ning ühiskonna toimimisele. See tähendab vähest süsteemsust, tõenduspõhisust, sihtrühmade osalust ja intensiivsust antud probleemide adresseerimisel.
- Antud stsenaariumini võib viia suutmatus digitaliseerumise võimalustest senisest tõhusamalt kasu lõigata. See tähendab, et digimeetodite kasutamisega seotud töötajate ja noorte vajadusi ja nende tajutud takistusi ei analüüsita regulaarselt, meetmete kujundamisse ei kaasata probleemist mõjutatud sihtrühmi sisuliselt ei riiklikul ega kohalikul tasandil ning juba olemasolevate meetmete mõju ei hinnata. Puudujäägid püsivad nii koolide ja noortekeskuste digitaalses õppevaras, maapiirkondade internetiühenduses kui ka olemasolevate haridus- ja noortevaldkonna spetsialistide ja noorte digioskustes.
- Haridus- ja noortevaldkonna potentsiaalile ühiskondliku polariseerumise vähendamisel ei pöörata piisavalt palju tähelepanu – töötajatele ei pakuta piisavalt koolitusvõimalusi, mis on seotud noorte andmepädevuse ja kriitilise mõtlemise oskuse arendamisega. Riiklik rahastus haridus- ja noortevaldkonna meetmetele ei ole taotlusvoorudes prioritseerinud 21. sajandi oskuste arendamist. Nii on ühiskond on arusaamades ja väärtustes polariseerunud ja sellisena vastuvõtlik kriisidele ja manipulatsioonidele nt seoses digitaliseerumisega kaasneva väärinfo levikuga.

6.4.2. Mida stsenaariumi korral teha, tagamaks noorte heaolu ja arenguvõimalused?

Stsenaariumite loomise töötoa osalejad pidasid oluliseks järgmisi tegevusi:

- Tuleb jätkata infrastruktuuri arendamisega, et luua ühendusi eri piirkondade vahel;
- Senisest suurem vajadus pöörata tähelepanu ennastjuhtiva õppija oskustele;

- Kohalike omavalitsuste autonoomia kasvatamine – rohkem rahastusotsuseid ja vastutust kohalikele omavalitsustele, suurem tükk riigieelarvest kohalikele omavalitsustele;
- Eri kaasamispraktikate arendamine ja populariseerimine. Noori tuleb rohkem usaldada ning neid sisulisemalt kaasata, nendega päriselt vastutust jagades;
- Õpetajate ja noorsootöötajate ettevalmistuses on oluline koolitada spetsialiste noortes vastutustunnet ja ettevõtlikkust arendama ning noori jõustama.

7. Põhisõnumid ja poliitikasoovitused

Haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudus ja kompetentsid

Üks kriitilisemaid probleeme, mis Eesti noorte heaolu ja arenguvõimalusi aastal 2030 võib ohustada, on kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudujääk.

Eesti õpetajaskond vananeb, pooled õpetajad on vanuses 50+ ja alla 30aastaseid on vähem kui 10%. Õpetajate kompetentsus vajab tõstmist, nt on murekohaks kohati ebapiisav ettevalmistus õpetada erinevate vajadustega noori koos. Õpetajad saaksid noori rohkem toetada ning tekitada tunde, et neid saab usaldada.

Ka noorsootöötajaid napib, nt on pooltes Eesti noortekeskustes tööl ainult üks noorsootöötaja ja täiendavaid töötajaid on keeruline leida. Noorsootöötajate palgad jäävad märkimisväärselt alla nii Eesti keskmisele kui ka üldhariduskoolide õpetajate keskmisele palgale ning noorsootöötajate ebapiisava väärtustamise üks põhjustest on ebaühtlane erialane ettevalmistus. Arendamist vajab noorsootöötajate kompetentsus, sh oskus noori kaasata (eeskätt probleemse käitumisega ning tõhustatud ja erituge vajavaid noori), oskus toetada rändetaustaga noori ja kultuuridevahelist suhtlust, suutlikkus õpetada sotsiaalseid ja emotsionaalseid jt 21. sajandi oskusi ning toetada noorte vaimset tervist.

Eelnevat arvesse võttes on kvalifitseeritud haridus- ja noortevaldkonna töötajate piisavus (töötajaid piisavalt vs. töötajaid puudu) meie uuringu tulemusel üks kahest peamisest võtmetegurist, mis Eesti noorte tulevikku aastal 2030 enim mõjutab.

Poliitikasoovitused:

- Järelkasvu suurendamiseks on oluline haridus-, aga eriti noortevaldkonna töötajaid ühiskondlikult senisest enam väärtustada. Noorsootöötajate puhul peab see hõlmama ühena esimestest sammudest ühtlaselt kõrge kompetentsuse kujundamist töötajate seas. Sellega peavad aga kaasnema arvestatav palgakasv, täienduskoolitustel osalemise võimaluste parandamine ning nii töötajatele endile kui ka avalikkusele suunatud kommunikatsioonitegevused noorsootöötajate staatuse tõstmiseks. Viimasel on omakorda potentsiaal parandada noorsootöö väärtustamist kohalike omavalitsuste juhtimises, mis võib aidata kaasa töötingimuste ja -tasu paranemisele.
- Noorsootöötajate kutsenõudele ülemineku vajadust ja toetusmeetmeid tuleb hoolikalt analüüsida.
- Noorsootöötajate töötingimuste ja tööalase heaolu kohta napib andmeid. Oluline on riiklikult vastava teema uurimistegevusi rahastada.

- Üldhariduskoolide õpetajate baas- ja täiendkoolitussüsteemi tuleb kohandada, et õpetajate oskused noorte vajadustele ja ootustele Eestisiseste arengute ja globaalsete megatrendide kontekstis paremini vastaksid.

Piirkondlik ebavõrdsus

Teine kriitilisemaid probleeme, mis Eesti noorte heaolu ja arenguvõimalusi aastal 2030 võib ohustada, on piirkondlik ebavõrdsus horisontaalse teemana, st hõlmates ebavõrdsust nii noortevaldkonnas, hariduses, tööturul kui ka tervisevaldkonnas.

Mitmed noorsootöö võimalused ei ole maapiirkondades hästi kättesaadavad. Kuigi mõned teenused, nt avatud noortekeskus, on noortele igal pool tasuta, esineb omavalitsuste vahel siiski erinevusi noortele tasuta kättesaadavate noorsootöö tegevuste hulgas. Noorsootöötajate palgad erinevad piirkonniti, mis võib kätkeada ka erinevusi noortele pakutavate teenuste kvaliteedis.

Õpilased saavad Eesti eri piirkondades erineva kvaliteediga haridust: maapiirkondade, aga ka Tallinna venekeelsete koolide tulemused on mitmes vaates teistest madalamad. Õpetajate järelkasvu probleem on maapiirkondades teravam kui Tartu ja Harju maakondades. Maapiirkondades on noortel kehvemad töötamise võimalused, maal elamine on oluline NEET-staatusesse sattumise riskitegur. Maapiirkondade noorte seas esineb rohkem ülekaalusust.

Ebavõrdsuse süvenemine tooks kaasa järjest killustunumad võimalused noorte heaolu ja arenguvõimalusi ühtlaselt kõrge kvaliteediga toetada. Ebavõrdsus ja ilmajätustunne võib aga omakorda luua soodsa pinnase mitmetele tõsistele sotsiaalsetele probleemidele, sh polariseerumine, vägivaldne radikaliseerumine ja õigusrikkumiste suurenemine.

Eelnevat arvesse võttes on piirkondlik ebavõrdsus (väike vs. suur) meie uuringu tulemusel teine kahest peamisest võtmejõust, mis Eesti noorte tulevikku aastal 2030 enim mõjutab ning nii noortevaldkonnas kui ka sidusvaldkondades on vaja pingutada selle nimel, et noorte heaolu ja arenguvõimalused ei oleks nii tugevas sõltuvuses piirkonnast, kus nad elavad.

Poliitikasoovitused:

- Omavalituste lõikes tuleb ühtlustada nii noorsootöö kättesaadavust kui ka kvaliteeti – suurt rolli mängib selles läbi hindamis- ja uurimistegevuste kohalike omavalitsuste noorsootöö rahastamisest, korraldusest ning kvaliteedist regulaarse ülevaate tagamine.
- Kuna noorsootööd pakkuvaid asutusi ei ole võimalik luua kõikide noorte kodu vahetusse lähedusse, tuleb kohalikel omavalitsustel tagada head ühistranspordiühendused noorte elukohtade ja noorsootöö asutuste vahel.

- Omavalitsustevahelised transpordiühendused vajavad parandamist – see mõjutab otseselt maapiirkondade noorte töövõimalusi.
- Ebavõrdsuse vähendamiseks tuleks kohalikel omavalitsustel rohkem tähelepanu pöörata erialaorganisatsioonide soovitatud standardile, mille järgi peab noortekeskuse teenus vähemalt 25 tundi nädalas kättesaadav olema kõigile Eesti noortele.
- Omavalitsuseti tuleb ühtlustada noorte võimalusi osaleda noorsootöös tasuta. Erinevates kohalikele omavalitsustele suunatud riiklikes noorsootöö toetusmeetmetes on seega oluline ühena rahastamistingimustest määratleda teenuse tasuta kättesaadavus noortele.
- Vaid umbes kümnendik Eesti noortekeskusi suudab pakkuda väga kvaliteetset teenust, mis viitab vajadusele kaasajastada, sh muuta paremini ligipääsetavaks ja keskkonnasõbralikumaks noortekeskuste ruume, suurendada noorsootöötajate arvu keskustes ning tõsta töötajate kompetentsi. See eeldab lisainvesteeringuid nii kohalikele omavalitsustelt kui ka täiendavate noorsootöötajate ametisse asumist (vt ka Haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudus ja kompetentsid – Poliitikasoovitused).
- Suurt rõhku tuleb panna kehvemate tingimuste ja tulemustega koolide (eeskätt maakoolide ja Tallinna venekeelsete koolide) arendamisele, milles mängib suurt rolli õpetajate järelkasvu tagamine väikekohtades. Seega on lisaks õpetajaameti senisest suuremale väärtustamisele (vt ka Haridus- ja noortevaldkonna töötajate puudus ja kompetentsid – Poliitikasoovitused) vaja hinnata ja vajadusel teha muudatusi meetmetes, mis on suunatud õpetajate maapiirkondadesse tööle asumise motiveerimisele.
- Jätkata digitaliseerimisega, et kõigile Eesti noortele oleks tagatud ligipääs kiirele internetiühendusele ja kaasaegsetele digivahenditele, mille abil oleks võimalik mh distantsilt toimuvates videoloengutes ja noorsootöös osaleda. Enamus kohtumisi nii hariduses kui ka noorsootöös peaksid endiselt toimuma silmast-silma, distantskohtumised oleksid täienduseks. Digitaliseerimisega jätkates on oluline kõigil tasanditel (riik, KOV, kool, noorsootöö, pere) teadvustada võimalikke riske ning toetada noori selliselt, et digitaliseerimise võimalused saaksid realiseeritud ja et riskid ei realiseeruks. Olulist rolli selles mängivad eri tasanditele suunatud tõenduspõhised infokampaaniad ja koolitused, tõstmaks teadlikkust digitaliseerumise võimalustest ja riskidest ning sellest, kuidas noori sealjuures asjakohaselt toetada.

Noorte mõjujõud ja osalus poliitilises elus

Riigisiseste ja rahvusvaheliste arengute (megatrendide) taustal on Eesti noorte ja noortevaldkonna jaoks tõsine risk, mis aastaks 2030 realiseeruda võib, noorte poliitikast

kaugenemise süvenemine, kibestumus, polariseerumine ning vägivaldne radikaliseerumine. Ühelt poolt on sellega seotud rahvastiku vananemise trend – moodustades valijaskonnas üha väiksema osa, tunnevad noored aina enam, et nende hääl ei ole kaalu, vanemad põlvkonnad langetavad otsuseid, mis mõjutavad tänaste noorte tulevikku. Sageli ei ole need otsused sellised, mida noored ise toetaksid. Näiteks toetavad paljud noored keskkonnahoidu, kuid tänased poliitikavalikud sellega alati vastavuses ei ole. Võõrandumisele ja kibestumusele loovad soodsa pinnase noorte seas süvenevad majandusraskused, mida toidavad pea kõik siinses aruandes välja toodud megatrendid – rahvastiku vananemine, mis piirab riigi võimalusi kehvemal majanduslikul järjel olevaid noori toetada; tööturu muutumine, kuna noortel on üha keerulisem kiiresti muutuvale ja nõudlikule tööturule siseneda ja seal hakkama saada; kliimamuutus ja julgeolekuolukorra muutumine, mis toovad kaasa hindade tõusu.

Ehkki noorte osakaal valijaskonnas langeb ja võimalused saavutada soovitud poliitikamuutuseid valimistel seega samuti vähenevad, saavad noored oma hääle võimendamiseks traditsiooniliste osalusvormide (valimiste) kõrval kasutada uusi poliitikas osalemise vorme (veebipetitsioonide ja sotsiaalmeedias liikumiste algatamine jne). Kuigi Eesti noortel on head teadmised ühiskonnaelu toimimisest, ei ole nende ühiskondlik aktiivsus aga aastatega paranenud ning ka noorsootöötajad tajuvad, et nende pädevused kodanikuhariduse toetamisel vajavad arendamist.

Toimetulekuraskustes noored, kes ei saa riigilt heaolu hoidmiseks piisavalt tuge, võivad kaotada usalduse riigi suhtes ning tunda, et riik ei hooli – seda eriti muutunud julgeolekuolukorras, mis on osade noorte jaoks selgelt illustreerinud, kuidas ressurside kiire mobiliseerimine nt kaitsekulutusteks on poliitilise tahte (või selle puudumise) küsimus. Olukorras, kus noortel on väga keeruline majanduslikult toime tulla, võib raugeda ka noorte motivatsioon enda jaoks oluliste teemade nimel võidelda. Kibestumust, polariseerumist ja vägivaldset radikaliseerumist võib omakorda tagant tõugata digitaliseerumisega kaasnev valeinfo ja vihakõne levik.

Poliitikasoovitused:

- Noorte- ja haridusvaldkonna töötajatel on oluline senisest enam tähelepanu pöörata noorte informeerimisele erinevatest võimalustest poliitikamuutusi esile kutsuda ning võimestada noori neid kasutama.
- Erialaorganisatsioonidel ja riigil tuleb läbi täienduskoolituste pakkumise tagada noorte- ja haridusvaldkonna töötajate endi informeeritus poliitilisest osalusest, selle uutest ja ebatraditsioonilisematest vormidest, et töötajatel oleksid vajalikud hoiakud ka uute osalusvormide tunnustamiseks ja toetamiseks.
- Nii riigi tasandi poliitikakujundamisel kui ka üldhariduskoolides tuleks lisaks praegustele osalusvormidele (nt õpilasesindused, osaluskohtvikud) noorte sisuliseks

kaasamiseks laiendada valikut noorte sügavat osalust võimaldavatest meetoditest ja formaatidest: tegevus-osalusuuringud kooli loovtööde/uurimistööde raames, vähemusgruppide esindajate huvikaitsepädevuste arendamine, noorte juhitud hindamisprojektid jne (vt nt Crowley & Moxon, 2018).

- Ehkki digitaliseerumine pakub vahendid uute osalusvormide kasutamiseks, on oluline teadvustada, et võtmetegur noorte poliitilise osaluse kasvus on motivatsioon (oma väärtuste eest seista, eelistatud poliitikuid valida jne). Seega on noorte- ja haridusvaldkonna töötajatel väga oluline noorte poliitikas osalemise motivatsiooni kujunemist tõenduspõhiselt toetada.
- Erialaorganisatsioonidel, vabauhendustel ja riigil tuleb senisest enam tähelepanu pöörata noorte- ja haridusvaldkonna töötajate kodanikuharidusega seotud kompetentsidele, keskendudes eriti meetoditele, mis toetavad noorte juba heade teadmiste ja ideede ühiskonnaelus rakendamist – oma seisukohtade avaldamist, poliitikakujundajatelt soovitud muutuste nõudmist, ise poliitikasse panustamist. Sellele aitab kaasa uute osalusvormide tunnustamine ja toetamine (vt ülalpool).
- Digitaliseerimisega kaasneva valeinfo leviku tõttu tuleb noorte andmepädevuse ja kriitilise mõtlemise arendamisele pöörata tähelepanu eri tasanditel: rahastades vastavaid projektipõhiseid tegevusi, haridus- ja noortevaldkonna töötajate koolitustegevusi, suunates antud valdkonna pädevuste väärtustamisele kommunikatsioonitegevusi.
- Noorte poliitikast võõrandumise kontekstis on iseäranis oluline, et nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse institutsioonid tegeleksid järjepidevalt noorte sisulise kaasamisega poliitikakujundamisse.

Noorte oskuste vastavus tööturu vajadustele

Tööturu muutumise kontekstis on tõsine risk, mis aastaks 2030 realiseeruda võib, süvenev lõhe oskuste vahel, mida noortelt tööturul oodatakse ja mida noored haridussüsteemist saavad. Käesolevast uuringust selgus, et haridussüsteemi tajutakse endiselt kui eeskätt aineteadmiste arendajat, kuid tööturul on üha enam hinnas 21. sajandi oskused, nagu sotsiaalsed ja emotsionaalsed oskused, eneseregulatsioonioskused, õpioskused, kriitilise mõtlemise oskus, digioskused. Tööturu muutumise tagajärjel kannatavad rohkem need, kes juba enne olid hapramal positsioonil, st madala ja keskmise oskuste tasemega töötajad, kelleks on sageli noored ning kelle tööd ohustab automatiseerimine. Nii süveneb ebavõrdsus ja noortel on üha keerulisem tööturule siseneda ja seal toime tulla.

Poliitikasoovitused:

- Noorte- ja haridusvaldkond peab üha enam fookusesse võtma noorte 21. sajandi oskuste arendamise. Seda tuleb teha nii projektipõhiste tegevuste rahastusvoorude tingimustes vastavaid teemasid prioritseerides kui ka õppekavaarenduses.
- Tuleb tõsta nii noorsootöötajate kui ka üldhariduskoolide õpetajate kompetentsi 21. sajandi oskuste arendamises. Kuna valdkond on aga väga lai ning spetsialistide täiendkoolituste arendamine ja seeläbi haridus- ja noortevaldkonnas muutuste realiseerumine võtab aega, tuleks seada prioriteete selle järgi, millised pädevused on noorte jaoks kriitilisemad kui teised. Näiteks võib tehnilistest digioskustest olulisem olla arendada kriitilist digitaalset kirjaoskust, mis arendab noorte kriitilist mõtlemist, silmaringi ja suutlikkust digitaalsetes keskkondades paremini orienteeruda.
- Ebavõrdsuse süvenemise vältimiseks tuleb 21. sajandi oskuste kujunemist toetada eeskätt madala ja keskmise oskuste tasemega noortel.

Noorte vaimne tervis

Viimastel aastatel, eriti COVID-19 pandeemia valguses, on üha enam nähtavale tulnud noorte vaimse tervise probleemid, mille laienemist ja süvenemist aastaks 2030 võivad soodustada kõik esile tõstetud megatrendid. Rahvastiku vananemine võib vaimset tervist survestada seoses poliitiliste ja majanduslike pingetega. Digitaliseerumine võib soodustada õpiraskusi, suhteprobleeme, digisõltuvust, enesehinnangu langemist ja vägivaldset radikaliseerumist. Tööturu muutumine lisab pingeid seoses keerukustega kiiresti muutuvale tööturule sisenemise ja seal toimetulekuga. Kliimamuutus võib noortes tekitada abitusetunnet, murelikkust, hirmu ja viha. Julgeolekuolukorra muutumine võib suurendada ärevust ja pinget ning kuna vaimse tervise abi vajavad ka Eestisse saabunud sõjapõgenikud, on vaimse tervise tugisüsteemid üha suurema surve all ja märkimisväärseid lisainvesteeringuid tegemata noorte võimalused vaimse tervise probleemide korral abi saada vähenevad.

Poliitikasoovitused:

- Nii noorte- kui ka haridusvaldkonna töötajatel tuleb üha enam tähelepanu pöörata noorte vaimsele tervisele, arendades noorte eneseregulatsioonioskusi, digiärksust jm vajalikke oskusi oma vaimse tervise hoidmiseks. Selleks tuleb noorte- ja haridusvaldkonna töötajatele pakkuda asjakohaseid koolitusvõimalusi.
- Kuna praeguse noorteinfo süsteemiga on noored pigem rahulolematud (see on noorte hinnangul killustunud, madala usaldusväarsusega, vähekasutatud ega paku piisavalt detailset infot), on oluline uurida noorteinfo kvaliteeti, kättesaadavust ja noorte sellega seotud vajadusi.
- Ukraina sõja ja kliimakriisi taustal on võimalikuks riskiks rändega seotud väljakutsed, sh integratsiooniprobleemid. Noorte- ja haridusvaldkonna töötajad

peavad üha enam olema valmis töötama ka rändetaustaga noortega, arvestades sealjuures, et sõjapõgenikest noorte vaimse tervise toetamine võib vajada erilist tähelepanu. Kuna töötajatel praegu napib oskusi teisest kultuuriruumist pärit ja traumakogemusega noorte toetamiseks, tuleb luua vastavaid koolitusvõimalusi.

- Muutunud julgeolekuolukorra taustal pöörata senisest enam tähelepanu noorte ellujäämisoskuste arendamisele nii hariduses kui ka noortevaldkonnas. Nii projektipõhistes tegevustes teemasid prioritseerides kui ka õppekavaarenduses tasub kaaluda rahuhariduse kontseptsioonist lähtumist noorte arendamisel. Leida nii hariduses kui ka noortevaldkonnas võimalusi patriotismi mõtestamiseks erinevatel alustel (st mitte ainult etnilisel pinnal).

Käsitus noorte sihtrühmast

Eri vajaduste, päritolu, identiteetide ja võimalustega noorte alarühmi tuleks Eesti noortepoliitikas ja arengute seiramises senisest täpsemalt eristada, sest eriti megatrendide kontekstis võivad haavatavad noored just nende olukorrale ja vajadustele sihistatud meetmeid vajada. Nii tööturu muutustega kaasnedavad võivad ebavõrdsuse süvenemine, digitaliseerumise riskina välja toodud vaimse tervise probleemid ja ligipääs digivahenditele kui ka julgeolekuolukorra muutumise ja kliimamuutuse tagajärjel tekkivad majandusraskused mõjutavad enim just haavatavaid noori. Nt LGBT+ noorte vaimne tervis on juba keerulisemas olukorras, ning madala sotsiaalmajandusliku taustaga noori võib mõjutada digivahendite suurenenud kasutamise ja kaasaegsena hoidmisega seotud majanduslik koorem. Kuigi Eesti poliitikadokumentides käsitatakse noori kui aktiivseid eestvedajaid, on haavatavad noored igapäevaselt keerulisemas olukorras, mis raskendab ka oma olukorra parandamiseks sotsiaalsete muutuste eest vedamist. Noorte ühiskondliku aktiivsusega seotud üldised näitajad ei peegelda mitmekesisust noorte sihtrühma sees.

Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 käsitab noori kui ühiskondlike muutuste eestvedajaid ning seab eesmärgiks ka noorte kodanikuosaluse toetamise, kuid eksperdid tajuvad, et praegused poliitikad jätavad kliimamuutuse kontekstis noortele ühiskonna edasiviimiseks väga vähe vahendeid. Sellist käsitust noortest kui eri eluvaldkondade eestvedajatest hinnati noortele liigse vastutuse panemiseks eelnevate põlvkondade otsuste tagajärgede eest.

Noorte sihtrühma vanuselised definitsioonid küll erinevad riigiti ning üheselt õigeid piire ei olegi võimalik tõmmata, kuid megatrendide mõju nagu raskused tööturule sisenemisel, pikenev haridustee ning kõrgemas vanuses esmasünnitamine tähendavad, et traditsiooniliselt noortele omastes eluetappides (kõrgharidus, esimese töö otsimine) osaleb järjest enam ka inimesi, kes on vanemad kui praegu Eestis noori defineeriv vanusevahemik 7–26 eluaastat.

Poliitikasoovitused:

- Noorte määratluse vanusepiiride muutmisel tuleks kaaluda ülemise vanusepiiri tõstmist. See võib aidata leevendada ülemaailmsete megatrendide negatiivseid mõjusid noortele ning ühtlustaks ka Eesti ja Euroopa tasandi definitsioone noorte sihtrühmast.
- Noortevaldkonna poliitika kujundamisel, tegevuste väljatöötamisel ning noortevaldkonna mõõdikutes tuleks eri noorte alarühmi senisest täpsemalt eristada.
- Käsitus noortest ja nende ühiskondlikust rollist võiks muutuda nii, et ühiskonna edasiviimise juures oleks rõhutatud eri põlvkondade ja ühiskonnagruppide koostöö vajalikkus.

8. Kasutatud allikad

Abrams, Z. (2022). Talking to kids about the war in Ukraine. <https://www.apa.org/news/apa/2022/children-teens-war-ukraine> (05.06.2022)

Arenguseire Keskus (2022). Eesti kõrghariduse hetkeseis ja väljakutsed. https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2022/02/2022_korghariduse_tulevik_luhiraport_korghariduse_hetkeseis_ja_valjakutsed.pdf (12.06.2022)

Arntz, M., Zierahn, U. & Gregory, T. (2016). The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries: A Comparative Analysis. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 189. Paris: OECD Publishing.

Aroosa, A., Karadal, S., Kandola-Wade, S., Duggan, J., Ahmed, F. & Bostone, S. (2022). Give Peace Education a Chance: A Citizenship-based educational approach. <https://blogs.ucl.ac.uk/peaceeducation/> (21.06.2022)

Bakhshi, H., Downing, J. M., Osborne, M. A. & Schneider, P. (2017). The future of skills: Employment in 2030. <https://futureskills.pearson.com/research/assets/pdfs/technical-report.pdf> (04.06.2022)

Bart, S., Mürsepp, L., Rannala, I.-E., Taru, M. & Toots, M. (2014). Youth and Public Policy in Estonia. https://www.youthpolicy.org/pdfs/Youth_Public_Policy_Estonia_En.pdf

Beilmann, M. & Kalmus, V. (2019). Participation types of Estonian youth from politically minded activists to passive young citizens. In: Heikki Lauha & Kati Nölvak (Ed.). Digitalization and Youth Work (79–83). Tallinn/ Helsinki: Verke/ Estonian Youth Work Centre.

Burns, D., Howard, J. & Ospina, S. M. (2021). The SAGE Handbook of Participatory Research and Inquiry. London: SAGE Publications Ltd.

Cedefop (2020). Assessing the employment impact of technological change and automation: the role of employers' practices. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop research paper, No 79. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/173340>

Chiw, A. & Ling, H. S. (2019). Young people in Australia and climate change: Perceptions and concerns. A report for Millennium Kids. <https://www.millenniumkids.com.au/wp-content/uploads/2019/02/Young-People-and-Climate-Change.pdf> (10.06.2022)

Choudaha, R. & van Rest, E. (2018). Envisioning Pathways to 2030: Megatrends shaping the future of global higher education and international student mobility.

Cook, D. J., Duncan, G., Sprint, G. & Fritz, R. (s.d.). Using Smart City Technology to Make Healthcare Smarter. <https://eecs.wsu.edu/~cook/pubs/pieeee18.pdf> (08.06.2022)

Crowley, A. & Moxon, D. (2017) New and innovative forms of youth participation in decision-making processes. <https://edoc.coe.int/en/youth-in-europe/7625-new-and-innovative-forms-of-youth-participation-in-decision-making-processes.html>

Deming, D. J. (2017). The growing importance of social skills in the labour market. The Quarterly Journal of Economics, 1593–1640.

Dibou, T. (2019.) Youth policy in Estonia: addressing challenges of joined up working in the context of multilevel governance. Tallinn: Tallinn University. <https://www.etera.ee/zoom/59514/view?page=4&p=separate&tool=info&view=0,319,314,3,4232>

Dibou, T., Rannala, I-E., Žuravljova, M., Männiste, A. & Roomets, Ü. (2019). Experiences and challenges of developing youth worker curriculum in Estonia. – M. Seal (Ed.), Teaching youth work in higher education. Tensions, connections, continuities and contradictions. Tartu, 63–75

Eesti 2035 töömaterjal: ARENGUVAJADUSED. (2019).

Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (2018). Noortekeskuste hea tava. https://ank.ee/wp-content/uploads/2018/09/Noortekeskuse_Hea_Tava_2018.pdf (11.08.2022)

Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (s.d.). NOORTEKESKUSTE miinimumstandard 2020. <https://ank.ee/wp-content/uploads/2021/01/Noortekeskuste-miinimumstandard.pdf> (11.08.2022)

Eesti Noorsootöö Keskus (2019). Kvaliteedijuhtimine noorsootöös. Kvaliteedi hindamise käsiraamat. <https://harno.ee/media/479/download>

Eesti noorteühenduste Liit (s.d.). Noortefoorum 2035 tulemuste kokkuvõte.

European Commission (2020a). COUNCIL RECOMMENDATION of 30 October 2020 on A Bridge to Jobs – Reinforcing the Youth Guarantee and replacing the Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee (2020/C 372/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1104\(01\)&qid=1621859627527&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1104(01)&qid=1621859627527&from=EN)

European Commission (2020b). Hariduse ja koolituse valdkonna ülevaade 2020. https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/estonia_ee.html#three

European Commission (2019). Key competences for lifelong learning. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540> (05.06.2022)

Freedom House (2019). Freedom on the net 2019. The Crisis of Social Media.

Gaub, F. (2019). Challenges and choices for Europe. Global trends to 2030. European Strategy and Policy Analysis System. <https://ec.europa.eu/assets/epsc/pages/espas/index.html> (17.07.2022)

Gazzola, P., Grechi, D., Papagiannis, F. & Marrapodi, C. (2020). The sharing economy in a digital society: youth consumer behavior in Italy. *Kybernetes*.

GCF Global (s.d.). Digital Media Literacy – What is an Echo Chamber? <https://edu.gcfglobal.org/en/digital-media-literacy/what-is-an-echo-chamber/1/> (17.08.2022)

Gillow, E., Schwitzer, R. & Dorrell, E. (2022). Teaching about climate change. <https://www.publicfirst.co.uk/wp-content/uploads/2022/06/FULL-UCL-Institute-for-Education-Centre-for-Climate-Change-and-Sustainability-Education-1-1.pdf> (19.06.2022)

Glušková, N., Nelis, L. & Nurk, E. (2021). Eesti õpilaste kasvu seire: 2018/19. õppeaasta uuringu raport. WHO Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI). Tallinn: Tervise Arengu Instituut; 2021.

Griffith, H. & Soboleva, L. (2022). Rahuharidus – noortevaldkonna vastuskirjad. *Mihus*. https://mihus.mitteformaalne.ee/rahuharidus-noortevaldkonna-vastuskirjad/?fbclid=IwAR0ixYmFb8vyvai82nNW63sWqHI-TnsXK0bjjAMB4YsYL6Xjc0ubR_Vf2PuA (21.06.2022)

Grinberg, I. (2017). Õpilaste läbipõlemine – kas Eesti kooli pudelikael? *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2017/08/opilaste-labipolemene-kas-eesti-kooli-pudelikael/> (26.05.2022)

Haaristo, H.-S., Räis, M. L., Kasemets, L., Kallaste, E., Aland, L., Anniste, K., Anspal, S., Haugas, S., Jaanits, J., Järve, J., Koppel, K., Lang, A., Lauri, T., Michelson, A., Murasov, M., Mägi, E., Piirimäe, K., Pöder, K., Rajaveer, K., Sandre, S.-L., Sõmer, M. (2019). Elukestva õppe strateegia vahehindamine. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, Rakendusauuringute Keskus CentAR.

Haav, A. (2020). Noorte ülekaalulisus ja sellega seotud tegurid. *Eesti Arst*, 99.

Haridus- ja Teadusministeerium (2020). PISA 2018 finantskirjaoskuse uuring. https://www.hm.ee/sites/default/files/07.05.2020_pisa_finantskirjaoskus_kokkuvote.pdf

Haridus- ja Teadusministeerium (2021). Noortevaldkonna arengukava 2021–2035. https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2021-2035_kinnitatud_12.08.2035.pdf (11.07.2022)

Haridus- ja Teadusministeerium (2022a). Noortevaldkond. <https://www.hm.ee/et/tegevused/noortevaldkond> (11.07.2022)

Haridus- ja Teadusministeerium (2022b). Haridus- ja Teadusministeeriumi tulemusvaldkonna „Tark ja tegus rahvas“ 2021. aasta tulemusaruanne. https://www.hm.ee/sites/default/files/tuv_tark_ja_tegus_rahvas_2021_tulemusaruanne.pdf (11.08.2022)

Harrabin, R. (2021). Climate change: Young people very worried – survey. <https://www.bbc.com/news/world-58549373> (10.06.2022)

Haugas, S., Allemann, M. & Anniste, K. (2021). COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslik mõju noortele. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Henn, M., Sloam, J. & Nunes, A. (2021). Young cosmopolitans and environmental politics: how postmaterialist values inform and shape youth engagement in environmental politics. *Journal of Youth Studies*.

IEA Rahvusvaheline Kodanikuhariduse Uuring ICCS 2016. (s.d.). Eesti põhitulemused. <https://www.iea.nl/publications/study-reports/national-reports-iea-studies/iea-rahvusvaheline-kodanikuhariduse-uuring>

Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A., Kelly, C. & Arnarsson, A. M. (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332091/9789289055000-eng.pdf>

Jüristo, T. (2021). Oleme ise tulevastele põlvedele abiks. *ERR*. <https://www.err.ee/1608209749/tarmo-juristo-oleme-ise-tulevastele-polvedele-abiks> (07.06.2022)

Kantar Emor (2019). Kes need lumehelbekesed tegi? Ise tegite! <https://www.kantaremor.ee/blogi/kes-need-lumehelbekesed-tegi-ise-tegite/> (03.07.2022)

KPMG (2016). Future State 2030: The global megatrends shaping governments. https://www.worldgovernmentsummit.org/docs/default-source/publication/2016/future-states-2030/futurestate2030_en.pdf?sfvrsn=b5a80c0a_2 (04.06.2022)

Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). *The Action Research Planner*. Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-4560-67-2>

Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S. & Mägi, E. (2022). Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel. Tallinn: Mõttekoda Praxis. https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/05/Kiusamisennetuse_uuring_lopparuanne_Praxis.pdf

Kivistik, K., Tatar, M., Käger, M. & Pertsjonok, N. (2017). Noorsootajate koolitusvajaduse uuring. Balti Uuringute Instituut. <https://www.ibs.ee/publikatsioonid/noorsootajate-koolitusvajaduse-uuring/>

Konstabel, K. (2015). Laste internetisõltuvus: levimus- ja sekkumisuuring (DIGILAPS). Eesti teadusagentuur. <http://www.etag.ee/rahastamine/programmid/loppenud-programmid/terve-programmi-tegevused/t1/digilaps/>

Kutsar, D. & Raid, K. (2019). Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates. Tallinn: Statistikaamet.

Kutsar, D., Nahkur, O. & Murakas, R. (2020). Children's Worlds National Report. ESTONIA. University of Tartu. <https://isciwed.org/wp-content/uploads/2020/03/Estonia-National-Report-Wave-3.pdf> (26.05.2022)

Käger, M., Kivistik, K. & Avdonina, K. (2021). Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalused noorte, eelkõige tõrjutusriskis noorte, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vajadused nende võimaluste arendamiseks. MTÜ Balti Uuringute Instituut.

Käger, M., Kivistik, K. & Tatar, M. (2017). Noorsootajate koolitusvajaduse uuring. Balti Uuringute Instituut. <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Noorsoot%C3%B6%C3%B6tajate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>

Goldsmith, L. & Bell, M. L. (2022). Queering Environmental Justice: Unequal Environmental Health Burden on the LGBTQ+ Community. *American Journal of Public Health*, 112, 1, 79–87. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2021.306406>

Lewandowsky, S., Smillie, L., Garcia, D., Hertwig, R., Weatherall, J., Egidy, S., Robertson, R. E., O'Connor, C., Kozyreva, A., Lorenz-Spreen, P., Blaschke, Y. & Leiser, M. (2020). JRC Science for Policy Report. Technology and Democracy. Understanding the influence of online technologies on political behaviour and decision-making.

Lutsoja, K., Matina, J. & Rebane, M. (s.d.). Üldhariduskoolide 2021. aasta rahuloluküsitluste tulemused.

Moniz, A. B. (2005). Scenario-building methods as a tool for policy analysis. Munich Personal RePEc Archive.

Murakas, R., Beilmann, M., Lillemäe, E., Linno, M., Murakas, R., Rämmer, A., Soo, K., Tooding, L.-M. & Trumm, A. (2018). Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/noorsootoos_osalevate_noorte_rahulolu_noorsootooga_loppraport_2018a.pdf

Ney, M., Rannaääre, K. & Raud, K. (2018). Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring. Eesti LGBT Ühing. https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.filesusr.com/ugd/5a1900_7a096b2e01084f81b16fb72914cf3380.pdf

Nilsson, A. E. (2019). Towards improved participatory scenario methodologies in the Arctic. *Polar Geography*, 44(2), 75–89. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1088937X.2019.1648583>

Nt Käger, M., Kivistik, K. & Avdonina, K. (2021). Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalused noorte, eelkõige tõrjutusriskis noorte, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vajadused nende võimaluste arendamiseks. MTÜ Balti Uuringute Instituut.

Nugin, R., Unt, M. & Roosalu, T. (2022). Noorte sotsiaalse tõrjutuse projekti raport nr 4. Kõrvale jäänud noor kui kohaliku tasandi väljakutse: Noortega töötava spetsialisti vaade. Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2022_RASI%20toimetised%20nr%2019_K%C3%B5rvale%20j%C3%A4n%20nud%20noor%20kui%20kohalik%20tasandi%20v%C3%A4ljakutse%20noortega%20t%C3%B6tava%20spetsialisti%20vaade.pdf

OECD (2019). OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ef00d169-en/index.html?itemId=/content/component/ef00d169-en> (05.06.2022)

OECD (2022). Youth unemployment rate. <https://data.oecd.org/unemp/youth-unemployment-rate.htm#indicator-chart> (02.06.2022)

OSKA (2021). Tööjõu- ja oskuste vajadust mõjutavad tulevikutrendid 2030. https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/12/OSKA-trendikaardid_Lyhiylevaade.pdf

Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M. & Vorobjov, S. (2019). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/158107216065_Eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine_2017_2018_uuringu_raport.pdf (01.06.2022)

Otsmaa, S. (2019). Estonia's youth policy receives high-level recognition. Ministry of Education and Research. <https://www.hm.ee/en/news/estonias-youth-policy-receives-high-level-recognition> (11.07.2022)

Oxfam (2020). Global megatrends: Mapping the forces that affect us all. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620942/dp-global-megatrends-mapping-forces-affect-us-all-310120-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y.0> (05.06.2022)

Paabort, H. (2019). Noored, kes ei õpi ega tööta sõltuvad Eesti regionaalpoliitikast. *ERR*. <https://novaator.err.ee/954100/noored-kes-ei-opi-ega-toota-soltuvad-eesti-regionaalpoliitikast> (20.07.2022)

Paabort, H., Liiskmann, Kõiv, K. & Mets, C. (2020). Eesti noortekeskuste hetkeseisu kaardistus. Eesti ANK 2020.

Perovic, B. (s.d.). Defining Youth in Contemporary National Legal and Policy Frameworks across Europe. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261653/Analytical+paper+Youth+Age+Bojana+Perovic+4.4.16.pdf/eb59c5e2-45d8-4e70-b672-f8de0a5ca08c>

PWC (2016). Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security. <https://www.pwc.com/gx/en/government-public-services/assets/five-megatrends-implications.pdf> (04.06.2022)

Pöder, K., Lauri, T., Veski, A., Veskioja, T. & Peegel, K. H. (2012). Koolivaliku uuring: küsitlus Tallinna koolides 2012.

Rannala, I.-E. & Griffith, H. (2020). Noorsootöö kujunemisloost tänapäevase noorsootöö mõistmiseni. *Haridusmõte*, M. Heidmets (Toim.), 290–311. Tallinn: TLÜ Kirjastus

Rasmussen, B. (2017). Noorsootõtaja kutse väärtustamine kohalikes omavalitsustes. *Magistritöö*. https://www.researchgate.net/profile/Birgit_Rasmussen4/project/Noorsootoeotaja-kutse-vaeartustamine-kohalikes-omavalitsustes/attachment/59a3b5c3b53d2ff30bdc6783/AS:532214041124864@1503901123699/download/TPNM+Birgit+Rasmussen.pdf?context=ProjectUpdatesLog

Riigi Teataja. (1993). Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.

Riigi Teataja. (2010). Noorsootöö seadus.

Riigikontroll (2020a). Esmatähtsate avalike teenuste tulevik.

Riigikontroll (2020b). Hariduse tugiteenuste kättesaadavus.

Rosenblad, Y., Tilk, R., Mets, U., Pihl, K., Ungro, A., Uiboupin, M., Lepik, I., Leemet, A., Kaelep, T., Krusell, S., Viia, A. & Leoma, R. (2020). COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele. https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

Russell, S. T. & Fish, J. N. (2016). Mental Health in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Youth. *Annual review of clinical psychology*, 12, 465–487. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-021815-093153>

Sanson, A. V., Van Hoorn, J. & Burke, S. E. L. (2019). Responding to the Impacts of the Climate Crisis on Children and Youth. Wiley Periodicals.

Seema, K. & Vinter-Nemvalts, K. (2020). Digisõltuvus ja digiärksus. M. Heidmets (Toim.). Haridusmõte. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Şerban, A. M., Stafan, V., Potočnik, D. & Moxon, D. (2020). Social inclusion, digitalisation and young people. Koordineerinud Lana Pašić. Strasbourg: Council of Europe and European Commission. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261953/053120+Study+on+SID+Web.pdf/0057379c-2180-dd3e-7537-71c468f3cf9d>

Sikkut, S., Kuusk, K. & Kubo, K. (2012). Stsenaariumid 2018. Eesti Arengufond.

Siurala, L. (2017). 'What are the meanings and underlying concepts and theories of youth work?' – Thinking Seriously about Youth Work. And how to prepare people to do it. H. Schild, N. Connolly, F. Labadie, J. Vanhee, H. Williamson (Ed.), 227–233. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Statistikaamet (2022a). Noored. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/noored> (11.07.2022)

Statistikaamet (2022b). Noortekeskuse kaugus elukohast. <https://juhtimislaudad.stat.ee/et/noorteseire-6/narva-joesuu-linn-27> (11.08.2022)

Sukk, M. & Soo, K. (2018). EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. Kalmus, V., Kurvits, R. & Siibak, A. (Toim). Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

Tire, G., Puksand, H., Lepmann, T., Henno, I., Lindemann, K., Täht, K., Lorenz, B., Silm, G. (2019). PISA 2018 Eesti tulemused. Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused funktsionaalses lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes. Tallinn.

Täht, K. & Silm, G. (2017). Eesti õpilaste meeskondlik ehk koostöine probleemilahendusoskus PISA 2015 näitel. https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_probleemilahendustesti_tulemuste_analuus.pdf (31.05.2022)

UNICEF UK (2013). Climate change: Children's challenge. <https://downloads.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2013/09/unicef-climate-change-report-2013.pdf> (10.06.2022)

United Nations (2019). World Population Prospects 2019: Highlights. https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-actualites/WPP2019_10KeyFindings.pdf (07.06.2022)

United Nations (2021). People, Countries Impacted by Climate Change Also Vulnerable to Terrorist Recruitment, Violence, Speakers Tell Security Council in Open Debate. <https://www.un.org/press/en/2021/sc14728.doc.htm> (10.06.2022)

Valk, A. (2016). Õpetajaameti atraktiivsus. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Väljaots, K., Hein, T., Hiir, K., Allik, A., Adamson, A.-K., Kivistik, K., Käger, M. & Derevski, R. (2021). Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga 2020.

White, O., Buehler, K., Smit, S., Greenberg, E., Mysore, M., Jain, R., Hirt, M., Govindarajan, A. & Chewning, E. (2022). War in Ukraine: Twelve disruptions changing the world. McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/war-in-ukraine-twelve-disruptions-changing-the-world> (17.07.2022)

Wight, E. (2022). Three ripple effects of the Ukraine crisis on children around the world. <https://www.savethechildren.net/news/three-ripple-effects-ukraine-crisis-children-around-world> (05.06.2022).

Woetzel, J., Remes, J., Boland, B., Lv, K., Sinha, S., Strube, G., Means, J., Law, Cadena, A. & von der Tann, V. (2018). Smart cities: Digital solutions for a more livable future. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/smart-cities-digital-solutions-for-a-more-livable-future> (08.06.2022)

World Economic Forum (2016). New vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology. https://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf

Xu, C., Kohler, T. A., Lenton, T. M., Svenning, J.-C. & Scheffer, M. (2019). Future of the human climate niche.

1. Intervjuukavad

1.1. Fookusgrupi- ja individuaalintervjuu kava – noored

Noorte olukord

Millised teemad ja valdkonnad ühiskonnas teie arvates noorte elu kõige rohkem mõjutavad? Nt mille kohta te ise uudiseid jälgite või huvi tunnete just seepärast, et sellel on otsene seos su enda igapäevaeluga?

Haridus ja noortevaldkond

Mis on meie haridussüsteemis ja noorsootöös teie meelest hästi? Mis võimaldab noortel end edukalt arendada, mis teile meie hariduses ja noorsootöös meeldib? Millised on peamised murekohad?

Töötamine ja tööturg

Kui te mõtlete noorte töövõimalustele ja üldisemalt tööturu teemale Eestis, mis on teie meelest selles osas hästi? Mis on halvasti?

Tervis

Mis teie meelest mõjutab Eesti noorte nii füüsilist kui vaimset tervist? Mis mõjutab seda positiivselt? Mis on need asjad Eestis ja maailmas, mis mõjuvad noorte füüsilisele ja vaimsele tervisele halvasti?

Trendid

- Proovime natuke ennustamisega tegeleda: Millised on teie arvates sellised asjad, mis Eestis või maailmas ilmselt järgmise 10 a jooksul muutuvad ning oluliselt Eesti noorte elu mõjutavad?
- Võite tagasi mõelda samadele teemadele - nt töö, tervis ja haridus - aga ka muudele valdkondadele ja suurtele sündmustele, nagu pandeemia või sõda.

Noori puudutavad riskid, väljakutsed, vajadused, oskused, võimalused

- Milliseid riske ja muresid eelnevalt mainitud muutused Eesti noortele kaasa võivad tuua?
- Mis aitaks noortel nendega paremini toime tulla? Mida noored selleks vajavad, mis oskusi, tuge, muutusi hariduses või muus poliitikas?
- Milliseid positiivseid võimalusi eelnevalt mainitud muutused Eesti noortele kaasa toovad?

- Kuidas me saame Eestis tagada, et need võimalused ka päriselt realiseeruks? Millest see sõltub? Mis tingimused peavad olema täidetud (noorte endi hoiakud, haridus, noorsootöö jm seotud poliitika), et need võimalused realiseeruksid?

Muutused noorte huvides, vajadustes, oskustes.

- Kas ja kuidas muutuvad jooksva kümnendil (Eesti) noorte huvid?
- Kas ja kuidas muutuvad jooksva kümnendil aset leidvaid trende arvesse võttes (Eesti) noorte vajadused, sh vajadus uute oskuste järele?

Ootused noortevaldkonnale ja noorte defineerimine

Eestis peetakse noorteks ametlikult 7-26 a inimesi ning noortevaldkonnale on seatud sellised eesmärgid:

- 1) Noored veavad ühiskonda hoogsalt edasi. - 18–26 aastaste ettevõtjate %, 18–26 aastaste poolt juhitud MTÜde %;
 - 2) Noorte kodanikuosalus on toetatud. - 18–26 aastaste kandidaatide % KOV valimistel; 15-26 aastaste osalemine organiseeritud vabatahtlikus tegevuses
 - 3) Noorsootöö ja huviharidus toetavad noorte arengut ja iseseisvumist. - Noorte rahulolu noorsootöö teenustega
 - 4) Noortel on kindlustunne ja nende üksijäämist märgatakse - 15-29-aastaste osakaal (%), kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel
- Kõigepealt - kas kellelgi on nende eesmärkide kohta küsimusi? Kas siin on midagi arusaamatut?
 - Kuidas teile tundub selline noorte definitsioon ja need eesmärgid noortevaldkonnale? Mil määral need peegeldavad seda, mis teie jaoks on oluline? Kas midagi peaks veel eesmärgiks seadma?
 - Kes on teie arvates "noor"? Kas vanusevahemik võiks olla teistsugune? Mis noort iseloomustab?

1.2. Fookusgrupi intervjuu kava – noortega töötavad spetsialistid

Noorte olukord

- Tuginedes oma kogemustele noortega töötamisel, mis on Teie hinnangul need 1–2 asja/teemat, mis on Eesti noortel praegu üldiselt hästi, aga ka mis on nende peamised murekohad eri valdkondades (haridus- ja noortevaldkond, tööturg, tervis jt)?
- Kas ja kuidas on Eesti noorte mured Teie hinnangul viimase 10 aasta jooksul muutunud?
- Tooge palun välja 1–2 Eesti noortega seonduvat probleemi, mis on praegu kõige teravamad.

Trendid

- Millised Eestisesed ja rahvusvahelised trendid (ühiskonnas, hariduses, majanduses, tööturul, poliitikas vm) on Eesti noori ja noortevaldkonda teie hinnangul enim mõjutanud viimase 10 aasta jooksul?
- Millised Eestisesed ja rahvusvahelised trendid hakkavad Eesti noori ja noortevaldkonda teie hinnangul enim mõjutama jooksval kümnendil ehk aastani 2030?

Noori puudutavad riskid, väljakutsed, vajadused, oskused, võimalused

- Milliseid riske ja väljakutseid eelnevalt mainitud tulevikutrendid Eesti noortele kaasa toovad?
- Milliseid võimalusi eelnevalt mainitud trendid Eesti noortele kaasa toovad?

Poliitikakujundamine

- Kuidas tuleks trendide valguses noori puudutavaid poliitikaid muuta?
- Millised poliitikavaldkonnad peaksid jooksval kümnendil noorte vajadustele vastamiseks muutuma kõige enam?
- Kuidas peaks tulevikutrendide ja nendega kaasnevate riskide, väljakutsete ja võimaluste taustal muutuma/kohanema noortevaldkond?
- Mida vajate selleks riigilt/KOVIDelt? Mida saate ise ära teha, et tulevikutrendidele ja noorte muutuvatele vajadustele paremini vastata?
- Milliseid riske võib Teie hinnangul noortele kaasa tuua see, kui noortevaldkond tulevikutrendidega kaasas käimiseks vajalikke muudatusi ei tee?

Käsitus noortest

- Milline on Teie hinnangul käsitus noortest praegu ja kui, siis kuidas peaks see jooksval kümnendil muutuma? Miks?

1.3. Fookusgrupi- ja individuaalintervjuu kava – eksperdid ja teadlased noortevaldkonnast ja sidusvaldkondadest

Noorte ja noortevaldkonna olukord

- Kui mõtlete Eesti noortele ja noortevaldkonnale, siis mis on Teie hinnangul need 1–2 asja/teemat, mis on hästi ehk peamised edusammud, aga ka mis võiks olla paremini ehk peamised murekohad?

Trendid

- Millised Eestisesed ja rahvusvahelised trendid (ühiskonnas, hariduses, majanduses, tööturul, poliitikas vm) on Eesti noori ja noortevaldkonda teie hinnangul enim mõjutanud viimase 10 aasta jooksul?
- Millised Eestisesed ja rahvusvahelised trendid hakkavad Eesti noori ja noortevaldkonda teie hinnangul enim mõjutama jooksval kümnendil ehk aastani 2030?

Noori puudutavad riskid, väljakutsed, vajadused, oskused, võimalused

- Milliseid riske ja väljakutseid eelnevalt mainitud tuleviktrendid Eesti noortele kaasa toovad?
- Milliseid võimalusi eelnevalt mainitud trendid Eesti noortele kaasa toovad?

Poliitikakujundamine

- Mida peaksid poliitikakujundajad tegema, et eelnevalt käsitletud trendide, riskide, väljakutsete ja võimaluste taustal noorte vajadustele parimal moel vastata?
- Millised poliitikavaldkonnad peaksid jooksval kümnendil noorte vajadustele vastamiseks muutuma kõige enam?

Käsitus noortest

- Milline on Teie hinnangul käsitus noortest praegu ja kui, siis kuidas peaks see jooksval kümnendil muutuma? Miks?

1.4. Individuaalintervjuu kava – välisekspert

- If you think about the problems young people are having these days could you bring out the ones that are the most relevant and universal, i.e. not only country specific?
- The megatrends that we have so far brought out with the help of literature review and interviews with Estonian experts and researchers are the following five: aging of population, digitalization, changing labour market, climate change and changed security situation. Do you agree with this selection or you think that some important megatrends are missing or something should be left out?

I would like to go through all these megatrends to briefly discuss what risks and opportunities each one brings to youth (in Estonia or broader).

- The aging of population ...
- Digitalization ...
- Changing labour market ...
- Climate change ...
- Changed security situation ...
- ... what risks and opportunities it brings to young people?
- What is most crucial to do today in order to be ready for the impacts of these trends in 2030, i.e. what policies should we adopt? Please bring out 2–3.
- Who has the main role in supporting young people and preparing them for the future challenges – school, non-formal education, youth workers, parents? Could you bring any good examples regarding what has been done (i.e. some innovative interventions) to prepare young people for the future?
- How should youth field (youth workers) adapt to the changes in society in order to best support young people's well-being and development? What should be role of formal- and non-formal education? Parents?
- Has pandemic brought any long-time effects for young people in Europe?
- You have studied the youth field for many years. Have you noticed any change during this time regarding how young people and their role in society are understood? Should this change further? How and why?

2. Valideerimisseminaril välja töötatud poliitikasoovitused

Eesmärk 1: Noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edenemise nügijad ning eestvedajad.

Arutlege, mida tuleks praegu (aastani 2035) megatrendidega arvestamiseks teha, et noortevaldkonna eesmärk saavutada? Paljud tegevused võivad olla olulised mitme trendi kontekstis. Märkige tabelisse iga tegevuse juurde, millis(t)e trendi(de) kontekstis see eesmärgini jõudmiseks oluline on.

Mida teha?	Rahvastiku vananemine	Digitaliseerumine	Tööturu muutumine	Kliimamuutused	Muutunud julgeolekuolukord
Soodustada tingimused (Üleüldiselt, nt korteriüürimine soodustus noortele, stipendiumid kõrghariduses jne) noortele, et jääksid Eestisse elama	X				X
Uuendatud haridussüsteem, haridusvõimaluste arendamine, kaasaegne ja eluline õppesisu ning -meetodid	X	X	X		
Noorte poliitika kujundamise astmeline süsteem (Nt Noorte Riigikogu loomine)	X	X	X	X	X
RIIGIKOGU KAPITAAL PUHASTUS! (noored kandideerima ja valima!) Et noored näeksid et nende valikul on tähtsus ja mõju	X	X	X	X	X

Eesmärk 2: Noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud.

Arutlege, mida tuleks praegu (aastani 2035) megatrendidega arvestamiseks teha, et noortevaldkonna eesmärk saavutada? Paljud tegevused võivad olla olulised mitme trendi kontekstis. Märkige tabelisse iga tegevuse juurde, millis(t)e trendi(de) kontekstis see eesmärgini jõudmiseks oluline on.

Mida teha?	Rahvastiku vananemine	Digitaliseerumine	Tööturu muutumine	Kliimamuutused	Muutunud julgeolekuolukord
1. Riik võiks olla sotsiaalmeedias noorte jaoks nähtavam	X	X	X	X	X
2. Harimine aktiivse kodaniku teemadel (terviklikult üldpädevuste arendamise kontekstis, mitte eraldiseisvalt)		X		X	X
3. Võimalusi pakkuda rohkem noorte aktiivsuseks nii koolides kui sotsiaalmeedias (sõita teadlikult üle automaatselt sotsiaalmeedia algoritmidest, et vältida info levikut vaid teatud noorte hulgas)			X	X	X
4. Noorte õigustest teadlikkuse tõstmine (nt vaimse tervise valdkonna näitel)		X	X		X
5. Otsetoetused noorte huvikaitsega seotud organisatsioonidele (püsiv, pikaajaline)		X	X		X

Eesmärk 3: Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks.

Arutlege, mida tuleks praegu (aastani 2035) megatrendidega arvestamiseks teha, et noortevaldkonna eesmärk saavutada? Paljud tegevused võivad olla olulised mitme trendi kontekstis. Märkige tabelisse iga tegevuse juurde, millis(t)e trendi(de) kontekstis see eesmärgini jõudmiseks oluline on.

Mida teha?	Rahvastiku vananemine	Digitaliseerumine	Tööturu muutumine	Kliimamuutused	Muutunud julgeolekuolukord
Kogukondlikkuse ja vabatahtliku töö innustamine ja jõustamine kodanikuvastutuse ja -aktiivsuse turgutamiseks	X	X	X	X	X
Noorsootöö personaliseeritumad rajad					
Huvikoolide võimalused avaliku hüvega tegelemiseks ja huvihariduse loomulik osa on kasvatada noori ja kodanikus; osaluspraktikad					
Leida võimalusi, et koolisüsteem/huviharidus kasvataks vähem kuulekaks ja viisakad inimesed ei protesteeriks, ei streigi.					

Eesmärk 4: Noorte üksi jäämist ja eemaldumist märgatakse ning ennetatakse kindlustunnet suurendava turvavõrgustiku abil.

Arutlege, mida tuleks praegu (aastani 2035) megatrendidega arvestamiseks teha, et noortevaldkonna eesmärk saavutada? Paljud tegevused võivad olla olulised mitme trendi kontekstis. Märkige tabelisse iga tegevuse juurde, millis(t)e trendi(de) kontekstis see eesmärgini jõudmiseks oluline on.

Mida teha?	Rahvastiku vananemine	Digitaliseerumine	Tööturu muutumine	Kliimamuutused	Muutunud julgeolekuolukord
Igas vanuses noorte ennetav ja aktiivne kaasamine huvitegevusse/noorsootõesse	X	X	X	X	X
Kontaktkohtumiste säilitamine (versus veebis)		X	X		
Noorte üleminekute toetamine (koolist-kooli, koolist-tööle, töölt-kooli; huviringist-huviringi jne)			X		
Veebipõhised tugiteenused		X	X		
Sotsiaalsete oskuste õpe	X	X	X		X
Noorte digikirjaoskuse arendamine		X	X		X
Kogukonnatöö, kogukondliku mõtteviisi ja tegevuste arendamine (versus/tasakaalustamiseks isiksuse/individuaalset lähenemist)	X	X	X	X	X
Isamaaline kasvatus, ellujäämisoskuste arendamine				X	X
Põlvkondade läbikäimist soodustavate tegevuste pakkumine	X	X		X	